

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий Інститут права і психології
Кафедра Історії держави і права

НАУКОВІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

ВИПУСК 3

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЇ
(історико-теоретичний вимір)**

**Матеріали Третьої Всеукраїнської наукової
Інтернет-конференції**

www.historylaw.lp.edu.ua

20 травня 2014 р.

ЛЬВІВ – 2014

УДК 321.01 (477) (091) (063)

Рекомендовано кафедрою Історії держави і права Навчально-наукового інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 10 від 20 травня 2014 р.).

Адреса оргкомітету:

79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, кім. 309, 314
тел. 067-9223358; 067-1489750
E-mail: historylaw@lp.edu.ua

**Політико-правова ідеологія українського національного державотворення:
проблеми формування та еволюції (історико-теоретичний вимір):**

матеріали Третьої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції /
Наук. конференції. - Вип. 3 / ІНПП НУ «Львівська політехніка». –
Львів: ІНПП НУ «Львівська політехніка», 2014. - 117 с.

У збірнику вміщено оприлюднені на інтернет-сторінці: www.historylaw.lp.edu.ua тези доповідей та повідомлень учасників Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, проведеної за ініціативою кафедри Історії держави і права Навчально-наукового інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка» 20 травня 2014 року.

У збірнику максимально точно збережена запропонована авторами матеріалів орфографія і пунктуація.

Оргкомітет Третьої Всеукраїнської наукової конференції не завжди поділяє думку учасників (авторів).

Повну відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори.

Усі права захищені.

При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

© Кафедра Історії держави і права
ІНПП НУ «Львівська політехніка»,
автори, 2014 р.

ІДЕЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Формування модерної ідеології державотворення потребує перегляду усталених концепцій та підходів до трактування історичного минулого українського народу. Традиційний підхід до історії України з акцентом на боротьбі за державність та жах бездержавного існування не тільки спрощує складність процесу формування і розвитку українського народу, але й не має історичного підґрунтя для вирішення актуальних проблем сучасності. Свого часу Михайло Драгоманов писав: «Безперечно, українці багато стратили через те, що в часи, коли більша частина інших пород людських в Європі складали свої держави, їм не довелося того зробити. Як там не єсть, а своя держава, чи по волі, чи по неволі зложена, була й досі ще єсть для людей спілкою задля оборони себе од чужих і задля впорядкування своїх справ на своїй землі по своїй волі. Тільки ж не всіх справ і не для всіх людей рівно! Тепер вже показалось, що й в тих породах людських, котрі мають свої держави й великі, багаті, й вільні (напр., як Франція, Англія), або й великі спілки вільних держав (як С. Американська Спілка), більша частина людей бідує мало чим менше, ніж бідують мужики українські» [2, с.293]. І вже точно можемо стверджувати, що становище жінки в українському суспільстві було не гіршим, і не кращим, ніж в будь-якому іншому тогочасному суспільстві. Тому, якщо розглядати історію України, як історію держави, правлячої династії чи завоювання та приєднання нових земель вона буде виглядати невтішно і безперспективно. Але іншою буде картина, якщо розглядати її як процес руху від несвободи до свободи. «Історики України – від незнаного автора «Історії Русів» до редколегій багатотомних спільних праць – зробили чимало, аби забезпечити пам'ять про минуле нашої Батьківщини. Одначе вони не відтворили цілої її історії. В намаганні показати, що Україна така ж держава, як інші, і що вона має повне право на власне незалежне існування, ці історики пророчили найсуттєвіше в самотності українського народу – на відміну від Франції, чи Англії, чи Росії, які стали і державами, і народами завдяки потужним державотворчим і військовим силам, Україна завдячує своєму існуванню не якомусь урядові чи державі, а власній громаді й своїм громадським організаціям» [1, с.3-4]. Громада, як спільнота вільних і рівних людей була основою процесу формування і розвитку українського народу. І ця громада завжди тяжіла до рівності всіх свої членів без огляду на їх

майновий стан, соціальне походження чи статеву приналежність. Саме в громаді вирішувалась переважна більшість питань суспільного буття людини. Очевидно, що і соціально-економічні і державно-правові чинники деформували цю рівність, проте не впливали на її сутнісний характер і спрямованості на утвердження повноправності кожної окремої людини. На відміну від державної організації, яка базувалася на жорсткій ієрархічності, становому поділі суспільства та монархічній формі правління, громада, будь-то міська чи сільська, будучи об'єднана спільністю інтересів, об'єктивно змушена виробляла консенсусні рішення, враховувати інтереси кожного, сприймати рівність, якщо не кожної людини, то, принаймні, глав родин, старших. Очевидно, що патріархальний уклад аграрного суспільства виключав повну рівність всіх членів суспільства, в першу чергу, з огляду на економічні чинники. Старші, економічно незалежні члени родини, завжди мали більше прав від молодших, економічно не самостійних. Тут лінія поділу проходить не стільки за соціальною чи гендерною ознакою, скільки за віковою. Яскравим підтвердженням цього може бути народна творчість, де найбільш знедоленими і безправними виступають діти або члени молодого подружжя.

Суспільний прогрес об'єктивно супроводжується зародженням та утвердженням ідей рівності, заперечення будь-якої дискримінації людини, чи то за соціальною, чи національною, чи релігійною, чи гендерною ознакою. Важливо зазначити, що формування модерної української нації відбувалося на засадах заперечення будь-яких форм дискримінації, обмеження прав тієї чи іншої групи людей. Очевидно що різні соціальні групи, громадські утворення могли робити більший акцент на забезпеченні і захисті власних інтересів, проте всі без винятку прогресивні національні інституції виступали за рівність, свободу і демократію. Так в «Програмі до «Громади» 1880 р., як базова політична вимога є вимога «рівного права для всякої особи, як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат, усякої породи» [3, с.151]. Цю програму, як стратегію розвитку українського політичного руху написали Михайло Драгоманов, Сергій Подолинський та Михайло Павлик. Тобто маємо чітке усвідомлення провідними українськими політичними теоретиками, що гендерна рівність є передумовою успішного розгортання українського національно-визвольного руху. Але так само, як в загальнополітичному русі висувалася ідея гендерної рівності, в жіночому русі однією з ключових була вимога національного визволення. При цьому слід зазначити, що це притаманне жіночим рухам всіх поневолених народів. Показовим у цьому відношенні може бути з'їзд Союзу рівноправності жінок (загальноімперської організації, яка ставила своїм завданням об'єднати жіночі рухи всіх народів

Російської імперії). Найгострішу дискусію викликало питання прав національних меншин. «У протоколі з'їзду зазначено: «Провінційні делегатки від єврейок, польок і білорусок поставили як невідкличну передумову свого вступу в члени союзу те, щоб союз визнав право на (національну) автономію і її право на культурне та національне самовизначення» (*Протоколи з'їзду, ЦГЛА, Москва, фонд 516, од. зб. 5, ст.. 28*). Литовки і українки також поставили вимогу, що «визволення жінок нерозривно зв'язане з досягненням автономії цілого рідного краю і визволення його від гніту русифікації» (*Там же, од. зб. 12*). Слід зауважити, що термін «рідний край» вживається не для окреслення всієї імперії, а тільки території народу, себто України, Польщі чи Білорусії». Рішенням з'їзду пишалися росіянки. Марія Чехова, перша голова союзу, з гордістю писала про рішення з'їзду в справі неросійських народів: «Це питання заледве виникло в російській суспільності, а наше товариство було одне з перших, що розв'язало його позитивно» (*Переписка Чехової, там же, ед. хр. 5, ст. 71*) [*1, с.32*]. Як бачимо і російський жіночий рух був на порядок прогресивнішим від всіх загальноімперських політичних партій, які до розпаду імперії так і не визнавали прав поневолених народів.

Актуалізація здобутків українського жіночого руху другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., реальне, а не декларативне забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, утвердження гендерної рівності є, на сьогодні, в Україні нагальною вимогою часу, умовою утвердження цінностей демократії, рівності і свободи. Показовим є той факт, що й сьогодні, як і більше ста років тому, все реакційне, ретроградне, антиукраїнське виступає проти гендерної рівності. Демократичні, прогресивні, національні сили усвідомлюють, що без повноцінного залучення жінок до вирішення всіх без винятку проблем подальшого розвитку України, такий розвиток не може бути динамічним і успішним.

Література

1. *Богачевська М.* Дума України – жіночого роду / Марта Богачевська. – К. : Воскресіння, 1993. – 110 с.
2. *Драгоманов М. П.* Вибране. ... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні / М. П. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 685 с.
3. З починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і жєневський соціалістичний гурток. Зладив М. Грушевський. – Відень: Український соціологічний інститут, 1922. – 212 с.

УКРАЇНЬСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА ТА ЇЇ РОЛЬ В УКРАЇНЬСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ (ДО 70-РІЧЧЯ УТВОРЕННЯ УГВР)

11-15 липня 1944 року відбулися Установчі збори Української Головної Визвольної Ради. Створення цієї інституції без перебільшення має ключове значення в історії національно-визвольної боротьби українського народу в 40-50-х роках ХХ ст. Програмні документи УГВР заслуговують на ретельну увагу дослідників з огляду на ряд причин. *По-перше*, вони дають можливість чітко з'ясувати ті базові засади майбутнього державно-правового устрою незалежної України. *По-друге*, ідеологія УГВР стала результатом синтезу всіх українських політичних рефлексій, як міжвоєнного, так і періоду Другої світової війни. Рада була створена в умовах коли боротьба за українську державність перестала бути боротьбою роздрібнених, окремих політичних партій та організацій, а перетворилася на загальноукраїнський національно-визвольний рух. Лідер і організатор цього руху Роман Шухевич (Тарас Чупринка, Роман Лозовський) так характеризував період, який передував створенню УГВР: «Масове поширення збройної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, що сталося в наслідок глибокого вкорінення серед якнайширших мас українського народу ідей українського визвольно-революційного руху; виразно всенациональний характер цієї боротьби; опанування УПАрмією значних територій українських земель; наближення до кінця війни між окупантами України – гітлерівською Німеччиною й більшовицькою Москвою, та, у зв'язку з цим, можливість заіснування догідної ситуації для української визвольної справи; значний зріст ваги української проблеми в результаті визвольної боротьби українського народу – всі ці моменти спонукали Головне Командування УПА зініціювати акцію з метою створити загальнонаціональний всеукраїнський політичний центр який взяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу назовні» [3, с.396-397]. *По-третє*, проблеми, що їх прагнули вирішити лідери та ідеологи Воюючої України – українського національно-визвольного руху 40-50-х років ХХ ст., значною мірою співзвучні з проблемами сучасності: українському народові знову доводиться протистояти ворожій тоталітарній системі, яка шляхом терору, залякування, підкупу і надпотужної державної пропагандистської машини прагне, розколовши українське суспільство, накинути йому свою владу. *По-четверте*, будучи спробою створення загальноукраїнської політичної репрезентації, своєрідним українським

передпарламентом Українська Головна Визвольна Рада витворює ідеологію національно-визвольного руху українського народу та загальнонаціональну концепцію здобуття і розбудови Української держави. Таким чином правова база створена УГВР була новим, якісно вищим рівнем розвитку українського національного державотворення, ввібравши всі досягнення і здобутки різних напрямків попереднього її розвитку, стає правовою основою для боротьби за створення загальнонародної демократичної Української держави.

Програмні документи УГВР, а саме, Тимчасовий устрій УГВР, Платформа Української Головної Визвольної Ради та Універсал Української Головної Визвольної Ради до українського народу [2], є етапними явищами формування і розвитку концепції української національної держави. Не зважаючи на умови війни УГВР повністю відмовляється від будь-яких елементів авторитарної системи, кладучи в основу своєї діяльності принцип розподілу влади на законодавчу, якою «у час революційно-визвольної боротьби за УССД є Великий Збір УГВР» [2, с.27], виконавчу, у формі Генерального Секретаріату та судову, репрезентантом якої був Генеральний Суд. Проте розробивши устрій УГВР, її члени не вважали справу майбутнього устрою Української держави вирішеною. Навпаки в «Універсалі Української Головної Визвольної Ради до українського народу» наголошувалось та підкреслювалось як одне з головних завдань Ради: «Будемо боротись за те, щоб усьому українському народові забезпечити участь у визначенні майбутнього державного устрою УССД та її Конституції» [2, с. 40].

Сьогодні, коли Україна повною мірою відчуває трагічні наслідки змови компартійно-чиновницької номенклатури з представниками т. зв. національно-демократичних сил у 1991 р. можна повною мірою оцінити значення цієї норми. Тоді обраний в умовах розпаду тоталітарної радянської системи депутатський склад Верховної Ради СРСР, більшість якої складали люди, які до того до України ставилися вороже, проголосив себе Верховною Радою України. Ці люди, позбавивши народ можливості впливати на державотворчі процеси, зробили все можливе для того, щоб знівельовати хвилю національного піднесення, не дати Україні відбутися як національна демократична держава і законсервувати її як уламок СРСР.

Автори програмних документів УГВР, всі її членів вважали, що визначення державного устрою та прийняття Конституції України повинні відбуватися шляхом всеукраїнського референдуму, або іншим шляхом, який би дозволив демократично, за участю всього населення, вирішити ці питання.

Якщо Тимчасовий устрій УГВР визначав принципи побудови і функціонування Української Головної Визвольної Ради як «верховного

органу українського народу в його революційно-визвольній боротьбі за УССД», то Платформа Української Головної Визвольної Ради закріплювала цілі, завдання та основні ідейно-програмові принципи УГВР. Власне в цьому документі знайшло своє найбільш повне відображення розуміння членами Ради принципів і засад національного державотворення. Було відкинуто як монопартійну диктатуру, так і авторитарні та тоталітарні ідеї вождизму, проводу, тощо. Замість них в основу покладено принципи політичної та соціальної демократії. Для того, щоб створити реальний загальноукраїнський представницький орган і виробити загальноукраїнську програму представники західноукраїнських земель з готовністю йшли на компроміси, щодо тих чи інших соціальних питань. «Соціально-економічна частина Платформи дала змогу учасникам громадянам Східно-Українських Земель висловити думку східно-українського громадянства на ці справи. Великий Збір уважно прислухувався до них думок і в суспільно-економічній діяльності цілком прийняв пропозиції «східняків» [3, с.403].

В Платформі знайшли своє закріплення такі соціальні, економічні та культурні права людини, як право на працю, на соціальний захист, на освіту. Були закріплені також свобода совісті та інші громадянські і політичні права людини. Поруч з соціальними питаннями в цьому документі достатньо повно закріплений такий аспект державно-правового життя як взаємовідношення між особою та державою. Підкреслюючи важливість забезпечення і гарантування участі громадян у державному житті, забезпечення справедливого соціального ладу, який би виключав експлуатацію і гноблення людини людиною, інших складових правового статусу особи в демократичному суспільстві, автори Платформи в той же час, підкреслюють необхідність узгодження прав і свобод людини з інтересами суспільства і держава.

Грунтовний аналіз всіх аспектів ідеології національно-визвольного руху 40-50-х років ХХ ст. потребує фундаментального дослідження та переосмислення. Проте навіть короткий огляд переконливо свідчить про те, що ідеї прав і свобод людини, демократії, розподілу влади були в ній стрижневими. Сьогодні, на передодні 70-річчя від створення УГВР, український народ продовжує свою боротьбу за свободу і демократію. І безславний кінець нацистської Німеччини та розпад комуністичного Радянського Союзу з якими боровся український національно-визвольний рух є переконливими свідченнями того, що свобода і демократія, рівність і справедливість є основою подальшої перспективи розвитку людства. Імперіалізм, тоталітаризм, агресія, загарбання чужих земель, боротьба зі свободою слова, дискримінація мають тільки тимчасову перспективу, навіть якщо їм вдається фізично знищити своїх опонентів.

Література

1. В четверту річницю Української Головної Визвольної Ради. – [б/м] : Видання Пресового Бюро ЗП УГВР, [1948]. – 30 с.
2. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга перша, 1944-1945. – Літопис Української Повстанської Армії. Т. 8. – Торонто: Видавництво Літопис УПА, 1980. – 319 с.
3. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга друга, 1946-1948. – Літопис Української Повстанської Армії. Т. 9. – Торонто: Видавництво Літопис УПА, 1982. – 535 с.
4. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга третя, 1949-1952. – Літопис Української Повстанської Армії. Т. 10. – Торонто: Видавництво Літопис УПА, 1984. – 435 с.

І.Н. БОЙКО

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У ПРАЦЯХ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО

Серед різноманітних підходів щодо глибинного пізнання феномену українськості чільне місце займає філософсько-правове розуміння українського національного характеру у творчості Д.Чижевського. Досліджуючи характерні складові української філософської думки, місце української історії у цивілізаційних процесах, будучи учасником державотворчих національних потуг на Україні, Д.Чижевський аналізував їх особливості через своє сприйняття буття, природного права, історії, культури, базуючись на творчих досягненнях кращих мислителів свого часу.

Питання національних особливостей у державотворенні в наукових пошуках Д.Чижевського мають системний характер. Ще у 1929 р. в УВУ вчений захищає свою першу дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії – «Гегель і Французька революція» [1]. Вслід за П.Юркевичем, Д.Чижевський визначає українську філософію як філософію серця та розвиває ідею *кордоцентризму* (тут і далі курсив наш – І.Б.) в нових історичних умовах. У 1934 р. виходить у світ «Філософія Г.С. Сковороди», де вчений ставить собі завдання пізнати національний світогляд, знайти міжкультурні споріднення з духом інших національних культур [2].

Д.Чижевський пропонує **три шляхи** пізнання нації - національного типу [3, с.15-16; 4, с.39-40]: **1)** дослідження народної творчості, культури народу; **2)** вивчення «блискучих», яскравих, виразних історичних епох, які пережив цей народ; **3)** аналіз життя і творчості «найбільш значних, великих, видатних представників даного народу».

Перший шлях дає змогу виявити психічний склад українського народу, якому притаманні три виразні особливості:

а) «емоціоналізм і сентименталізм, чутливість та ліризм» [3, с.15] («емоційність та сентименталізм, сприйнятливості та ліризм – очевидні риси психічної конструкції українця» [4, с.39]); б) «індивідуалізм та стремління до «свободи» в різних розуміннях цього слова» [2, с.15] («індивідуалізм і потяг до «свободи»» [4, с.40] ; в) «неспокій і рухливість, більш психічні, ніж зовнішні» [3, с.16] («неспокій та рухливість» [4, с.40]).

Ці риси не лише виявлялися впродовж історії українського народу, а й певним чином визначали вітчизняну історію, яка в розумінні вченого й складала **другий шлях**.

З цього приводу Д.Чижевський вказував у наведених вище працях:

1. «Можемо навіть сказати, що народній характер *вибирав* для себе те із історичних подій, що якраз відповідало його еству. Найбільш важливими моментами історичного розвитку українського національного характеру треба вважати постійне тло української історії – природу України та два періоди історичні – добу князівську та добу бароко» [3, с.16];

2. «Можна навіть сказати, що національний характер вибирав для себе з історичних подій саме ті, які найбільше відповідають його сутності. Як найважливіший момент історичного розвитку національного українського характеру слід розглядати природу України, цей сталий фон української історії, та два історичні періоди – часи князівської влади і епоху бароко» [4, с.40].

Третій шлях – національні риси українського характеру, які, на думку Д.Чижевського, відобразились і в творчості видатних діячів української культури:

– «емоціоналізм» знаходить своє відображення у «філософії серця», у творчості Г.Сковороди, М.Гоголя, П.Юркевича, П.Куліша;

– «індивідуалізм» відобразився в ухилі до «духовного усамотнення», що притаманний був Г.Сковороді, М.Гоголю, М.Максимовичу, П.Кулішу, та «плюралістичній» етиці, яка стверджує право кожного індивіда на власний етичний вибір і шлях (Г.Сковорода, М.Гоголь);

– психічний «*неспокій і рухливість*», відобразились у ствердженні ідеалу миру («мир» є основна етична і соціальна цінність») і злагоди між людьми і людини з Богом, прагненні гармонії, що теж виявляють Г.Сковорода, М.Гоголь, П.Юркевич і П.Куліш.

Д.Чижевський вважає також типовими для української думки і притаманне їй *релігійне забарвлення* та симпатії представників української нації до інших національних культур – передусім, німецької (Ф.Прокопович, Г.Сковорода, П.Куліш, Б.Кістяківський) та італійської (М.Гоголь). У той же час, завершуючи характеристику цієї риси, Д.Чижевський наголошує: «Ті симпатії, які висловлюють Гоголь або Куліш до росіян, мають політичний, а не психологічний характер» [3, с.18].

«Кордоцентризм» філософських шукань, емоційність, іронічне ставлення та інші риси, які відзначає Д.Чижевський, не є притаманними лише українській нації. Але національна специфіка філософії все ж таки існує, кожного разу виявляючись по-різному, залежно від тієї національної культури, з якою вона зіставляється. Вона носить релятивний характер.

На глибоке переконання Д.Чижевського, своєрідність українського характеру по-різному виявиться у діяча, що творив у колі, скажімо, російської культури, як, наприклад, М.Гоголь, і українця, який діяв в італійській культурі, як, скажімо, Ю.Дрогобич. Але і в першому, й у другому випадку вона тим чи іншим чином заявить про себе, накладаючи відбиток про результати його творчості. І з'ясування специфіки цього відбитку теж входить у коло завдань історика української філософії. На жаль, у часи Д.Чижевського реальний стан науки не дозволяв реалізувати це завдання повною мірою. Але суттєво, що він визначає шлях для такого дослідження – це він робить і тоді, коли закликає під час історико-філософського аналізу враховувати «духовний досвід» мислителя, суттєвою складовою частиною якого є риси, зумовлені характером нації, до якої той належав. У цьому ж сенсі слід сприймати його застереження про непридатність методу «імпресіоністських характеристик» поняття національного характеру, «в яке кожен автор вкладає із своєї власної душі або найцінніші, або найогидніші риси» [5, с. XXXIV–XXXVIII].

Аналіз філософської спадщини Д.Чижевського свідчить про те, що він у своєму розумінні українського національного характеру та визначенні рис національного характеру оперував поняттями, які використовуються сучасною філософією права та поєднані з діалектичним зв'язком людини, суспільства і права в історії філософської думки України, реалізацією природного права української спільноти стосовно самовизначення у становленні та розвитку складових елементів державо- та правотворення в Україні.

Вивчення філософсько-правових поглядів Д.Чижевського щодо українського національного характеру, на наше глибоке переконання, сприятиме об'єктивності в оцінці сучасних явищ українського буття, досягненню єдності українського народу, формуванню громадянського суспільства та, врешті-решт, надання українському державотворенню національного змісту.

Література

1. Українська культура: Лекції за ред. *Д. Антоновича*. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.
2. *Ушкалов А.* Дмитро Чижевський та його книга про філософію Сковороди / *А. Ушкалов* // *Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди*. – Х. : Прапор, 2004.– 272 с.
3. *Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні / *Дмитро Чижевський*. Філософські твори: у 4-х тт. // Під заг. ред. *В. Лісового*. – К.: Смолоскип, 2005. – Т. 1: Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Сковороди. – С. 3–162.
4. *Чижевський Д.* До характерології слов'ян. Українці / *Дмитро Чижевський*. Філософські твори: у 4-х тт. // Під заг. ред. *В. Лісового*. – К.: Смолоскип, 2005. – Т. 2: Між інтелектом і культурою. Дослідження з історії української філософії. – С. 36–42.
5. *Горський В.* Дмитро Чижевський як історик філософії України / *Вілен Горський* // *Дмитро Чижевський*. Філософські твори: у 4-х тт. // Під заг. ред. *В. Лісового*. – К.: Смолоскип, 2005. – Т. 1: Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Сковороди. – С. XXXI–XXXVIII.

М. БОЙСАН

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Чинний КПК України запроваджує новий підхід до визначення суб'єктів кримінального провадження та їх класифікації. Відповідно до положень параграфу 2 глави 3 КПК України, органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України до суб'єктів, які представляють сторону обвинувачення у кримінальному судочинстві [1, с.377].

КПК України 1960 року не містив прямої норми, яка б наділяла оперативні підрозділи процесуальними повноваженнями. У ст. 101 КПК

України 1960 року визначалось коло органів дізнання. Серед них, в тому числі, називались державні органи, які, згідно зі ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», мали право проводити оперативно-розшукову діяльність (міліція, податкова міліція, органи безпеки, органи прикордонної служби та ін). У зв'язку з цим виникало питання щодо розмежування кримінально-процесуальних та оперативно-розшукових повноважень зазначених органів. Дана проблематика розроблялась представниками відомчої науки кримінального процесу і висвітлювалась в роботах О.Андрушко, В.Зеленецького, Д.Письменного, М.Погорецького, М.Стецюка, В.Фастовця, М.Шумила.

В умовах складних трансформаційних процесів наприкінці ХХ століття під час розбудови суверенної України та ліквідації радянської системи органів безпеки було створено нові державні інституції, на які законодавством покладено функції забезпечення державної безпеки, – Службу національної безпеки України (1991–1992) та Службу безпеки України (з 1992 року) [2, с.257].

Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Служба безпеки України підпорядкована Президенту України і підконтрольна Верховній Раді України.

20 вересня 1991 року Верховною Радою України було прийнято Постанову "Про створення Служби національної безпеки України". Цією ж постановою було ліквідовано Комітет державної безпеки УРСР.

Служба безпеки України відповідно до законодавства має статус державного правоохоронного органу спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. СБУ також є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності, охорони державної таємниці та головним органом у сфері боротьби з тероризмом [3].

Розгляд даного питання слід розпочати з того, що чинна Конституція України (1996 р.) зробила значний внесок у справу побудови правової держави, що зумовило переорієнтацію зусиль правоохоронних структур на першочергове забезпечення гарантованих конституційних прав і свобод людини й громадянина і водночас певним чином підняло «завісу» над діяльністю правоохоронців, зокрема Служби безпеки України.

І це, як на нас, цілком виправдано. Вона насамперед розширила правове поле діяльності працівників оперативних підрозділів Служби безпеки України та інших правоохоронних органів держави.

Звичайно ж, діяльність оперативних підрозділів СБУ України регульовано не тільки Конституцією України, а й законами, виданими на її

основі, а також підзаконними нормативно-правовими актами. Основний закон України, як зазначає російський дослідник цієї проблеми Є.С.Дубоносов, «становить вихідну правову базу для визначення спрямованості та меж подальшого розвитку і регулювання безпосереднього об'єкта оперативно-розшукових відносин».

Це слід пояснювати тим, що, по-перше, її норми є нормами прямої дії, а норми інших актів не можуть виходити за межі конституційно-правових норм; по-друге, закони та інші нормативно-правові акти ухвалюють передбачені Конституцією України органи у встановленому нею порядку.

Конституція, як відомо, кардинально змінила підхід до гарантії невіддільних прав людини та громадянина. У зв'язку із цим розширилась і сфера діяльності працівників Служби безпеки України. З одного боку, вони об'єктивно зобов'язані враховувати ці права і забезпечувати їхню охорону, а з іншого – утримуватися від заходів, які би звужували чи обмежували ці права [4, с.50].

Сьогодні в Україні це вже значний масив законодавчих актів, якими прямо чи опосередковано регульовано роботу підрозділів Служби безпеки України. До таких слід віднести закони України «Про службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про прикордонні війська», «Про державну охорону органів держаної влади України та посадових осіб», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», Кримінальний кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України, інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди й договори, учасниками яких є Україна.

Базовим законом, безумовно, слід вважати Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. із внесеними до нього змінами й доповненнями. Стаття 1 цього закону чітко визначає завдання оперативно-розшукової діяльності: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав і організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [5, с.2].

На нашу думку, за роки незалежності Української держави було нагромаджено великий масив правового регулювання Служби безпеки України: ухвалено закони «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність» і низку інших законів, які забезпечують організаційно-правові засади функціонування Служби безпеки України.

Водночас уникнути всіх суперечностей і прогалин законодавцеві, на жаль, не вдалося.

Література

1. Швидкова О.В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 377-383.
2. Рymarчук О.В. Оперативні підрозділи : реалії новго кримінального процесуального законодавства України. – Юридичний Часопис національної академії внутрішніх справ. – 2013. - №2. – с.257-260.
3. Про Службу безпеки України: Прийнятий: Закон України від 25 берез. 1992 р. №2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 27. - Ст.382.
4. Вітик І. Діяльність Служби безпеки України та соціальні права: науково-теоретичний аспект // Віче. – 2011. - №4. – с.47-55.5
5. Бутусов Ю. Служба безпеки когось від чогось: [діяльність Служби безпеки України на чолі з Валерієм Хорошковським] /Юрій Бутусов. // Дзеркало тижня. - 2010. – 18 24 верес. (№ 34). - С.3.

І.Я. ВДОВИЧИН,

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА Д.ДОНЦОВА

Через надмірну політизацію образу Д.Донцова, який доволі часто не має жодного відношення до ідей, що йому приписують, забувають що це високоосвічений правник. У 1907 р. він отримав диплом юридичного факультету Петербурзького університету, а у 1917 р. захистив докторат з права у Віденському університеті. Уважно дослідження його творів дає підстави зробити висновок що вони не містять заперечення доктринальних засад прав і свобод людини, а навпаки – їх послідовний захист. Застереження, які дозволяють несумлінним опонентам обвинувачувати мислителя в прихильності до різних напрямів екстремізму, базуються на полемічній загостреності його текстів, тобто на формі, а не на змісті. Д. Донцов наголошував, що дієва, ефективна реалізація права можливе тільки для рівних суб'єктів правовідносин – вільних людей, завдяки індивідуальним зусиллям особи. «Литовський Статут, Магдебурзьке Право, незалежна від світської влади церква (латинсько-римський принцип), церковні братства, козацькі товариства (ідея «лицарства», що лежала в їх основі, також чисто європейська), становий конституціоналізм, зрештою, приватна власність – усе це були урядження, що виробили з нації європейський тип організованого колективу,

збудованого не на московським принципі приказу, тільки на англійсько-європейським – самоуправи (*Selfgovenment*). Інституції, що виробили в нас велику відпорну силу, а в одиницях – активну психологію борця, що своє найбільш викінчене виявлення знайшла в Америці» [3, с.167]. Як бачимо, перед нами, класичний опис засад громадянського суспільства – як інституційних, так і внутрішньо-змістових, в основі яких перебуває самодіяльність особи. Чітке посилання на ліберальну Америку як можливий взірець для найкращого втілення проекту незалежного політико-правового буття України є виразним свідченням ціннісних орієнтирів Д. Донцова.

Він заперечує не лібералізм, демократію, свободу особи, а демагогічне зловживання цими поняттями, паразитування на них з метою фактичного руйнування фундаменту людської свободи – людської індивідуальності та держави, функціонування якої будується на праві, а не на емоціях натопту чи деспота. Усе це засвідчує суто полемічне перебільшення сенсу критичних випадів проти лібералізму, проголошуваних Д.Донцовим.

Основний сенс думок Д. Донцова полягав у прищепленні в свідомості українського суспільства самоповаги, ідеї самоакції, віри у власні сили, загалом – прагнення захистити декларовані лібералізмом природні права людини. Їх природність передусім визначається сприйняттям боротьби на їх захист як природної поведінки особи. Він розумів сенс демократії та її абсолютну перевагу над тими чи іншими типами деспотії. Слід усвідомлювати, що завзяття Д. Донцова в обстоюванні ідеалу незалежності України зумовлювалось розумінням потреби інституційного механізму забезпечення свободи особи. А саме держава є основним інституційним механізмом гарантування свободи особи. У державі може і не бути свободи, але без держави – свобода існувати не може. Спроба доручити захист свободи іншій державі неминуче обмежить свободу не лише підлеглої нації, але і нації панівної, яка для забезпечення власного домінування змушена буде вдаватись до насильства, різноманітних обмежень особистих свобод і розширення каральних повноважень судової та виконавчої влади. Самодостатня, внутрішня цінність свободи зникає, а тоді навіть зовнішні, дорогі інструментарії. Здобуваючи незалежність, Україна сприяє також свободі сусідів, що посідають її землі, звільняючи їх від тягара надмірного регулювання, контролю, взаємозаперечення декларованих гасел і політичної практики. Інакше неминучим є занепад, а то і повне зникнення свободи.

Власне у цьому річищі слід розуміти твердження Д. Донцова: «Аморфна російська маса може бути ведена лише абсолютизмом, самодіяльна європейська суспільність – лише самоакцією» [3, с.138]. Тобто Д. Донцов прямо засвідчує свою прихильність до правової, демократичної держави, а

гостра спрямованість заяв з критикою деспотичної влади, ігнорування нею свободи особи, навряд чи може бути поставлена мислителю у провину. Такий підхід перебуває в руслі європейської культурної традиції, базованої на свободі особи як свободі окремішнього, свідомого свого індивідуального «Я» і водночас єдності багатьох «Я» на основі певних цінностей. Сам Д. Донцов так визначив сенс діяльності українського націоналізму: «Плекання цих традицій політичної нації – це, власне, той перший категоричний імператив нашої внутрішньої політики, про котрий говориться вгорі. Цей імператив каже нам ніколи не забувати, що головною ціллю нашої політики мусить бути національно-державний, а не національно-культурний ідеал» [3, с.165].

Обвинувачення у фашизмі дають змогу уникати аргументованої дискусії щодо суті поглядів Д. Донцова, хоча він висловлювався достатньо однозначно щодо власного ставлення до особистої і політичної свободи: «В царині політики це значить передусім – ідея демократії, в тому сенсі, як це слово розуміють на Заході. Було б тривіальністю хотіти цим словом означити суть європейського типу політичної еволюції, але, на жаль, за браком ліпшого терміну мусимо послуговуватися ним. Під демократією розуміємо тут, як уже не раз зазначено вище, економічну і політичну самодіяльність, оперту на свободі одиниці. Ця демократія переходить тепер велику кризу, в котрій її вороги хочуть бачити такий самий смерк богів, якими був колись занепад монархії та аристократії» [3, с.168].

Саме тривога за сутнісні риси європейської демократії у міжвоєнний період і спонукала Д. Донцова до критики багатьох надзвичайно непривабливих дій західних демократій, політична практика яких зводилася до потурання радянському тоталітаризму, ігнорування занепаду рівня особистої свободи у багатьох країнах Європи, порівняно з передвоєнним періодом, незважаючи на зовнішні демократичні гасла. Така тривога за сенс європейської демократії мала під собою поважні підстави, що засвідчили подальші події. «Гітлерівський демократичний тріумф виявив справжню природу демократії. Демократія має дуже мало власних вартостей: вона така сама добра або лиха, як і принципи народу, що оперує нею. В руках ліберального й толерантного народу вона створить ліберальний й толерантний уряд; у руках канібалів – уряд канібалів. У Німеччині 1933–1934 рр. вона витворила нацистський уряд, бо політична культура, поширена серед німецьких виборців, не мала такого пріоритету, як не допуск до влади гангстерів» [1, с.999]. Сам Д. Донцов поділяв погляд на демократію як змагання у правовому полі юридично вільних і рівних осіб, протиставляючи таку демократію популістським закликам до тотожності у рівності безправ'я.

Демократія, у позитивному сенсі, на думку Д. Донцова, обстоює рівність, тільки її рівність – не рівність слабких, що хочуть принизити до свого рівня сильних, навіть ціною загального рабства. На першому місці у неї почуття свого права та ідеал свободи. Така демократія нічого не хоче знати про викликання звірячих інстинктів мас, ні про те, що всі, і великі, і малі, і люди праці, і ледарі, і талановиті, і нездари, мали б одну і ту саму нагороду, одне і те саме значення в суспільності. Натомість вона проголошує право кожного, хто більш сильний, витривалий, або інтелігентний, добиватися в рівних умовах до найвищого щабля суспільної драбини. «Ця демократія признає рівність в конкуренційній боротьбі життя, але рівність щодо точки, де перегони починаються, а не там де вони закінчуються» [3, с.234].

Він також не поділяв жодних етнічних чи соціальних упереджень. Д. Донцов виступав із критикою такого світобачення, характерного для комуністичної ідеї, а також для багатьох українських діячів, що некритично сприйняли різноманітні радикальні ідеї чи, навпаки, взагалі відмовились від будь-яких переконань та ідей.

«Многі офірували свої послуги нації, але вони були або «буржуа», або «поляки» (себто, не православні, або аристократи, що носили якесь славне в нашій історії імя, як перший український посол при Ватикані, як голова галицько-української церкви або як останній гетьман. Таких ненавиділось найбільше, ненавиділось зі злістю жаби, що не могла стати волон, з ненавистю нових багатців до старого пана, інтелегентність якого і всяку іншу вищість над собою вони в глибинах своєї душі мусіли признавати» [3, с.197].

Очевидно, що елементарно необхідною умовою для самоздійснення свободи особи є держава, і тому з такою гостротою він наполягає на державницьких складових своєї політичної концепції. Жодні культурні, соціально-економічні, політичні проекти нездійсненні поза межами того інституційного поля, що забезпечує держава. Змістова наповненість таких ідей набагато глибша, ніж заклик до формування певного буття – це створення самої можливості свідомого буття, тобто свободи людини у самореалізації. Д.Донцов зауважує, що для культурних націй Європи й Америки державний примус конечний в інтересі кожної групи й одиниці, що належить до державного зв'язку. Для вихованих у гуляйпільських степах махновців (габілітованих так само, як негабілітованих) це зовсім інакше. Народолюбний махновець не бачить в атрибутах держави нічого, як тільки «власні марки і гроші, власний двір, армію, власні в'язниці і власних жандармів»; для нього все це «такі приємності», за які він охоче подякує, аби лиш йому забезпечили «добру поживу» [2, с.281]. Д. Донцов передусім закликав до дієвої поведінки, здатної чинити опір

маніпулюванню свідомістю, захистити людську гідність. Він усвідомлював складність завдання, тому що в сучасних умовах наступ на свободу особи переважно відбувається під демагогічними гаслами «гуманізму», «демократії», «свободи особи», «рівності», покликаними перетворити громадян на натовп, що чекає опіки над собою і вдячний за це. Такий підхід повертає людину у архаїчну епоху, коли вона ще не усвідомила власну індивідуальність. Відповідаючи власним критикам і критикам своїх однодумців, він писав: «Ні, не злі інстинкти будили ті люди; вони будили тверезу думку, спасенний скептицизм, бажання бути готовим морально, потребу здирати облудні маски з дійсності і уявити її такою, якою вона є, і пам'ятати, що докола не Аркадія. Ніщо іншого не говорив і я – цілий час висміюючи «дрібну толерацію» і «природної доброти трутнів». Тому м. и. і п. Іванейко повинен зрозуміти, що говорив я про річі значно ширші і глибші, аніж заголовок, який я їм дав в книзі, виданій в 1926 р. («Націоналізм». – I. В.)» [4, с.61].

Як бачимо, Д. Донцов особисто підкреслив, що мова йде про речі ширші і важливіші, ніж «націоналізм» – про формування людської особистості як суб'єкта, здатного самореалізовувати власну свободу, і жодні, найдосконаліші інституційні механізми не мають жодного сенсу, якщо немає індивідуальності, фундаменту їх функціонування.

Італійський мислитель Дж. Сарторі теж звертає на це увагу: «Незважаючи на те, що в чернечих орденах існували оптимальні умови, ченці добре знали, що навіть вони не ангели, і тому ніколи не припиняли працювати над тим, як вибрати найспроможніших і найпридатніших, як забезпечити, щоб більшість найгірших не пододала меншості найкращих» [7, с.496]. Справа з правами людини не така проста, як це мислить механічна більшість, навіть «інтелектуалів». Банальною істиною стало те, що демагогічне проголошення будь-яких свобод може відбутися при найжорстокішому політичному режимові.

Викриваючи утопізм і жорстокість «пророків» соціалістичної ідеї, Донцов писав: «Вчив той снобізм, що стремління людей взнестися понад юрбою, щоб бути ліпшим, досконалішим від свого ближнього, завше родить боротьбу між людьми, а тому “стремління людини, що пхає її до конкуренції з ближнім, є антисоціальною”. Яка ж то верства суспільства була «освіченішою», економічно сильнішою, інтелігентніша від «юрби»? – Це була буржуазія. Відібрати її почуття моральної вищости, свідомість свого права боронити своє становище – до того стреміли апостоли соціальних низів» [5, с.453].

Пишучи про Ф. Достоевського, він узагальнив у ньому те характерне, що робило закономірним протистояння Європа – Росія. «Чи для таких людей створена була тверда етика Заходу, що ставилася до дорослих як до

дорослих, а не як до дітей, що вимагала відповідальності за вчинки, етика людини, суворої до себе і до оточення? Для них тих слабих, тих «широких» жертв нестримного настрою, чужих поняттю «повинен» не існувала мораль прав і обов'язків» [6, с.527]. Таким чином, Д. Донцов послідовно розкривав вагу активної громадянської позиції, боротьби особи за власну суб'єктність, в якій поєднується свобода і відповідальність, для дієвого функціонування державних інститутів і норм права.

Література

1. *Дейвіс Норман*. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко / Норман Дейвіс. – К.: Основи, 2000. –1464 с.
2. *Донцов Д.* Націоналізм // Донцов Дмитро. Твори в 5-ти т. Т. 1. Геополітичні та ідеологічні праці / Дмитро Донцов – Львів: Кальварія, 2001. – С. 245 – 425.
3. *Донцов Д.* Підстави нашої політики // Донцов Дмитро. Твори в 5-ти т. Т. 1. Геополітичні та ідеологічні праці / Дмитро Донцов. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 91 – 242.
4. *Донцов Д.* Про баронів середовіччя і баранів з байки / Дмитро Донцов // Вістник. – 1936. – №1. – С. 53 – 65.
5. *Донцов Д.* Про соціал-ідіотів / Дмитро Донцов // Літературно-Науковий Вістник. – 1932. – Ч. 5. – С. 452 – 466.
6. *Донцов Д.* Федір Достоевський / Дмитро Донцов // Літературно-Науковий Вістник. – 1931. – Ч. 6. – С. 526 – 533.
7. *Сарторі Джованні*. Вертикальна демократія / Джованні Сарторі // Демократія: Антологія / Упоряд. О.Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 468 – 532.

О.А. ГАВРИЛЕНКО

ІДЕОЛОГІЯ Д. ДОНЦОВА У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ XX – ПОЧАТКУ XXI ст.

Вже протягом майже сторіччя політико-правова доктрина Д.І. Донцова (1883-1973) привертає до себе пильну увагу дослідників – політологів, правознавців, істориків, філологів. Ідейна спадщина Донцова й досі викликає палкі дискусії як серед науковців, так і серед широкого загалу. У цьому сенсі можна цілком погодитися з позицією С.М. Квіта, який зауважує, що «постать Дмитра Донцова належить не лише академічній науці, – досі це також проблема поточних політичних та ідеологічних борінь» [3, с. 4]. Саме тому до цього часу в науці відсутня єдина, визнана усіма або принаймні більшістю учених, теорія щодо його доктрини

інтегрального націоналізму. Та, незважаючи на це, практично не викликає заперечень твердження про особливу роль, котру відіграла вона у формуванні та розвитку української національної свідомості й ідеології.

Підґрунтя інтегральної течії у націоналізмі, характерною відмінністю якої був крайній радикалізм, почало закладатися ще в останній чверті XIX ст. в умовах, коли посилилося суперництво між національними державами, що супроводжувалося занепадом ідей гуманізму та лібералізму. Вже на початку XX ст. ідеї інтегрального націоналізму набули поширення не лише у Західній, але й у Східній Європі. Особливий його розвиток припав на 20-30-ті рр. Саме тоді у деяких країнах (Німеччині, Італії, Японії) відбувалося становлення тоталітарних режимів.

Ідеї українського інтегрального націоналізму були викладені Д.І. Донцовим у його працях «Сучасне політичне положення нації і наші завдання», «Підстави нашої політики», «Націоналізм», «Модерне москвофільство» та ін. Маючи юридичну освіту (право він вивчав у Віденському університеті) Д.І. Донцов був широко обізнаним у галузі історії філософії права античності, середньовіччя, нового часу, німецькій класичній філософії. Він вільно орієнтувався й у сучасних йому течіях політичної думки, зокрема у марксизмі. Широко використовувалися ним також ідеї вітчизняної політико-правової думки: праці авторів доби Київської Русі, XVI-XVII ст., Г.С.Сковороди, П.О.Куліша, М.І.Костомарова та ін. Та ставлення Д.І. Донцова до усієї культурної спадщини, як і до ідей своїх сучасників мало досить специфічне забарвлення. Він розглядав їх виключно крізь призму української національної ідеї, викладеної у гранично радикальній формі. Саме такою висновку дозволяє дійти, зокрема, аналіз праці «Націоналізм», що вперше вийшла друком у Львові в 1926 р. Саме тут доволі ясно викладено сутність авторської концепції, яка найбільш чітко виявилася через формулювання шести головних вимог так званого «вольового націоналізму»: зміцнювати волю нації до експансії, прагнення до панування та підкорення усього чужого (як мета), боротьба (як засіб); прагнення боротьби та усвідомлення її неминучості; дух романтики, містичного пориву, ірраціоналізму, яким має бути перейнята національна ідея; непримиренність, фанатизм, брутальність та аморальність, що беруть до уваги лише інтереси власної нації (саме це, на його думку, надає національній ідеї вибухової сили в історії); право сильних націй організувати та вести інші народи для зміцнення і розвитку людської цивілізації; кожна нова ідея, аби здобути собі право на життя, має опертися на ініціативну меншість, котра вживає «творче насильство» для суспільного поступу [2, с. 159-215].

На думку Д.І. Донцова, «право самоозначення мають лише імперіалістичні нації» [2, с.208]. Він вважає, що далеко не усі народи

достойні вільного розвитку. «Свобода... йде разом з вищістю. Нижчий, меншовартний не може ніколи мати нічого, як тільки мати свободу з ласки, яка остільки ж порожня як непевна. Право базується на світових інтересах і вигоді. Слабі, нездарні раси не сміють сподіватися, що їх не потурбують в оселищі». З погляду Донцова це й є імперіалізм. Виходячи з усього сказаного він доходить висновку: «точка погляду поступу (прогресу – О.Г.) не має нічого спільного з мораллю». Адаже «перемагають не «моральні» раси чи системи в нагороду за свою «моральність» або терпіння» [2, с. 207].

Саме через таке тлумачення логіки суспільного прогресу проти ідеології Д.І. Донцова виступав Ю.В. Шевельов, який звертав увагу на те, що радикалізм засновника українського інтегрального націоналізму набагато ближче до російського більшовизму, аніж до цивілізованого європейського лібералізму. «Дуже багато оцінок самого Д. Донцова дуже багатьма рисами надзвичайно близькі до большевизму, – наголошує Ю.В.Шевельов, – хоч і не будемо робити з цього висновку, що він є большевик або агент большевизму, – дарма що об'єктивно останні писання Д.Донцова страшно корисні для большевизму» [6, с. 10].

Навряд чи можна погодитися з твердженнями деяких дослідників про те, що Ю.В. Шевельов критикував Донцова з якоїсь особистої неприязні та завжди був його особистим ворогом [3, с. 39]. Навпаки, протягом певного часу він зачитувався працями останнього. Їхнє протистояння виявлялося значно більшою мірою у сфері ідеології, аніж у сфері особистих стосунків. На це пізніше, на початку 90-х рр. минулого століття, в одному з своїх листів вказував сам Шевельов: «В перші мої роки на захід від фронту я був послідовником Д. – це природно, від одного тоталітарного режиму найлегше переходити до другого подібного. Але чимраз ясніше я бачив ницість ідеології Д. Очі мені стали відкриватися десь у середині сорокових років. Особисто з Д. я ніколи не зустрічався, полеміки з ним уникав. Але він не визнавав ніяких ідеологій, крім власної. Кінець-кінцем я написав полемічну статтю, першу і останню». Ю.В.Шевельов вважав «донцовізм» дитячою хворобою, на яку шкода витратити витратити час і сили [4, с. 188].

Водночас, якщо відкинути крайнощі, в ідеології Д.І. Донцова, не можна не побачити глибокого розуміння сучасної йому політичної дійсності. Зокрема, провісними виявилися його попередження щодо неприпустимості проросійської орієнтації. Брак власної національної ідеології призводив до того, що частина української найсвідомішої провідної верстви долю України ставили у цілковиту залежність від розвитку «російської демократії» [5, с. 140]. Такому підходу й, зокрема, москвофільству Д.Донцов протиставляв українську самостійницьку

політику, тобто політичний ідеал суверенної української нації, її духовності й культури. Його передбачення, що москвофільство та малоросійство призведе Україну до катастрофи, стало дійсністю у 1917-1921 рр. під час національно-визвольних змагань [1, с. 207]. До подібних висновків підводять нас і реалії останнього часу.

Отже, можемо підсумувати, що Д.І.Донцов як ідеолог був непересічною особою, «людиною альтернатив і контрастів». Він прагнув до гармонії через дисгармонію, не визнавав півтіней та не оминав гострих кутів. Незважаючи на певну обмеженість донцовської ідеології, наявність у ній елементів свідомого примітивізму, ірраціоналізму, вульгаризованого дарвінізму (виживає лише найсильніший) та навіть аморальності, його погляди у своєму підмурку склали концептуальну основу української національної ідеології ХХ – початку ХХІ ст.

Література

1. *Донцов Д.* Рік 1918, Київ. – К.: Темпора, 2002. – 208 с.
2. *Донцов Д.І.* Націоналізм. – Львів: Нове життя, 1926. – 270 с.
3. *Квіт С.М.* Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: Монографія. – ВЦ «Київський університет», 2000. – 260 с.
4. Листування з Ю.В. Шевельовим (Гавриленко О.А.) // Харківський історіографічний збірник. Вип. 7. – Харків: НМЦ „СД”, 2004. – С. 182-190.
5. *Ситник О.М.* Д. Донцов і проблема української національної ідеології // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2009. – Вип. XXVII. – С. 140-143.
6. *Шерех Ю.* Донцов ховає Донцова // Думки проти течії. – Ульм, 1949. – С. 5-42.

О.М.ГУМІН

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІСТОВОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

Нині ми, на жаль, констатуємо, що криміногенна ситуація в Україні є складною, напруженою, а її негативні тенденції не тільки зберігаються, а й поширюються [1, с. 31]. На сучасному етапі розвитку у всіх сферах соціальної дійсності (економіка, політика, армія, виробництво, побут, дозвілля та ін.), коли можна простежити перехід від старого до традиційно складного нового, проблема кримінальної насильницької поведінки виносить на передній план. Невміння конструктивно вибудувати взаємостосунки призводить до того, що насильство є прийнятним шляхом

до вирішення проблем на мікро- та макрорівнях держави, суспільства і окремої особистості [2, с. 127].

Більшість, із чим ми стикаємось повсякденно, пов'язане з насильницькою поведінкою, яка сприймається вже як норма, а інколи як форма необхідної дії. До таких «нормальних» взаємин часто належить фізичне покарання дітей, сексуальна експлуатація жінок, расизм [3, с. 98]. Будучи простим механізмом для досягнення поставленої мети, насильство постало як складова звичного способу життя. Воно постійно генерує відповідні прагнення, диктуючи щоразу новий вибір засобів для задоволення людських потреб. Про наявність насильства свідчать і результати проведеного нами анкетування (81,7% опитаних). Більше того, як зазначають понад 60% опитаних, високий рівень насильства загалом позитивно впливає на рівень протиправної поведінки громадян та негативно на стан здоров'я усіх членів суспільства.

Насильство в сучасному світі стає традиційним і популярним методом вирішення усіх політичних, міжнаціональних і навіть міжрелігійних конфліктів. У світі процвітає терор. Поновилась мода на захоплення заручників та викрадення людей. Складається враження, що культура скочується назад до середньовіччя. Водночас посилюється п'янство та наркоманія, що, своєю чергою, пов'язано зі збільшенням побутових вбивств, розбоїв, рекету.

Низка сучасних учених, які досліджують проблеми насильства, розглядають його як невід'ємний і навіть необхідний елемент суспільного життя [4, с. 91; 5, с. 353].

На превеликий жаль, 35,4% опитаних респондентів вважає насильство таким явищем, в яке не варто втручатись взагалі. Ми переконані, що суспільство незчується, як стане свідком глобальної проблеми, яка вже має чималі масштаби, адже лікувати хворобу (кримінально-насильницьку поведінку) можливо за умов пізнання її суті та основних форм прояву (її різновидів).

Безперечно, сфера насильницької поведінки дуже різноманітна – починаючи від примусу, аж до певного обмеження свободи. Враховуючи, що йдеться тільки про діяння, передбачені чинним КК, то правомірно говорити про кримінально-насильницьку поведінку, виявом якої виступає саме кримінальне насильство.

Виникає питання: навіщо виокремлювати насильство і кримінальне насильство, насильницьку і кримінально-насильницьку поведінку, адже все можна охопити лише насильницькою поведінкою та її проявом?

У міжнародних документах зазначається, що кримінальне насильство, будучи злочинним діянням, становить процес, який проходить на

індивідуальному рівні, на рівні суспільства і є вельми поширеним на світовій арені [6, с. 5].

Як бачимо, крім вищенаведеного, виокремлення кримінально-насильницької поведінки в окрему правову категорію дозволить визначити її вкрай небажаний трирівневий вплив: індивідуальний, суспільний та світовий.

Кримінальне насильство створює атмосферу страху, невпевненість у своїй безпеці, хвилювання за близьких, тому теоретичне формулювання та законодавча захищеність від прояву кримінальної насильницької поведінки дозволить почувати себе безпечніше у власній державі.

Кримінальна насильницька поведінка, окрім «повсякденної функції», виконує певну роль і в періоди загострення соціальних протиріч, що призводять до соціальних конфліктів, негативні наслідки яких суттєво погіршують соціальні умови життєдіяльності людей. Це, як правило, зумовлює появу таких негативних явищ, як громадянські війни, збройні конфлікти, масові повстання, зростання насильницької злочинності.

Однак, зауважимо, що кримінальна насильницька поведінка не може самостійно проявитись тільки як наслідок соціальних протиріч чи конфліктів. Основна її опора – це соціальна деформація. Відповідно, складається своєрідна система норм, що виходить за межі офіційного існування права, яке пов'язане із процесами інфантилізації і маргіналізації, тобто з тими явищами, які інтенсивно розвиваються в країні. З'являється проблема руйнування особи, що тісно пов'язана з потворними формами міжособистісних стосунків, зокрема таких, як алкоголізм, наркоманія, проституція. При цьому пошук причин кримінального насильства орієнтується на такі об'єкти дослідження, як особа і соціальне середовище.

Зазначимо, що насильницька поведінка має свою сутність, яка проявляється «в єдності усіх різноманітних та суперечливих формах його насильства буття» [7, с. 665]. В.І. Даль визначав насильство як «примушування, неволю... дію сором'язливу, образливу, незаконну та свавільну» [8, с. 468].

Підтримуємо думку, що властиво розглядати насильницьку поведінку як елемент політичної, соціальної, економічної організації суспільства. Зокрема, Я.І. Гілінський визначає низку явищ сучасного життя, пов'язуючи їх з насильницькою організацією суспільства: раціоналізація суспільного життя при елімінації свободи індивіда; масові злочини на ідеологічній, релігійній, етнічній основі; колосальне посилення репресивних можливостей держави; руйнівні соціальні революції і реформи [9, с. 18].

До проблеми насильницької поведінки як певної сукупності вчинків, дій окремої особи чи групи осіб прикута наукова увага фахівців різних галузей

знань [10, с. 112]. Але насамперед її дослідження стосується кримінології, метою якої є вивчення такого виду поведінки людей чи їх групи, який характеризує її як конкретний злочин, адже злочин – це «діяння, певний вчинок особи» [11, с. 32].

Тому, на нашу думку, вивчення кримінальної насильницької поведінки як більш складної соціальної закономірності повинно зводитись до узагальнення кожного її кримінального насильницького вчинку та водночас не забувати про те, що термін «кримінальна насильницька поведінка» складається із двох різнорідних категорій: поведінки та кримінального насильства.

Література

1. Коваленко В.В. Деякі висновки щодо існування організованої злочинності та заходи протидії // Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / В.В. Коваленко. – Львів, 2000. – С. 31–35.
2. Ищенко М.В. Социальные практики предотвращения домашнего насилия над женщинами: дисс. на соискание уч. степени канд. соц. наук: спец. 22.00.04. / М.В. Ищенко. – Саратов, 2005. – 150 с.
3. Криминология. Общая часть / под ред. В.В. Орехова. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1992. – 211 с.
4. Attride-Stirling J. On Becoming Natural: PhD thesis / J. Attride-Stirling. – London: University London, 1997. – 223 p.
5. Auburn T. «You punched him, didn't you?»: versions violence in accusatory interviews / T. Auburn, C. Willig. & S. Drake // In Discourse and Society, 1995. – № 6. – P. 353–386.
6. Минская В.С. Поведение потерпевшего в генезисе преступлений против личности: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.С. Минская. – М., 1972. – 317 с.
7. Философский энциклопедический словарь. – М., 1989. – 815 с.
8. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. / В.И. Даль. – М., 1998. – Т. 3. – 556 с.
9. Гилинский Я.И. Понятие преступности в современной криминологии / Я.И. Гилинский // Труды Санкт-Петербургского юридического института Генеральной прокуратуры РФ. – СПб., 2001. – № 3.
10. Кондратьев Я.Ю. Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань / Я.Ю. Кондратьев, С.Д. Максименко, Б.В. Романюк. – К., 2002. – 436 с.

11. *Бойцов А.И.* Понятие насильственного преступления / А.И. Бойцов // Криминологические и уголовно-правовые проблемы борьбы с насильственной преступностью. – Л., 1988. – 136 с.

О.Б. ДЗЯВРОНИК

РОЛЬ ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У НАЦІОНАЛЬНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Прийняття християнства у Київській Русі мало загальнодержавне значення. Визнавши християнство державною релігією, князь Володимир, мав на меті об'єднати людей задля зміцнення держави, враховуючи при цьому важливість моральних якостей людини. Так релігія зайняла важливе місце у державній політиці Київської Русі.

Історично церква і держава виступали як рівнозначні суспільні інститути. Кожна з них відіграє в соціумі свою роль, реалізує свої функції і разом з тим вони знаходяться в певній системі діалектичної взаємодії, взаємозв'язків, взаємовідносин і виявляється у тріаді «суспільство-держава-церква».

Діяльність держави і церкви спрямована на людину, служить людині, людській спільноті, суспільству. Якщо метою діяльності держави є вирішення конкретних земних проблем, «забезпечення спільного блага, то мета церкви – надприродне спасіння людей» [1, с. 16].

Митрополит Андрей Шептицький писав, що на духовенство покладений обов'язок «приглядатися народним масам і досліджувати життя, прикмети і браки народу, що і буде джерелом правильного осуду і про те, що народіві треба в суспільному житті й політиці, себто які суспільні інституції, які форми влади, які закони найкраще відповідають його потребам», а основним завданням держави є надати громадам якнайбільшу свободу [2, с.10].

Вживаючи поняття Церкви слід мати на увазі, що тут розуміється «органічне ціле релігійних співтовариств і громад, єдиних у віросповіданні...» [3]. Тому доцільніше вживати поняття конфесії чи релігійні організації, а відповідно і державно-конфесійні відносини, враховуючи полірелігійність нашої держави.

М. Бабій визначаючи поняття державно-церковних відносин відносить сукупність законодавчо врегульованих форм, принципів взаємодії їх суб'єктів [1, с.17]. Проте, слушно писав папа Іван XXIII у енцикліці «Pacem in terris» («Мир на землі») «коли її закони (закони влади) та постанови суперечать зазначеному порядку, і, отже, суперечать волі Бога, вони не мають зобов'язуючого для совісті характеру... Людський закон є таким

настільки, наскільки він узгоджується з розумом і, отже, походить від вічного закону. Коли закон суперечить розуму, він називається несправедливим; в цьому випадку він перестає бути законом та є, скоріше, насильством» [4, с. 13-14].

У системі взаємовідносин між державою і церквою все-таки домінує держава, оскільки вона законодавчо закріплює умови реєстрації, межі діяльності, права та обов'язки, відповідальність. Релігійні організації мають перебувати «під наглядом держави, держава регулює їх взаємні відносини, перестерігає перед незаконним поступуванням існуючих злук і лучить їх усіх опікою, наглядом і проводом у свою єдність. Тому вони не тільки не є противні меті державного життя, але навпаки, помагають у її досягненні. Вони такі різноманітні, як різні бувають цілі, задля яких люди збираються в товариства» [2, с.17].

Україна, як демократична держава, здійснює свою політику відносно релігійних організацій відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», але окрім законодавчих норм важливе місце посідають морально-етичні норми.

Релігійний мислитель Й. Гьофнер застосовує принцип спільного блага, під яким розуміється, у вузькому розумінні, нова цінність, яка відрізняється і від блага окремого індивіда, і від загальних благ; в широкому спільне благо, яке належить досконалому суспільству в державі [5, с.30].

Лев XIII у Енцикліці писав «Якщо йде про громадський порядок, то це правда очевидна і всіма признана, що особливішим способом у демократичних державах, надзвичайно важна річ, щоб громадяни були чесні та обичайні. Коли праведність і справедливість у свобідного народу не є в пошанівку, коли не пригадується народові й часто, і дбайливо зберігання приписів Євангелія, сама свобода може бути великою небезпекою. Бо, дійсно, те, що не дозволене в приватному житті, не є дозволене і в публічному житті» [2, с. 13].

Норми Конституції України не декларують принцип «світськості» Української Держави, оскільки у положеннях Основного Закону визнано про відокремлення церкви (конфесій) від держави, що свідчить про нейтральну позицію держави по відношенню до конфесій.

Аналізуючи історичну взаємодію державно-церковних відносин бачимо, що взаємодія між цими двома інститутами не завжди була позитивною. Адже, коли одна зі сторін (переважно сильна держава) перебирала функції іншої, то вона намагалася одержати контроль над усіма та застосовувала світський підхід до керування церковними справами, не розуміючи природи церкви, а тим самим використовуючи церкву як інституцію для своїх цілей. Чи, навпаки, у разі ослаблення державної влади, церква відчувала обов'язок брати на себе керівничі функції держави

[5, с.58]. Тому закріплення принципу відокремлення церкви від держави є оптимальним варіантом для їхньої взаємодії, адже кожна з них має свої повноваження у суспільстві.

Ст. 35 Конституції України закріплює право кожної людини, яка проживає на території України на «свободу совісті та віросповідання» [6]. Тому релігійні організації, конфесії наслідуючи Євангелія відіграють важливу роль у розбудові нашої української держави, виховуючи громадян у душі християнських чеснот та правди.

Митрополит Андрей Шептицький слушно писав у своїй праці «Наша державність. Як будувати Рідну Хату»: «Від виховної сили Церкви в якомусь краю чи народі, від напруженості виховної праці Духовенства над молоддю та в проповіданні Євангелія і пояснюванні християнських чеснот у великій мірі залежить могутність Батьківщини» [2, с.14].

Література

1. *Бабій М.* Державна політика щодо свободи совісті й релігій: сутність і практика // Людина і світ – 2004 - № 3 – с. 16-19
2. Митрополит Андрей Шептицький. *Наша Державність.* – Львів: «Артос», 2010 – 40с.
3. *Тиле К.* Основные принципы религии // Классики мирового религиоведения. – М.: Издательство «Канон+», 1996. - Режим доступу [Електронний ресурс]: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/klass/index.php
4. Всяка влада від Бога? // Пізнай правду – 2014-№2(105), с. 12-15
5. *Бліхар В.С.* Державно-церковні відносини як експлікація дихотомії влади та суспільства у європейській філософії: монографія // В.С. Бліхар. – Львів: ЛьвДУВС, 2013 – 516с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 зі змінами і доповненнями від 21.02.2014 року

А.Я. ДУМАНІВСЬКА

ПОЛІТИКА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНУ ЮСТИЦІЇ - СУДОВИХ ВИКОНАВЦІВ - У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1950-х рр.

(на прикладі Дрогобицької області)

Впродовж 1944-1953 рр. в УРСР, зокрема і західноукраїнських областях, проходила кампанія з покращення виконання судових рішень. Її

ініціатором виступило Міністерство юстиції УРСР, в складі якого як окремий підрозділ діяли судові виконавці. За останніми закріплювався обов'язок виконання судових рішень за цивільними позовами, а також виконання вироків за кримінальними справами в частині майнових вилучень.

Важливого значення в ході такої роботи надавалося кваліфікації судових виконавців (тут і далі курсив наш – *А.Д.*). Так, у 1952 р. в доповіді про кадри, заступник начальника Управління Міністерства Юстиції (МЮ) в Дрогобицькій області зазначив, що робота з кадрами судових виконавців в народних судах області організована відповідно вимог ЦК КПРС, МЮ СРСР й УРСР та направлена на підвищення ідейно-політичного рівня і ділової кваліфікації, підвищення якості роботи судових виконавців з виконання рішень суду і, особливо, на покращення роботи із стягнення суми на погашення розтрат і розкрадань [1, арк. 1].

Кадрова робота провадилася кількома етапами: підбір кандидатів на посаду судового виконавця; організація проходження практики призначеного судового виконавця; організація роботи з підвищення ділової кваліфікації судових виконавців; організація роботи з підвищення ідейно-політичного рівня судових виконавців. Кінцевим етапом стала атестація судових виконавців.

Підбір кандидатів на посаду судового виконавця здійснювався Управлінням Міністерства юстиції в області за погодження партійних органів району з освітою не менше 7 класів середньої школи, з позитивним відгуком про попередню роботу. Кандидати підбирали із мешканців західних областей України. Відділ кадрів міністерства детально знайомився з матеріалами особистої справи кандидата і перевіряв її, особливо перевірялись причини переводу з однієї роботи на іншу. З попередніх місць праці вимагались відгуки і характеристика про кандидата на посаду судового виконавця, та визначалась наявність судимості.

З кожним претендентом на посаду, начальник Управління Міністерства юстиції проводив бесіду і знайомився з матеріалами його особової справи. Після призначення кандидата на посаду судового виконавця, міністерство приймало заходи до передачі йому справ і забезпеченні проходження практики [Там само, арк. 3].

Організація проходження практики призначеного судового виконавця полягала в підвищенні його професійної кваліфікації. З метою детального ознайомлення судового виконавця з його обов'язками, в народний суд де він був прикріплений направлявся найбільш досвідчений судовий виконавець. Так, призначений судовий виконавець І дільниці народного суду м. Дрогобич тов. Гнатенко О.Е., котрий раніше працював секретарем цього ж суду проходила виробничу практику протягом 25 днів під

керівництвом судового виконавця III дільниці м. Дрогобич тов. Політаєвої Е.Т. Також, під її керівництвом проходив практику судовий виконавець II дільниці м. Дрогобич Лукашенко М.Е. [1, арк. 4]. В нарсуді Добромильського району призначений судовий виконавець проходив виробничу практику протягом 25 днів під керівництвом судового виконавця нарсуду м. Самбір.

Відраджений судовий виконавець, котрий був призначений для навчання недавно призначеного судового виконавця, спочатку сам в присутності практиканта виконував рішення суду, показував як вести провадження, та проводити перевірку виконавчих листів. Після засвоєння практикантом порядку виконання рішень, під наглядом і керівництвом відрадженого судового виконавця, він здійснював провадження згідно закону. Після проходження практики, вся діяльність судового виконавця знаходилась під безпосереднім керівництвом і контролем народного судді. Продовж 4-5 місяців самостійної роботи у судового виконавця проводилась ревізія його роботи, та на оперативній нараді було розглянуто результати його роботи. На відповідній нараді визначалась можливість судового виконавця працювати без повторної практики, або іншої допомоги [Там само, арк. 5].

Організація роботи з підвищення ділової кваліфікації судових виконавців полягала в проведенні щоденних занять в народному суді з вивчення Інструкції про діловодство народного суду, Інструкції про порядок виконання судових рішень, та іншого законодавства. Так, у 1952 р. Управлінням Міністерства юстиції в Дрогобицькій області з метою підвищення кваліфікації судових виконавців було проведено 5 нарад і семінарських занять, та організовано вивчення книги № 9 «Бібліотека народного судді» - Виконання рішень суду» [1, арк. 6].

Для складання програми семінарських занять використовувались матеріали ревізії роботи судових виконавців, вказівки Міністерства юстиції СРСР і УРСР. Так, на проведеному семінарі 11 січня 1952 р., крім окремих тем з Інструкції виконання рішень, з наказу МЮ СРСР № 39 «Про порядок виконання рішень суду», Управлінням МЮ в Дрогобицькій області було розглянуто якість роботи і обговорено досвід роботи окремих судових виконавців за матеріалами ревізії. Наприклад, на семінарах було обговорено досвід роботи судових виконавців народних судів Самбірського району тов. Пасічної, II дільниці суду м. Стрий – тов. Вихованського, Ходорівського району тов. Бондаренка та ін. [1, арк. 7].

Підготовка і перепідготовка судових виконавців на юридичних курсах. Так, у директиві № Д-6 від 3 березня 1953 р. Міністерства юстиції УРСР «Про роботу Київських трьох місячних курсів перепідготовки судових виконавців» зазначено про результати перевірки роботи Київських трьох місячних

курсів перепідготовки судових виконавців. Колегія Міністерства юстиції УРСР відмітила, про набір в першому і другому потоках судових виконавців, та про недоліки в організації навчального процесу. Так, в міністерстві зазначено про те, що на курсах не проводились необхідні заходи з підвищення якості викладання, не обговорювались написані тексти уроків, методичних розробок окремих тем, не обговорювались плани і тези уроків [Там само, арк. 13]. Педагогічна рада систематично не виконувала планів роботи і заходів посилення політико-виховної роботи, та не розробила заходи по вивченню курсантами рішень XIX з'їзду КПРС і праці Й.В. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР» [1, арк. 14].

Організація роботи з підвищення ідейно-політичного рівня судових виконавців у 1951-1952 навчальному році в Дрогобицькій області полягала в навчанні судових виконавців у вечірніх партійних школах при райкомах міськкомах партії. Так, станом на 1952 р. у вечірніх партійних школах при райкомах і міськкомах партії навчалось 12 осіб, в кружках з вивчення короткого курсу історії ВКП(б) – 10 осіб, в кружках з вивчення біографії В.Леніна і Й.Сталіна – 9 осіб [1, арк. 9]. Також, при проведенні семінарських занять з судовими виконавцями управлінням практикувалась читання лекцій на політичні теми силами лекторського бюро міському партії.

Так, зокрема, з метою контролю за навчанням працівників суду, Управлінням Міністерства юстиції, в тісному зв'язку з секретарями партійних і комсомольських організацій, проводились бесіди з керівниками кружків і партійних шкіл про успішність судових виконавців, та їх роботу над вивченням матеріалу [1, арк. 10].

У 1953 р. згідно наказу № 3 від 12 січня 1953 р. Міністерства юстиції УРСР відповідно з директивними вказівками Міністерства юстиції СРСР № П-110 від 30.09.1952 р. було зобов'язано провести атестацію судових виконавців всіх народних судів УРСР [2, арк. 1].

Серйозною проблемою кадрової роботи серед судових виконавців був низький їх загальний і, зокрема, фаховий освітній рівень. Так, станом на 1952 р. із судових виконавців в області середню юридичну освіту отримала лише одна особа, незакінчену середню юридичну освіту, тобто III курс Львівської заочної юридичної школи – одна особа, загальну середню освіту – 11 осіб (10 клас вечірньої школи), незакінчену середню освіту – 21 особа [1, арк. 2].

Отже, апарат судових виконавців судів західних областей України у післявоєнне десятиріччя, формувався за партійним принципом – з осіб, відданих радянській владі та комуністичній ідеї. Здобуття спеціальної юридичної освіти відбувалося уже в умовах практичної роботи – на короткотермінових семінарах, курсах тощо. Якість такої освіти, а отже, і кваліфікація кадрів нижчої і середньої ланок залишала бажати кращого.

Також постійна увага приділялася політичній освіті та ідеологічній обробці кадрів суду.

Література

1. Доклад о работе с кадрами судебных исполнителей: 1952 г. – Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. Р- 1371, оп. 1, спр. 76, арк. 11.
2. Приказы Министерства юстиции УССР: 12 января – 10 декабря 1953 г. - ДАЛО, ф. Р-1371, оп. 1, спр.77, арк.60.

Д.Є. ЗАБЗАЛЮК

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО ІЗ ХРЕСТОНОСЦЯМИ У СЕРЕДИНІ XIII СТОЛІТТЯ

Свого найбільшого розквіту Галицько-Волинська держава досягла за правління князя Данила Романовича, з ім'ям якого пов'язані нове об'єднання Галичини та Волині, відновлення влади над Києвом, зовнішньополітичні відносини із сусідніми державами, релігійна унія із Католицькою Церквою, його коронація та боротьба із золотоординським нашествям.

Із початку свого правління Данило все частіше намагається встановити контакти із хрестоносцями, а особливо – із духовно-лицарськими орденами, які поступово перетворюються із звичайних монашо-військових формувань у потужні державно-політичні об'єднання. До таких могутніх організацій слід віднести Орден Тамплієрів, Орден Госпітальєрів, Орден Меченосців та Тевтонський Орден.

Для належної організації власних структур духовно-лицарські ордени розробляли спеціальні устави, в яких чітко закріплювалась ієрархія ордену та відносини із іншими державними утвореннями. Такі устави мали колосальне значення з точки зору їх інноваційного змісту та впливу на розвиток церковного та канонічного права.

У 30-х рр. XIII ст. були випадки певних суперечностей Галицько-Волинської держави із духовно-лицарськими орденами за спірні території. Так, зокрема, в Галицько-Волинському літопису описується військова компанія Данила Романовича, яку він розгорнув проти добжинських лицарів за спірні території. Ці хрестоносці були васалами князя Конрада Мазовецького, і після їх розгрому Данилом Романовичем, поповнили ряди Тевтонського Ордену. В результаті успішної війни проти Добжинського Ордену 1238 року, до володіння Данила Романовича був повернутий

Дорогичин. Однак, на думку В.Пашуто, це був просто локальний конфлікт за спірні землі, який «не варто розглядати як якусь окрему війну» [1, с.258].

Завдяки могутній військовій організації король Данило мав великий вплив на країни Західної Європи: Угорщину, Польщу, Чехію і Австрію, у зв'язку з цим міг на рівних проводити широкомасштабні переговори з володарями цих країн, в тому числі і з Папою Інокентієм IV про хрестовий похід проти татар. Іншими словами, акцент хрестоносного руху поступово починає міняти вектор – із Палестини він зміщується в сторону боротьби проти язичників, єретиків та монголо-татар. Останні, до речі, у XIII столітті починають реально загрожувати безпеці всієї Європи.

В другій половині 40-х років XIII ст. залежність Данила від монголо-татарського панування стає нестерпним. Окрім того Золота Орда починає становити цілком реальну загрозу зокрема, для більшості європейських держав, а також для європейського католицького світу в цілому. Чудово усвідомлюючи ситуацію, що склалась і, будучи прекрасним політиком і дипломатом, Данило Романович у лютому 1246 року розпочинає перемовини із Папою Римським Інокентієм IV щодо організації спільного із європейськими монархіями хрестового походу проти монголо-татарського панування.

Саме загроза з боку монголо-татар змушувала Данила Галицького вдаватись до активних дій, як в плані зміцнення війська – князівської дружини та ополчення, будівництва нових міст-фортець, так і у напрямі пошуку впливових союзників з числа потужних європейських держав, і, передусім, Риму.

Загалом, варто відзначити, що в середині XIII ст. відбулася нова корекція у відносинах між Руссю і папством, у ставленні давньоруської верхівки до хрестоносців, на що вплинули не тільки поразки західного рицарства від руських володарів (Невська битва 1240 р., Льодове побоїще 1242 р.), а й вторгнення монголо-татарських полчищ у Східну Європу [2, с.167–168].

І справді, постійні набіги монголо-татарських ханів на Східну Європу, реальна загроза монголо-татарської окупації Західної Європи, особливо після їх вторгнення в Польщу, змушували папську курію активно шукати шляхи виходу із кризової ситуації. Саме тому Рим почав активно співпрацювати із руськими князями, як можливими союзниками у боротьбі проти агресорів. Проте, на нашу думку, неможна виключати і суто релігійний аспект таких контактів, який, як нам видається, мав набагато глибший зміст. Адже, якщо вести мову про Галицько-Волинську державу, яка, по-суті, була правонаступницею Київської Русі, то при успішних перемовинах із її правителем та успішній місіонерській

діяльності папських легатів, це дозволило б схилити православних князів та православне духовенство у бік унії з Католицькою Церквою.

Саме «після звернення Папи Римського Інокентія IV до католицького світу про організацію хрестового походу проти татар в 1254 році, Русь-Україна офіційно вступила в Союз Католицьких держав» [3, с. 23], уклавши угоду з Польським королівством та Тевтонським Орденом.

До речі, варто відзначити той факт, що за свідченням відомого історика даного періоду В.Ідзьо, «першими, хто мав допомогти Данилу в організації хрестового походу проти татар мали бути тевтонці та госпітальєри, яких зобов'язав на це Папа Римський Інокентій [4, с. 48]. Щоправда, детальної інформації про спільні військові дії Данила Галицького із лицарськими орденськими загонами практично немає.

Проте, можна із впевненістю стверджувати, що правління Данила Галицького – це період входження Галицько-Волинського князівства у європейський союз католицьких держав.

Відносини галицько-волинських князів із хрестоносцями складались доволі неоднозначно. З однієї сторони, ставлення до них було доволі шанобливе, враховуючи їхню героїчну боротьбу з мусульманами у «Святій землі». З іншого боку, було присутнє певне побоювання, особливо, враховуючи ту потужні військово-політичну силу, яку являли собою духовно-лицарські ордени впродовж XII–XIV століть. Не виключенням був і Данило Галицький, котрий намагався у правовому полі заручитись підтримкою хрестоносців, як у боротьбі проти монголо-татарської агресії, так і в утвердженні власного авторитету всередині країни і на міжнародній арені. Це була стратегічна лінія зовнішньої політики Данила Галицького, спрямована на зміцнення своєї влади та визнання Галицько-Волинської держави провідними європейськими монархіями.

Окремо слід сказати про контакти із Римською Католицькою Церквою, заручившись підтримкою якої, Данило зміцнив свої позиції, як верховного правителя Галицько-Волинського королівства. Варто відзначити його безпосередні контакти із орденами, коронацію 1253 року у Дорогичині, а також намагання укласти церковну унію із Римом. Всі ці чинники засвідчують широке коло правовідносин, які були притаманні його правлінню, особливо в аспекті зовнішньополітичної діяльності першого руського короля – Данила Галицького.

Література

1. Пашуто В.Т. Внешняя политика древней Руси / В.Т. Пашуто. – М.: Наука, 1968. – 472 с.

2. *Котляр М.Ф.* Запровадження християнства на Русі. Історичні нариси / М.Ф. Котляр, К.Ю. Гломозда, О.Б. Головка та ін. – К.: Наукова думка, 1988. – 256 с.
3. *Ідзьо В.* Руське королівство та Тевтонський Орден: політичні, економічні та релігійні взаємовідносини XIII – XIV століттях. Науково-популярне / В. Ідзьо. – Сімик, 2012. – 60 с.
4. *Ідзьо В.С.* Король Данило та Українська держава у XIII столітті / В.С. Ідзьо. – Львів: Сполом, 2007. – 64с.

О.В.ЗАБЗАЛЮК

ІДЕЯ ФЕДЕРАЛІЗМУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Ідею федералізму розглядали ідеологи і послідовники багатьох європейських, американських та азійських народів, також були і слов'янські нації, зокрема українська.

Якщо проаналізувати історію української політико-правової думки, то можна відзначити, що проблема визначення територіального устрою України була чи не найактуальнішою у всі епохи, а її вирішення, як правило, супроводжувалося боротьбою прихильників унітаристських та федералістських підходів. Особливого значення ця боротьба набула в середині XIX – на початку XX століття, у період національного та політичного відродження на українських землях, які на той час були складовими двох імперій – Австрійської (Австро-Угорської) та Російської. Однак цьому періоду передували не менш насичені події в контексті становлення та розвитку ідей федералізму.

На перший погляд може видатись, що федералістські тенденції простежуються у пізніший період української історії, у так звану імперську добу, коли етнічні українські землі остаточно втратили будь-які ознаки державності, опинившись у складі Австрійської та Російської імперій. Але, на нашу думку, проблема федералізму є глибшою.

На думку Р. Лашенка, «федеративні тенденції помічаються ще в процесі народження Київської (Руської) держави» [1, с. 146].

Загальновідомо, що Київська Русь із самого початку свого існування (кінець IX ст. – авт.) була складним конгломератом племінних і територіальних одиниць. Саме тому з моменту початку князювання на Київському престолі Рюриковичів центральній владі необхідно було долати таке явище, як племінний сепаратизм. Отже, прагнення центру подолати роздробленість і, з іншого боку, прагнення князівств набути

самостійності становили головне русло політико-правового життя Київської Русі в X–XI століттях.

Однак наприкінці XI століття Київська Русь як державне утворення починає зазнавати феодалної роздробленості в силу багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів, а це спричиняє кризу управління та необхідність зміни тенденцій у відносинах із централізованих на децентралізовані. Одним із перших в українській історії прикладів спроби встановлення відносин федеративного типу було рішення першого князівського з'їзду у Любечі 1097 року, яке полягало у договірному розподілі владних повноважень між центральною владою та удільними князями. Цю угоду можна розглядати як фактичне зародження нового державно-політичного устрою, що ґрунтувалось на позиціях децентралізації, тобто мало виражені федералістські тенденції.

Поступово колишні удільні князівства перетворювались у самостійні, практично незалежні держави. В середині XII століття в Київській Русі було вже 15 удільних князівств, а на середину XIII століття таких князівств уже налічувалось майже 250.

Першим, хто звернув увагу на те, що давньоруська удільна система була «не що інше, як різновидність федеративного устрою держави» [2, с. 3], був один із лідерів декабристського руху на Україні Павло Пестель. Він підкреслював федеративний характер відносин між центром та удільними князівствами, проектуючи та моделюючи їх на сучасний стан розвитку великих імперій, зокрема Російської, пропагуючи саме федеративну форму державного устрою.

Аналогічні погляди на державний устрій Київської Русі висловлював знаний вітчизняний учений, видатний історик Микола Костомаров, який вважав, що в основі давньоруського федералізму був етнографічний принцип. Федералізм, на думку вченого, ґрунтувався на народно-вічовому устрої, який згодом призвів до феодалної роздробленості та повної анархії.

В кінцевому результаті у середині XIV ст. Київська Русь була вже не єдина держава, а сукупність напівсуверенних державних утворень, формально об'єднаних за територіальними та етнічними ознаками.

Проте вважати Київську Русь федерацією неприпустимо. Насамперед в окремі періоди її існування можна простежити елементи федералізму, але не більше.

На XII–XIII ст. припадає формування та розквіт Галицько-Волинської держави, яка вважається правонаступницею Київської Русі. Однак після смерті Данила Галицького посилюються сепаратистські тенденції в середовищі бояр, які, по суті, починають визначати всю внутрішню та

зовнішню політику держави та фактично децентралізують її. Характеризуючи цей період та форми державного правління і устрою Галицько-Волинської держави, досить слушно зазначає І. Терлюк: «Галицько-Волинське князівство можна назвати феодальною монархією із сильними олігархічними тенденціями місцевого боярства» [3, с. 39].

Отже, певні форми децентралізації влади були притаманні і Галицько-Волинській державі, яка в силу певних обставин не змогла відстояти в кінцевому результаті свою незалежність.

Література

1. *Лащенко Р. М.* Лекції по історії українського права / Р. М. Лащенко. – К.: Україна, 1998. – 254 с.
2. *Пестель П. И.* Русская правда / П. И. Пестель. – СПб.: Книгоиздательство «Культура» 1906. – 256 с.
3. *Терлюк І. Я.* Держава і право в Україні: сторінки історії / І. Я. Терлюк. – Львів: Сполом. – 2008. – 354 с.

П.П.ЗАХАРЧЕНКО

АНЕКСІЯ КРИМУ У ФОКУСІ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

«Анексія» (від лат. *annexio* - приєднання) – це насильницьке приєднання державою території іншої держави або спірної території. Анексія може виразитися як у захопленні цілої держави, так і в приєднанні частини чужої території. Сучасне міжнародне право, керуючись принципами територіальної недоторканності і цілісності, непорушності державних кордонів, заборони застосування сили або загрози силою, забороняє будь-яке насильницьке приєднання території іншої країни [3, с. 49].

На думку, українських фахівців в галузі міжнародного права, зокрема, М.Буроменського, яку ми поділяємо, будь-які територіальні зміни, що виникли на підставі або внаслідок анексії (насильницького приєднання території однієї держави до території іншої) мають бути визнані юридично нікчемними [4, с. 216].

Під час протистояння, що почалось 23-го лютого в м. Севастополі та продовжилось 26-27-го лютого у м. Сімферополі, відбулися сутички між проросійськи налаштованими активістами з одного боку і проукраїнськими силами та кримсько-татарською громадою з іншого. Вказані події супроводжувались захопленням та блокуванням «невідомими» у військовій уніформі російських збройних сил без розпізнавальних знаків адміністративних будівель та аеропортів у Сімферополі та Севастополі,

установ зв'язку, у тому числі телевізійних каналів. Українська влада одразу заявила про військове вторгнення сил Російської Федерації та їхньої причетності до цього захоплення. Зазначені події виникли на фоні масових протестів у м. Києві та інших регіонах України, що призвели до відсторонення від влади діючого президента Віктора Януковича.

На хвилі показового громадського піднесення була здійснена зміна виконавчих органів влади Севастополя і Автономної Республіки Крим, а ті, в свою чергу, не визнали легітимність нового українського уряду і звернулися за сприянням і допомогою до керівництва Російської Федерації.

Надалі Верховна Рада Автономної Республіки Крим у режимі відсутності гласності та публічності ухвалила Постанову «Про проведення загальнокримського референдуму» № 1702-6/14 від 6 березня 2014 року. Постановою передбачалось, що на референдумі будуть поставлені наступні питання: 1) Ви за возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації? 2) Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України? [9]. За нашою оцінкою обидва питання є тотожними, адже в обох передбачався державний статус Криму.

За результатами так званого референдуму 16 березня 2014 р., що відбувався в умовах присутності на території АР Крим окупаційних російських військ та воєнної техніки, без участі спостерігачів від авторитетних міжнародних організацій, результати були прогнозовані - 96,77% з тих, хто проголосував, обрали перший пункт бюлетеня.

18 березня 2014 р. було підписано договір між РФ і Республікою Крим про прийняття останньої до складу Росії, відповідно до якого в складі Російської Федерації утворюються нові суб'єкти - Республіка Крим і місто федерального значення Севастополь.

Конституційний Суд РФ у Постанові від 19 березня 2014 г. ухвалив, що міжнародний договір між РФ і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів відповідає Конституції Російської Федерації [1].

Своєю чергою, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 14 березня 2014 року №2-рп/2014 вказав, що питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом, згідно зі ст. 73 Конституції України. Призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених вказаною статтею Конституції України, належить до повноважень Верховної Ради України (п. 2 ч. 1 ст. 85). Організація і порядок проведення виборів і референдумів визначаються виключно законами України (п. 20 ч. 1 ст. 92 Конституції України).

Також Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада АР Крим, ухваливши Постанову, якою передбачено входження до складу РФ як її суб'єкта, звернення до Президента РФ та до Державної Думи Федеральних Зборів РФ про початок процедури входження до складу РФ як суб'єкта РФ, винесення на референдум зазначених питань, порушила конституційний принцип територіальної цілісності України та вийшла за межі своїх повноважень, оскільки нормативно-правові акти Верховної Ради АР Крим та рішення Ради міністрів АР Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання [2].

Офіційну позицію України підтримала міжнародна спільнота. Зокрема, Генеральна Асамблея ООН 27 березня 2014 року на 68-й сесії прийняла резолюцію про підтримку територіальної цілісності України. Приймаючи дану резолюцію, Генасамблея посилається на передбачені у статті 2 Статуту зобов'язання всіх держав утримуватися в їхніх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави і вирішувати свої міжнародні суперечки мирними способами. Також є посилання на власну резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 року, в якій схвалено Декларацію про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, і знову підтверджуючи закріплені в ній принципи про те, що територія держави не повинна бути об'єктом надбання іншою державою в результаті погрози силою або її застосування і що будь-яка спроба, спрямована на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності держави або країни, або їхньої політичної незалежності, несумісна з цілями і принципами Статуту. Далі посилається на Заключний акт Конференції з безпеки і співробітництва в Європі, підписаний у Гельсінкі 1 серпня 1975, Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року (Будапештський меморандум), Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 року і Алматинську декларацію від 21 грудня 1991 року.

В тексті резолюції відзначається, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 року, не був санкціонований Україною, тому, не маючи законної сили, він не може бути основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим або міста Севастополя. Крім того, у зазначеній резолюції Генеральна Асамблея ООН закликає всі держави відмовитися і утримуватися від дій,

спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності України, в тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою погроз силою, або інших, незаконних способів, а також не визнавати будь-які зміни статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на основі вищезгаданого референдуму і утримуватися від будь-яких дій або кроків, які можна було б розуміти як визнання будь-якого таким чином зміненого статусу [6].

За відповідну резолюцію проголосували 100 країн-членів ООН, проти - 11 країн: разом з Росією проголосували лише Вірменія, Білорусь, Болівія, Куба, КНДР, Нікарагуа, Судан, Сирія, Зімбабве, Венесуела. Велика частина країн утримались під час голосування - це 58 країн на чолі з Китаєм.

Резолюція Генеральної Асамблеї носить, на жаль, рекомендаційний характер – на відміну від рішень Ради Безпеки ООН, які обов'язкові для виконання усіма країнами світу. Тому рішення Генасамблеї має швидше політичну вагу.

Крім того, 3 квітня 2014 р. Комітет міністрів Ради Європи розглянув ситуацію в Україні, зокрема, в контексті військової агресії з боку РФ.

У схваленому за підсумками дискусії рішенні Комітет міністрів Ради Європи чітко заявив про те, що незаконний референдум, який відбувся в Автономній Республіці Крим і м. Севастополь 16 березня 2014 року, та протиправна анексія Російською Федерацією цієї частини території України не можуть бути підставою для будь-якої зміни їх статусу та державно-правової належності [7].

Після схвалення Генеральною асамблеєю ООН резолюції «Територіальна цілісність України» це рішення Комітету міністрів Ради Європи стало черговим вагомим кроком у напрямку до широкого міжнародного засудження неправомірних дій Російської Федерації.

У свою чергу, професор міжнародного права в Університеті Кембриджа Марк Веллер розглядав правові питання, пов'язані з інтервенцією Росії в Криму та зазначив, що територія увійшла до складу радянської України 1954 р. і залишилась українською після розпаду радянського Союзу в 1991 р. Відповідно до норм міжнародного права, спільнота має право на самовизначення. У Декларації про принципи міжнародного права чітко значиться: «В силу принципу рівноправності й самовизначення народів, закріпленого в Статуті ООН, всі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний і культурний розвиток, і кожна держава зобов'язана поважати це право відповідно до положень Статуту».

Тобто, постає питання чи є у кримчан право на самовизначення?. Тут потрібно бути обережним з термінами. Не існує такого народу

«кримчани». В Криму є караїми, українці, кримські татари, росіяни, але не всі вони мають право на самовизначення. Це право дійсно є універсальним, але реалізувати його можна лише в результаті всеосяжного діалогу і в рамках закону [11].

АР Крим дійсно може мати законне право вимагати зміни свого статусу. Однак, згідно з міжнародним прецедентом, вона не може просто відокремитися в односторонньому порядку, навіть якщо це бажання підтримує місцеве населення під час референдуму. Замість цього Крим повинен був залучити до дискусії про можливе відокремлення центральну владу в Києві. Повинні також були бути вивчені альтернативи, такі як розширена автономія.

Варто зазначити, що для обґрунтування правомірності проголошення незалежності Республіки Крим, посилаються на так званий, «косовський прецедент». Нагадаємо, що 17 лютого у 2008 році парламент Косово в односторонньому порядку проголосив незалежність краю від Сербії, яке ні Росія, ні Україна, до речі, не визнали. І в тому, і в іншому випадку мова йде про злам базового принципу в системі міжнародної безпеки – принципу непорушності кордонів. В історії людства кордони держав неодноразово змінювалися, причому виключно з використанням військової сили. А така сила визнавалася легітимною, поряд із контрибуціями, які накладали переможці на сторону, яка програла, й анексією частини її території. При цьому мрією людства було, щоб кордони залишалися недоторканими і не могли бути військовою силою змінені. Саме під цією ідеєю утворилася Організація Об'єднаних Націй – в її статуті принцип непорушності кордонів якраз і було реалізовано. Цей принцип зміцнювався після створення ООН і свого піку досяг у Гельсінському акті 1975 року, в якому чітко сказано, що кордони держав не можуть змінюватися за допомогою зовнішньої військової сили.

Разом з тим, ще в 1945 році в статті 1 Статуту ООН, а потім і в Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам (прийнятій резолюцією №1514 XV-ою Генеральною Асамблеєю ООН від 14 грудня 1960 року), і в наступних міжнародних пактах і деклараціях ООН активно набирає силу принцип народів на самовизначення. Протиборство цих двох принципів – основа сучасного міжнародного права. І саме від їх тлумачення в кожному конкретному випадку залежить легітимність тих чи інших дій [11].

На підтвердження даної тези наведемо наступний приклад. 4 жовтня 2011 року на засіданні ПАРЄ в Страсбурзі було прийнято резолюцію №1832, згідно з якою «право етнічних меншин на самовизначення (...) не передбачає автоматичного права на відділення [і] в першу чергу має бути реалізовано методом захисту прав меншин, як це означено у Рамковій

конвенції Ради Європи про захист національних меншин та в резолюції Асамблеї №1334 (2003) про позитивний досвід автономних регіонів як стимул для вирішення конфліктів у Європі» [8].

З приводу ситуації в Косово в 2008 році варто зазначити, що косовари (албанці) – це невизнаний ООН народ, який не має інших регіонів свого компактного проживання. Тобто в цьому випадку, працює принцип права народів на самовизначення. Повертаючись до ситуації в Криму, то якби питання про незалежність Криму піднімалося кримськими татарами, то в такому випадку також би працював принцип права народів на самовизначення в його чистому вигляді. І ймовірно, татари навіть могли б розраховувати на міжнародну підтримку. Але за приєднання до Росії виступали росіяни, які є визнаним народом, мають регіон свого компактного проживання і державу титульної російської нації.

Вважаємо, унаслідок військової операції в Криму відбулося насильницьке відторгнення частини території України – АР Крим Російською Федерацією, тобто її анексія. Здійснене діяння не є реалізацією принципу права народів на самовизначення, оскільки за приєднання до Росії виступали росіяни, які є визнаним народом і мають регіон свого компактного проживання – РФ. А принцип права народів на самовизначення реалізується щодо невизнаних народів, які не мають інших регіонів свого компактного проживання.

По-друге, вважаємо, що ствердження такої міжнародної практики вдаваної реалізації принципу народів на самовизначення, буде передумовою повторення даного прецеденту в майбутньому, що може повністю нівелювати такий основоположний принцип міжнародного права – принцип непорушності державних кордонів.

По-третє, навіть за умови визнання універсальності права народів на самовизначення, вважаємо, що реалізувати його можна лише в результаті всеосяжного діалогу і в рамках закону. Наприклад, вивчення альтернатив вирішення питання – розширена автономія АР Крим у складі України та залучення до діалогу центральної влади в Києві.

Література

1. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 19 марта 2014 г. № 6-П «По делу о проверке конституционности не вступившего в силу международного договора между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов» // Собрание законодательства Российской Федерации. -2014. - № 13.

2. Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року №2-рп/2014 (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) // Офіційний вісник України. -2014.- № 26. – Ст.766.
3. Социологическая энциклопедия / Рук. Г.Ю. Семигин. - М: Мысль, 2003.- 750с.
4. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М. В. Буроменського - К.: Юрінком Інтер, 2005. - 336 с.
5. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)] 68/262. Territorial integrity of Ukrain. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.un.org/ru/ga/68/docs/68res_nocte.shtml
6. Committee of Ministers deems annexation of Crimea illegal and calls for measures concerning national minoritieshttp. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.coe.int/t/cm/home_en.asp
7. Resolution adopted by Parliamentary Assembly on 4 October 1832 (2011).National sovereignty and statehood in contemporary international law: the need for clarification. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/ERES1832.htm#P7_28
8. Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» № 1702-6/14 від 6 березня 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.crimea.ua/act/11689>
9. Запрос о проверке соответствия Договора о принятии Республики Крым в Российскую Федерацию. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://kremlin.ru/acts/20614>
10. Ямпольський В. Юридична помилка Путіна. 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: - <http://forbes.ua/author/33352>
11. Weller M. Analysis: Why Russia's Crimea move fails legal test. 2014. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26481423>.

Л.Я.КОРИТКО

РОЗВИТОК РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У ГАЛИЧИНІ (кін. XVIII – поч. ХХ ст.)

Протягом тривалого періоду західні українські землі Східної Галичини, Буковини та Закарпаття входили до складу Австрійської (Австро-Угорської

з 1867 року) імперії, територія якої займала значну частину європейського континенту. Зауважимо, що окремого дослідження земельних відносин в імперії, в сучасній українській історико-правовій науці немає. В контексті самостійних наукових проблем Н.О.Грабовець охарактеризувала нормативні акти, що регулювали облік земель, проведення земельного кадастру в Галичині, С.А.Петреченко – становлення та розвиток сервітутного права в Україні в ХІХ ст.), В.Д.Вітенко – боротьбу за сервітутні права в Галичині.

Насамперед зазначимо, що комплексного нормативно-правового акта, який би регулював земельні відносини, в ХVІІІ – поч. ХХ ст. в Австрійській (Австро-Угорській) імперії не було прийнято. Такі відносини регулювалися Цивільним кодексом та частково іншими законодавчими актами, на яких зупинимось нижче.

Одним з перших був патент від 12 квітня 1785 року, відповідно до якого з метою обліку й оцінки земель для розподілу державного податку між землевласниками в усій Австрійській імперії в 1785–1788 рр. був проведений поземельний кадастр, який отримав назву «Йосифіканська метрика» [1, с.100].

Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року (Österreich Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch), або інакше, Цивільний кодекс 1811 року [8], посилалось на «публічні книги» для запису нерухомих речей (ст. ст. 1467, 1468 та ін.), визнаючи, між тим, що існують місцевості, де такі книги ще не запроваджені. Критикуючи положення кодексу Станіслав Дністрянський (з 1901 по 1918 роки був професором австрійського цивільного права у Львівському університеті) вказував, що запис у публічних книгах зведений у кодексі до абсолюту, набувальна давність не визнається, що позбавляє правового захисту права селян на користування лісовими дорогами тощо [7].

Власне водночас з Цивільним кодексом діяв окремий Закон про поземельні («ґрунтові») книги від 25 липня 1871 року (Вісник законів державних., № 95) [2]. Ґрунтові книги були особливими документами, в яких закріплювалося право власності на нерухомість (землю, будівлі), а також зобов'язання, що виникали на основі такого права (застава, кредит та ін.). Закон про ґрунтові книги був доповнений розпорядженням міністра юстиції від 12 січня 1872 року, яке містило інструкцію про виконання закону [5, с. 283].

На Галичину (як Західну польську, так і Східну українську) розповсюджувався Закон про охорону полів (земель) від 17 липня 1876 року. Закон встановлював, що «все, що знаходиться на поли, а то всі предмети, які є получені з рільним господарством і стоять до нього в якімнебудь відношенню в найобширнішій розумінню, є цільною

власністю» [4, с.660]. Даний нормативно-правовий акт регулював земельні відносини, зокрема охорону та використання земельних ділянок: «...огородах, рілях і луках та по всяких ґрунтах означених яко замкнені чи то через огорожу, рови, межі, таблиці з заборонаю або інші видимі остерігаючі знаки» [4, с.660].

Слід зазначити, що з 1868 року законодавчо було дозволено необмежений поділ наділів та торгівлю землею, що спричино розвиток малоземелля, зокрема й у Галичині. Адаже кількість угод про відчуження земельних ділянок різко зросла з 1520 у 1868 році до 65671 у 1898 році. Кількість селянських наділів збільшилося, проте їхній середній розмір зменшився до 1–2,4 га. [3, с.23]. Тому з 1883 року на законодавчому рівні мова йшла вже про укрупнення або злиття сільськогосподарських угідь.

Для визначення можливості господарського використання земель проводилася експертна оцінка компетентними особами. Експерти щорічно для коронних земель (країв) призначалися судом. Сам цей факт свідчить про серйозне ставлення влади до землі як, безумовно, багатства держави. Наприклад, Повідомленням Вищого крайового суду у Львові від 12 січня 1909 року (Вісник законів крайових, № 18) за поданням ц.(ісарсько) к.(оролівського) Намісництва призначені експерти на проведення оцінки земель на території Галичини у 1909 році. Серед тих, хто проводив експертну оцінку були: щодо земель сільськогосподарського призначення – управитель майна в Лисці Т.Шваймер, щодо земель лісового фонду – професор крайової лісової школи (Львівського лісотехнічного університету – Л.К.) С.Соколовський [6, с.59], щодо земель, які призначалися для будівництва – інженери-будівельники та представники суб'єктів підприємництва: власник фабрики з Княгинина біля Станіслава Ф.Ліберман, щодо земель для здійснення гірництва – професор Львівської політехніки Л.Сорочинський, щодо земель водного фонду «спеціально для вивласнень в цілі регуляції рік» – професор Львівської політехніки Й.Ріхтер [6, с.60].

Отже, земельні відносини в Галичині в складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії були врегульовані в першу чергу Цивільним кодексом 1811 року. Процес розвитку регулювання земельних відносин в австрійському праві кінця XVIII – початку ХХ ст. охоплює прийняття низки нормативно-правових актів, серед яких відзначимо патент від 12 квітня 1785 року про проведення кадастру, Закон про ґрунтови (поземельні) книги від 25 липня 1871 року, розпорядженням міністра юстиції від 12 січня 1872 року, яке містило інструкцію про виконання даного закону, Закон про охорону полів (земель) від 17 липня 1876 року та інші.

Література:

1. *Грабовець Н.* Історичний розвиток обліку земель в Україні (ІХ–ХІХ століття) / Н.Грабовець // Юридична Україна. – 2010. – № 4. – С. 96–102.
2. Законъ зъ дня 25 Липця 1871, дотычно заведенія общого закона о ґрунтовихъ (поземельнихъ) книгахъ // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленыхъ. – Рочникъ 1871. – № 95, часть XXXVII. – Вѣдень : Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1871. – С. 241–269.
3. *Ковалишин О.* Історія земельних відносин Галичини / О.Ковалишин // Землевпорядний вісник. – 1998. – № 3. – С. 23–25.
4. *Нараївський Є.* Правовий поради́к. Популярний збірник карного, цивільного і адміністраційного права / Є. Нараївський. – Коломия : Рекорд, 1932. – 830 с.
5. *Никифорак М. В.* Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.) : [монографія] / М. В. Никифорак. – Чернівці : Рута, 2004. – 384 с.
6. Оповідчене ц. к. Суду Краєвого висшого у Львові о заіменованю знатоків на рік 1909 до оцінки ґрунтів вивласнених під залізницю і прав уряджень водних для будови доріг водних і регуляції рік // Вістник законів і розпоряджень краєвих для Королівств Галичини і Володимирії враз з Великим Князівством Краківським. – Річник 1909. – № 18. – Львів : З друкарні В. Лозинського. Під зарядом Й. Недопада, 1909. – С. 57–60.
7. Особливості розвитку земельних відносин у Галичині, Буковині та на Закарпатті – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.big-lib.com/book/10_Zemelne_prawo_Ukraini/959_11 – Назва з титул. екрана.
8. Powszechny Austriacki Kodeks Cywilny z uzupełniającymi ustawami i rozporządzeniami objaśniony orzeczeniami sadu najwyższego. Przez prof. St. Wroblewskiego. – Krakow – Leon Frommer. – Drukarnia Uniwersytetu Jagiellonskiego pod zarz. J. Filipowskiego, 1914. – 796 s.

В.С. МАКАРЧУК

РОСІЙСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ «ЛЕГІТИМНОСТІ» ВХОДЖЕННЯ АР КРИМ ДО СКЛАДУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ:

аспекти міжнародного права

Президент РФ Володимир Путін підписав федеральний конституційний закон «Про прийняття у Російську Федерацію Республіки Крим

та створення у складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя», повідомляє прес-служба Кремля.

21 березня 2014 р. документ був схвалений Радою Федерації. Раніше закон ухвалила Держдума. Що ж послужило основою для цього поспішного кроку, наскільки російські аргументи вкладаються в прокрустове ложе т.зв. нового (післявоєнного) міжнародного права?

Після втечі з України В. Януковича російська сторона відмовилася від будь-яких переговорів з Києвом під надуманим приводом не легітимності української влади. Як заявив В. Путін (будемо користуватися автентичним російським текстом, аби не отримати звинувачення у перекрученні. – В.М.): «Главными исполнителями переворота стали националисты, неонацисты, русофобы и антисемиты. Именно они во многом определяют и сегодня еще до сих пор жизнь на Украине (...) Ясно и то, что легитимной исполнительной власти на Украине до сих пор нет, разговаривать не с кем. Многие госорганы узурпированы самозванцами, при этом они ничего в стране не контролируют, а сами – хочу это подчеркнуть, – часто сами находятся под контролем радикалов. Даже попасть на прием к некоторым министрам нынешнего правительства можно только с разрешения боевиков майдана. Это не шутка, это реальность сегодняшней жизни» [1]. Власне цим, існуючим лише в уяві російської влади, коматозним станом української державності, Кремль намагався виправдати блискавичність своїх дій в Криму.

В. Путін не може посилається на невизначеність діючих в сучасному світі міжнародно-правових норм чи, приміром, власну некомпетенцію. Є Статут ООН, є загальноприйняті принципи міжнародного права, які, принаймні в теорії, на разі не ставляться під сумнів. Президент держави, яка претендує на роль світового лідера, не може не знати цих імперативних вимог.

Російський офіційний підручник з міжнародного публічного права [2] на 10 сторінках (сс. 99-109) чітко формулює ці основні принципи міжнародного права.

Не зайве також нагадати, що ст. 1 Закону «Про міжнародні договори Російської Федерації» (від 16 червня 1995 р. у зовсім недавній редакції 25 грудня 2012 р.) встановлює, що «міжнародні договори Російської Федерації укладаються, здійснюються і припиняються у відповідності із загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права (...)» [3].

Виглядає на те, що в Кримській авантурі уряд Російської Федерації та президент В. Путін з семи сформульованих світовою і російською політичною і науковою думкою принципів, умудрилися порушити усі сім. «Напевно Путіну не доповіли його радники, – іронізують аналітики групи «Інформаційний опір», – але за порушення імперативних норм

міжнародного права керівники держави підлягають кримінальній відповідальності [4].

Порівняємо:

- «принцип суверенної рівності держав (принцип рівноправності держав) відображує основну якість міжнародного права як права рівних (*par in parem non habet imperium*)» [2, с. 99]. Взагалі то: *par in parem non habet imperium*, тобто шановні російські колеги у 3-му виданні офіційного підручника зробили дві орфографічні помилки у відомій латинській сентенції. Але усе це дрібниці у порівнянні з заявою В. Путіна, що: «Но всё имеет свои пределы. И в случае с Украиной наши западные партнёры перешли черту, вели себя грубо, безответственно и непрофессионально (...) Сегодня необходимо прекратить истерику, отказаться от риторики холодной войны и признать очевидную вещь: Россия – самостоятельный, активный участник международной жизни, у неё, как и у других стран, есть национальные интересы, которые нужно учитывать и уважать» [1]. Тобто – Путін розглядає Україну не як суверенну державу, яка має – не може не мати! – власні інтереси, а як територію. Не суб'єкт, а об'єкт міжнародного права! Російські інтереси треба «поважати і враховувати», а територія Україна на таку повагу, за логікою кремлівського мрійника, не заслуговує.

- «принцип невтручання у внутрішні справи держав (...) покликаний захищати внутрішню функцію (іноземної. – В.М.) держави, яка становить один із аспектів повної і суверенної влади, здійснюваною нею на своїй території і у межах своїх кордонів» [2, с. 100]. Уже після анексії Криму російський міністр закордонних справ С.В. Лавров (Калантаров) мав неабияке нахабство висунути вимогу федералізації України та запровадження російської мови як другої державної. Російська агентура сьогодні практично відкрито діє у східних областях України. Доки В. Путін намагається приспати пильність українців облудними заявами: «Не верьте тем, кто пугает вас Россией, кричит о том, что за Крымом последуют другие регионы. Мы не хотим раздела Украины, нам этого не нужно» [1], СБУ мало не щодня доповідає про викриті російську агентуру. Так, 5 квітня 2014 р. на КПІ Красная Таловка на російсько-українському кордоні був затриманий координатор дій диверсійної групи у Луганській області Р. Банних, зареєстрований за адресою в/ч 132204, яка входить до складу ГРУ ЗС РФ. Ціллю таких законспірованих груп є скинення конституційного ладу України, захоплення влади, здійснення терористичних актів. На початку березня 2014 р. чотирьох членів однієї з таких груп у складі громадянина РФ В. Негрієнка та громадян України М. Чумаченка, В. Іванова та А. Головіна СБУ затримала в Донецьку – за організацію масових безладів з ціллю скинення конституційного ладу. Щодо них відкрито провадження за ч.3 ст. 15, ч.1 ст. 203, ч. 1 ст. 109 і ч.1 ст. 110 КК

України. У розпорядженні компетентних органів є записи телефонних переговорів В. Негрієнка з Р. Банних, під час яких обговорювалися питання прийому «російських туристів» та озброєння провокаторів під виглядом російських мітингувальників [5].

- «принцип суверенітету (...) зміст принципу складають права держави на незалежну зовнішню політику, вільний, без тиску зовні (...) вступ і вихід (з. – В.М.) міжнародних організацій» [2, с. 101-102]. Російська позиція щодо можливого членства України в НАТО та ЄС – загальновідома; сама думка про це оголошується підступами ворожої агентури в сфері інтересів Росії. «Основною категорією геополітики, – стверджує президент Російської Академії геополітичних проблем генерал-полковник Л.Г. Івашов, – вважається простір. Безперервна боротьба за простір зведена в ранг закону геополітики. Оволодіння важливішими територіями чи контроль над ними підвищують геополітичний статус держав і коаліцій, дозволяють їм безбідно існувати і розвиватися за рахунок ресурсів підконтрольних країн (...) І НАТО тут найперший помічник (США. – В.М.): передусім вона допомагає тримати під контролем саму Європу. За тим – Росію поза Європою, відвойовуючи у неї геополітичні позиції, завойовані у ході та після Другої світової війни (...) ось і несуть «права людини» на Схід до кордонів Росії натовські стратеги» [6, с. 11]. У цьому чорно-білому світі Україні (як й іншим пострадянським республікам) відведена несамостійна роль російського геополітичного простору, чиїми ресурсами Росія може і повинна неподільно користуватися, і для захисту яких повинна докладати найактивніших зусиль. Також концепція зон впливу, яку де-факто проголошує один із російських ідеологів Л.Г. Івашов, – це явище т.зв. старого міжнародного права, здавалось би, остаточно похована з прийняттям Статуту ООН.

- «принцип територіальної цілісності держав, який захищає право держави на цілісність та недоторканість його території (...) Статут ООН забороняє застосування сили проти територіальної цілісності держав у вигляді вторгнення, анексії, окупації, будь-яких спроб розчленування державної території, якщо це не пов'язано з міжнародними санкціями (...) посягання на чужу територію є неправомірне діяння, тяжке порушення міжнародного права, що закономірно викликає найжорсткішу відсіч» [2, с. 102]. Фарс з проголошенням «незалежності Криму» і наступним прийняттям ново проголошеного суб'єкта (?!) до складу РФ виглядає жалюгідно в світлі міжнародного осуду кримського «референдуму» 16 березня та непристойно швидкого рішення Державної Думи.

- «принцип непорушності державних кордонів (...) права держави у відповідності з цим принципом полягають у вимозі абсолютної непорушності встановлених кордонів, незаконності їх зміни без

узгодження чи під тиском, із застосуванням сили і погрози силою (...) порушення кордону розглядається як міжнародний злочин, який тягне за собою. Застосування найжорсткіших мір у відповідь, в тому числі передбачених ст. 39-47 Статуту ООН: (...) аж до обмеження суверенітету винної держави» [2, с. 104-105]. 15 березня 2014 р. російські війська (120 військовослужбовців та три бронетранспортери) вторглися на територію Херсонської області (в районі Генічеської стрілки) з ціллю узяття під контроль газорозподільної станції у с. Стрілкове (сім кілометрів углиб Херсонської області), яка живить Крим голубим паливом [7]. Протягом усієї весни 2014 р. регулярно загострюється обстановка на східному кордоні з Росією, сюди стягнуто 80-тисячне російське угруповання, розгорнуто бази військового постачання та шпиталі.

- «принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань (...) у наш час практика і доктрина однакові у тому, що принцип захищає усі норми міжнародного права(,) незалежно від форми їх об'єктування» [2, с. 105]. Нагадаємо, що Росія, окрім низки договорів про добросусідство з Україною, виступила гарантом її територіальної цілісності – в обмін на ядерний потенціал, який незалежна Україна передала саме Російській Федерації (!).

На час розпаду СРСР Україна володіла четвертим у світі ядерним потенціалом (після США, Росії та КНР), що «суттєво» перевищував ядерні сили Великобританії та Франції, разом узятих. А саме – 176 міжконтинентальними балістичними ракетами (1240 боезарядів) та 21 важким бомбардувальником з 168 ядерними боезарядами [8].

І хоча оформлення російської обіцянки відбулося у формі меморандуму (Будапештський меморандум 1994 р.), який традиційно вважається найбільш «полегшеною» формою міжнародного зобов'язання, РФ мала не лише моральний, але й правний обов'язок здійснити принаймні формальні кроки для консультацій і досягнення компромісу самопроголошеного кримського уряду з урядом України. Посилання на нібито не легітимність революційного Українського уряду абсолютно безпідставні. *По-перше*, в міжнародному праві урядом вважається *Quod actum regit* – той, хто фактично здійснює владу. Міжнародні угоди, навіть укладені з узурпатором, вважаються дійсними і зобов'язуючими. Відтак, евентуальні угоди між революційним Києвом і Сімферополем могли б гарантувати захист кримчан від усіляких несподіванок, а Росія – за умов наявності доброї волі – могла б виступити «гарантом» цих угод. *По-друге*, легітимність Верховної Ради АР Крим та проголошеного під дулами автоматів «уряду» С. Аксьонова аніскільки не вища, ніж легітимність ВРУ та уряду А. Яценюка. *По-третьє*, ще Лондонською конференцією 1871 р. принцип *pacta sunt servanda* сформульований з усієї чіткістю: «Жодна

держава не може ні звільнити себе від зобов'язань договору ні змінити його постанов інакше, як за згодою договірних сторін, досягнутою за допомогою дружньої угоди» [Цит. за: 9, с. 336-337]. Маючи діючі територіальні домовленості з Україною, РФ не могла їх змінити у односторонньому порядку, посилаючись на нібито не легітимність пост-революційного уряду України.

– «принцип заборони застосування сили чи погрози силою (...) обов'язки держав у відповідності з принципом полягають в незастосуванні один проти одного першими збройної сили в порушення положень Статуту ООН, незалежно від того, виражається це у вторгненні на територію держави, чи її окупації, чи бомбардуванню, чи нападу збройними силами на військові сухопутні, морські чи повітряні сили поза межами держави, у формуванні та засиланні збройних банд і т.д.» [2, с. 106-107]. В. Путін позірно дивується: «И, во-вторых, самое главное – что же мы якобы нарушаем? Да, Президент Российской Федерации получил от верхней палаты парламента право использовать Вооруженные Силы на Украине» [1].

Та уже одне це є найгрубішим порушенням міжнародного права! «Москва, – стверджує професор міжнародного права Кембриджського університету (Великобританія) Макс Веллер, – не може аргументувати свої дії доктриною гуманітарної інтервенції. Згідно цієї доктрини, держава може втрутитися у справи іншої суверенної держави лише в умовах надзвичайної ситуації з метою порятунку усього населення, саме виживання котрого перебуває під загрозою. Жодних доказів такої ситуації в Криму наразі немає. Якщо така ситуація і виникне, то лише в результаті втручання Росії, яке уже відбувається. Крім того, держава, яка втручається для досягнення дійсно гуманітарних цілей, не має права змінювати (державно-територіальний. – В.М.) статус відповідних територій» [10]. Російські намагання прикрити агресію проти України посиланнями на міфічні сили самооборони Криму (т.зв. вежливых зеленых человечков. – іронічно) не витримують жодної критики. До того ж росіяни в Україні (окрім купки кримських маріонеток) не просили Росію про жодну гуманітарну інтервенцію, оскільки їхня особиста безпека збережена.

Результати дослідження Міжнародного республіканського інституту (IRI – світова установа з філіалами в багатьох державах Західної та Східної півкулі, зокрема в Україні. – В.М.) свідчать про те, що 81% російськомовних українців негативно ставляться дії РФ по їх «захисту».

При цьому 85% російськомовних громадян України не відчують жодного тиску чи загрози через мову, якою вони розмовляють.

«На запитання, чи вважають російськомовні громадяни України, що вони під тиском або загрозою через їх мову, 85% відповіли «ні». Особливо

цікавим є той факт, що 66% етнічних росіян не відчують тиску», – зазначають в ІРІ.

За даними опитування, негативно більшість респондентів сприймають і рішення Російської Федерації ввести війська на українську територію з метою захисту російськомовних громадян України (81%). Зокрема, негативно дії Росії сприймають 67% респондентів на Півдні і 61% – на Сході України [11].

В своєму намаганні виправдати агресію В. Путін послався на ... право націй на самовизначення: «Объявляя о своей независимости, назначая референдум, Верховный Совет Крыма сослался на Устав Организации Объединенных Наций, в котором говорится о праве нации на самоопределение. Кстати, и сама Украина, я хочу это напомнить, объявляя о выходе из СССР, сделала то же самое, почти текстуально то же самое. На Украине воспользовались этим правом, а крымчанам в нем отказывают. Почему?» [1].

Відразу постає запитання, з якого часу мультинаціональне, значною мірою – приїждже населення регіону отримало статус «нації»? А «референдум» китайських поселенців де-небудь в Хабаровському краї, проведений під дулами автоматів НВАК (Народно-Визвольної Армії Китаю), також може правомірно змінити статус регіону – всупереч конституції РФ та міжнародному праву?

Хотілося б також нагадати В. Путіну, що, згідно Конституції Союзу РСР 1977 р. та усіх попередніх Конституцій (1924 р. та 1936 р.), усі союзні республіки мали право вільного виходу з Союзної держави. Ст. 72 Основного закону проголошувала, що «За кожною союзною Республікою зберігається право вільного виходу з СРСР» [12]. Українська Конституція (1986 р. з усіма змінами і доповненнями) такого – одностороннього – права виходу за Кримською АР не передбачала; згідно Основного закону, для цього вимагається загальноукраїнський референдум. Стаття 73: «Виключно українським референдумом вирішується питання про зміну території України» [13].

До речі, Конституція РФ взагалі не передбачає механізмів виходу суб'єктів Федерації з її складу. Максимум, на що вони можуть розраховувати, це на зміну статусу, на що вимагається прийняття відповідного федерального закону (Стаття 66, п. 5 Конституції РФ), а також на зміну кордонів між суб'єктами Федерації, але лише «з їх взаємної згоди» [14].

Отже, для того, щоб змінити кордони між суб'єктами РФ – наприклад, містом Санкт-Петербургом і Ленінградською областю, їх взаємна згода вимагається (пригадується, у 1954 р. суб'єкти СРСР також не заперечували

проти зміни кордонів між УРСР та РРФСР), а «відібрати» в Україні увесь Кримський півострів можна й без такої формальності.

От тільки як бути з ст. 15, п. 4 діючої Конституції РФ: «Загальновизнані принципи і норми міжнародного права та міжнародні договори Російської Федерації є складовою частиною її правової системи. Якщо міжнародним договором Російської Федерації встановлені інші правила, ніж передбачено законом, то застосовуються правила міжнародного договору» [Там само].

Але ж Росія, як вказує Макс Веллер, чітко й недвозначно визнала українські кордони. Зокрема, «це було підтверджено: Алма-Атинською декларацією 1991 року, після якої Радянський Союз став історією; Будапештським меморандумом 1994 р., де Україна отримала гарантії безпеки від Росії, США та Британії у обмін на відмову від ядерної зброї на своїй території; Угодою України та Росії про розміщення Чорноморського флоту РФ в кримських портах від 1997 р.» [10].

Тобто – приєднання Кримської АР до РФ відбулося з порушенням норм міжнародного права та двосторонніх українсько-російських угод, а відтак – з грубим порушенням Основного закону Російської Федерації.

Ще одна міжнародно-правова фантазія російського Президента: «Кроме того, крымские власти опирались и на известный косовский прецедент, прецедент, который наши западные партнеры создали сами, что называется, своими собственными руками, в ситуации, абсолютно аналогичной крымской» [1].

Можемо частково погодитися з тим, що косівські албанці «понаїхали» до Автономного краю Косово за часів Й. Броз Тіто, який певний час розраховував на приєднання керованої Е. Ходжа та М. Шеху Албанії до СФРЮ. Відтак уже в 1960-х рр. співвідношення албанців і сербів в Автономному краї становило 9 : 1 [15]. Але косовари-албанці, на відміну від кримчан, мали неабиякий час на роздуми – свою криваву боротьбу за звільнення вони провадили ще з 1981 р., і довели серйозність незалежницьких намірів на полях боїв, а не на оперетковому референдумі. Косово управлялося міжнародною комісією протягом восьми років, там було створене нейтральне середовище, яке дозволило виборцям вирішувати ситуацію максимально неупереджено. Отримавши підтримку НАТО та сусідньої Албанії, самопроголошений (референдум 17 лютого 2008 р.) суб'єкт, на відміну від кримських «скороспілок», не приєднався ні до США, ні до Албанії.

Відтак констатуємо – приєднання Криму та Севастополя до Російської Федерації відбулося з порушенням норм міжнародного права, конституційних норм України, РФ та АРК. Відтак його правове значення – нікчемне.

Література

1. Полный текст обращения Путина по итогам референдума в Крыму. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://russian.rt.com/article/24532>
2. Международное публичное право: учеб / Л.П. Ануфриева, Д.К. Бежашев, В.В. Устинов [и др.]; отв. ред. К.А. Бежашев. – 3-е изд., перераб. И доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 928 с.
3. Федеральный закон от 15.07.1995 N 101-ФЗ (ред. от 25.12.2012) "О международных договорах Российской Федерации". – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_139785/
4. Путин и Крым: театр правового абсурда. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://kontrakty.ua/article/76224/>
5. Арестован боец спецназа РФ - координатор диверсионной группы в Луганске, – СБУ. ФОТО. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sensor.net.ua/news/279845/arestovan_boets_spetsnaza_rf_koordinator_diversionnoyi_gruppy_v_luganske_sbu_foto
6. *Ивашов А.Г.* Предисловие // *Штоль В.В.* Армия «нового мирового порядка». – Москва: ОГИ, 2010. – сс. 7 – 14.
7. Українські війська заблокували російський десант на Арабатській стріліці. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ipress.ua/news/ukrainski_viyska_zablokuvaly_rosiyskyu_desant_na_a_arabatskiy_striltsi_54586.html
8. *Пикаев А., Савельев А.* Ядерная мощь СССР: на земле, на море и в воздухе // Независимая газета. – 1991. – № 137, 2 ноября.
9. *Дмитрієв А.І., Муравйов В.І.* Міжнародне публічне право. Навчальний посібник. – К. Юрінком Інтер. – 640 с.
10. События в Крыму: что говорит международное право. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bbc.co.uk/russian/international/2014/03/140309_crimea_international_law.shtml
11. 81% російськомовних українців вважають неприпустимими дії РФ по їх "захисту" – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/uk/news/060414-81-rosiyskomovnih-ukrayinciv-vvazhayut-nepripustimimi-diyi-rf-po-yih-zahistu>
12. Конституция СССР 1977 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm>
13. Конституція України (Із змінами внесеними, згідно із законами ...). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

14. Конституция Российской Федерации. Принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitution.kremlin.ru/>
15. Республика Косово. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE

І.О. МАМОНТОВ

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ В ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ

Суспільна криза, що спіткає українське суспільство періоду незалежності, вимагає пошуку оптимальних шляхів модернізації відносин, на які найбільший вплив здійснює внутрішня державна політика. У сучасних реаліях об'єктивним фактом виступає деструктивна політика національно неорієнтованих політичних сил, котрі знаходяться при владі в Україні. Безумовно, політична воля, виступає тим ключовим механізмом реалізації політики національного процвітання, котра може здійснюватись тільки патріотично орієнтованими політиками. З огляду на це, актуальним з політичної та суспільно-виховної точки зору виступає аналіз прикладів ефективної внутрішньої політики та вчень, які виступають ідеологічним підґрунтям на шляху до суспільного добробуту. Таким прикладом слід вважати концепцію загального добробуту, історію її розвитку у теорії політичної філософії та на практичних прикладах її реалізації. Саме тому, вивчення концепції держави загального добробуту та спроби її реалізації найбільш національно орієнтованою суспільно-політичною течією – українським націоналістичним рухом – є важливим актуальним науковим завданням.

Дослідження концепції держави загального добробуту у наукових розробках вчених – це пошук критеріїв, на яких базується розуміння даного соціального феномену. Розглядаючи наукові підходи дослідників [1, с.2], слід наголосити, що основною метою пошуків у напрямках характерних ознак цих критеріїв є визначення обсягу їх функціональності. Тобто, мова йде про механізм та особливості функціонування основних базових критеріїв, за якими визначається характеристика особливостей держави загального добробуту. Цей підхід, у власному розумінні, має лягти

у основу класифікаційних ознак видів держави загального добробуту та аналізу спроби реалізації даної концепції у історичному контексті функціонування суспільно-політичних течій, зокрема Організації Українських Націоналістів. Тому важливим науковим завданням у цьому сенсі виступає характеристика розвитку наукових ідей щодо усвідомлення сутності концепції держави загального добробуту.

Гене́за та сутність концепції держави загального добробуту засвідчують значну історичну традицію цінностей, котрі покладені у основу розуміння даної концепції. Політична ідеологія трактує парадигму даного соціально-політичного феномену у руслі лібералізму, консерватизму та соціал-демократії, апелюючи до традиційного бачення основоположних цінностей, таких як рівність, справедливість, законність, солідарність тощо. У той же час, дані категорії у практичному втіленні концепції держави загального добробуту створили три основних напрями її реалізації, а саме: англо-саксонський (Великобританія, США, Австралія та інші), континентальний (Німеччина, Франція, Австрія, Італія тощо) та скандинавський (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія). Аналіз теорії і практики реалізації даної концепції засвідчує, що у вітчизняних українських реаліях прояви реалізації даної доктрини є незначними, тому виникла необхідність здійснити ретроспективний інтерконтекстуальний аналіз ініціативи реалізації концепції держави загального добробуту у історичних вітчизняних прикладах спроб державотворення, зокрема на прикладі ідеології українських націоналістів.

Держава загального добробуту в програмних документах [2] та ідеології українських націоналістів [3, с.5] як концепція, пройшла певні етапи розвитку, які засвідчили еволюцію поглядів ідеологів та лідерів українського націоналістичного руху на суспільно-соціальні та культурно-релігійні цінності. Результатом цієї еволюції стало формування ідеї держави загального добробуту, побудованої *на принципах забезпечення рівноправної законності, підтримання соціальної стабільності, конкурентної рівності, оптимального втручання держави у приватний сектор економіки, збалансованого перерозподілу державних матеріальних ресурсів та гарантування соціального захисту, вільного культурно-гуманітарного та духовного розвитку особистості.*

Таким чином, необхідно констатувати, що базове бачення перспектив українського державотворення у концепції держави загального добробуту у ідеологічних засадах та програмних документах українського націоналістичного руху не втратило своєї актуальності дотепер і є перспективним з огляду на непослідовну сучасну внутрішню політику в Україні і є прикладом прагнення суспільного прогресу, зважаючи на складні геополітичні обставини та панування тоталітарних режимів. В цілому слід резюмувати, що концепція держави загального добробуту в

ідеології українських націоналістів є вдалим прикладом концентрації державотворчих ідей і практики реалізації національних інтересів у складних умовах національно-визвольної боротьби.

Література

1. *Goodin R. E. The Real Worlds of Welfare Capitalism / Robert E. Goodin, Bruce Headey, Ruud Muffels, Henk-Jan Dirven.* – UK: Cambridge, Cambridge University Press, 2004. – 358 p.
2. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 р. (Збірка документів). – Б.м.в.: Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – 372 с.
3. *Панченко В.Г.* Від Першого до Третього Конгресів ОУН: трансформація економічної платформи // Ціннісно-смысловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму. Матеріали III міжнародної наукової конференції Івано-Франківськ, 17-18 листопада 2007 р. / Наук. ред. О.М. Сич. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007 р. — с. 488-498.

І.А. МАЦЕЛЮХ

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО КАНОНІЧНОГО ПРАВА У ВІЗАНТІЙСЬКУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ

Сім'я виступає важливим чинником, що впливає на суспільство та державу в цілому. Українські сімейні цінності здебільшого сформувалися на основі християнської ідеологічної концепції, котра започаткувала себе в період Римської імперії. Норми шлюбно-сімейного канонічного права не лише вплинули, але й докорінно змінили інститут шлюбу. Вони рецесивувалися у шлюбно-сімейне право доби Середньовіччя і нині перебувають в основі сучасного інституту шлюбу. Відтак, необхідно поглянути на перші кроки імплементації норм канонічного права в візантійську правову систему.

У дохристиянський період для створення законного сімейного союзу необхідна була сукупність наступних обставин, наявність яких породжувала правові наслідки для суб'єктів шлюбно-сімейних відносин. Перша і найважливіша умова полягала у володінні статусом свободи, тобто особа мала бути правоздатною, виступати повноправним громадянином Римської держави. Сімейні союзи, де хоча б одна сторона не мала правоздатності, вважалися недійсними та не тягли за собою жодних правових наслідків [5, с. 206 – 209]. Такий зв'язок називався конкубінат - спільне життя чоловіка та жінки без будь-яких правових наслідків: жінка

має статус наложниці та не вправі розділяти соціальне положення чоловіка; вона і народжені від такого зв'язку діти не мають права на спадок [1]. Другою і не менш важливою вимогою для створення сім'ї була наявність взаємної згоди подружжя та досягнення ними шлюбного віку, котрий складав 14 років для хлопців та 12 років для дівчат [4, с. 44]. І нарешті, остання умова полягала у відсутності кровного споріднення та попереднього нерозірваного шлюбу в нареченого чи нареченої на момент створення нового. Шлюб укладався за участі свідків, представників обох родин шляхом укладення відповідного договору в письмовій чи усній формі [4, с. 133 – 134].

До легалізації християнської релігії римське право керувалося принципом свободи розлучення. Так, шлюб припинявся у разі недотримання вищезазначених вимог, внаслідок настання смерті одного з подружжя, за бажанням чоловіка чи дружини або за їхньою взаємною згодою на розірвання подружніх відносин. Окрім того, була відсутня заборона щодо укладення другого та відповідно наступних шлюбів [4, с. 136 – 138].

Узаконення християнської релігії у 313 році Міланським едиктом відразу не змінило порядку регулювання сімейно-шлюбних відносин. Із розвитком та поширенням християнства, церква, визнаючи римський цивільний шлюб, все ж наполягала на своїй участі у створенні сім'ї. В основі такого бажання лежала необхідність відповідності сімейного союзу вченню Святих Отців церкви, згідно з яким сім'я створюється не лише для продовження роду, а для духовного єднання, на кшталт таємного зв'язку Христа і Церкви. Ідеї зразкового християнського шлюбу активно пропагувалися священством серед населення імперії та відтворювалися у богословських творах [2, с. 34].

Все більш прихильне ставлення суспільства до церкви, і, як наслідок, набуття церковними ієрархами владних повноважень вилилися у зверненні єпископату до державної влади, зафіксованому 115 правилом помісного Карфагенського соборі 419 р., в якому церква вимагала заборонити свободу розлучень без поважної на те причини, а також не дозволяти другий шлюб для осіб, які самовільно розірвали сімейний союз [3, с. 595].

Перші кроки імплементації норм шлюбно-сімейного канонічного права в візантійську правову систему були здійснені ще в доюстиніанівські часи. Вони знайшли відображення у імператорських конституціях, що увійшли до складу 5 книги Кодексу Юстиніана під назвою «Весілля». Норми законів започаткували процес реформування шлюбно-сімейного права та дещо змінили правовий статус членів сім'ї, їх взаємні права та обов'язки [6]. Однак, перші християнські імператори все ж не впровадили в

римський правопорядок тих кардинальних змін, які відстоювала християнська церква.

Рішучі законодавчі кроки простежуються після проведення V Вселенського собору християнської церкви, що відбувся з ініціативи імператора Юстиніана в 553 р., внаслідок чого монарх видав низку нормативно-правових актів, що врегулювали як внутрішні, так і зовнішні відносини церкви та держави. У тому числі змін зазнало і шлюбно-сімейне право. Активно розпочався процес впровадження канонічного права до візантійської правової системи шляхом його відтворення в новому імператорському законодавстві.

Поділивши населення імперії на три категорії, законодавець запровадив різні способи укладення шлюбу. Громадяни, які займали державні посади, сенатори, особи вищого класу повинні були укласти шлюб винятково через підписання відповідного договору. Особи нижчого статусу, які займали менш почесне місце у суспільстві, представники шанованих професій, котрі не бажали укласти шлюбний договір, повинні прийти до священика та заявити йому про свій намір одружитися. Священик в присутності трьох або чотирьох представників духовенства складав державний акт відповідної форми із вказівкою дати та особистих відомостей подружжя. Документ скріплювався підписами молодят, священика і свідків та залишався на зберігання при церкві як доказ створення сімейного союзу. Для нижчої категорії населення, яка не знає цивільного законодавства, фермерів, працівників сільського господарства та військовослужбовців дозволялася проста форма укладення шлюбу без будь-яких юридичних формальностей (Novell. Just. 74) [7].

Відтак, норми означеної новели вперше делегували владні повноваження у сфері шлюбно-сімейного права церковній організації. Священики отримали функції державних службовців, що фіксували та засвідчували факт створення сім'ї. В подальшому ці владні повноваження поступово будуть розширюватися, допоки церква не отримає монопольну юрисдикцію у даній сфері.

Норми 117 новели вперше у Візантійській імперії заборонили свободу розлучень та встановили вичерпний перелік їх підстав. Так, чоловікові дозволялося скласти акт про розірвання шлюбу у разі, коли дружина була в змові чи знала про змову проти імператора та не повідомила про це чоловікові; коли дружина була в змові чи знала про змову проти власного чоловіка; якщо дружина зрадила із іншим чоловіком; якщо жінка відвідала бенкет, театр, цирк, лазню або інші громадські місця без відома чоловіка або нехтуючи його заборону; якщо дружина залишила будинок свого чоловіка без його згоди, за винятком візиту до власних батьків. До уваги не брався той випадок, коли чоловік навмисно відвозив дружину в інше місце

і там її залишав, а жінка, не маючи родини, змушена була ночувати у незнайомих людей (Novell. Just. 117).

Законодавець також встановлював причини, за наявності яких жінка могла ініціювати шлюбно-розлучний процес: у випадку, коли чоловік приймав участь у змові проти імперії чи йому було відому про таку змову і він не повідомив про це владу; коли чоловік намагався вбити дружину чи йому було відомо про замах на неї і він не захистив її; якщо чоловік навмисно передав свою жінку іншому чоловіку з метою скоєння перелюбства; якщо чоловік звинуватив дружину у перелюбі і не зміг довести скоєння; у випадку зради чоловіка із іншою жінкою (Novell. Just. 117).

Взаємна згода на розірвання шлюбу вперше не визнавалася поважною причиною. Якщо ж подальше сімейне життя було неможливе, то чоловікові і жінці надавалося розлучення без права вступу в новий шлюб із заборонаю будь-яких стосунків із іншими партнерами в майбутньому. Порушників законодавчих приписів чекало покарання у вигляді проживання у монастирі для покаяння [7].

Таким чином, процес гармонізації церковного та світського законодавства був започаткований відразу після легалізації християнства. Однак, безпосередня імплементація норм шлюбно-сімейного канонічного права у візантійську правову систему розпочалася за імператора Юстиніана. Монарх вперше делегував церковній організації окремі повноваження у даній сфері та докорінно змінив умови і спосіб укладення шлюбу. Під впливом християнізаційних процесів у суспільстві, законодавець скасував свободу розлучень та встановив вичерпний перелік їх підстав. Слід зазначити, що церква до нині зберігає окремі норми, модернізувавши їх до умов сучасної епохи. Наполягаючи на вінчанні та власному благословенні сім'ї, церква не заперечує існування цивільного шлюбу як такого та з повагою ставиться до нього.

Література

1. Большой юридический словарь / А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских, А. Я. Сухарева. – М. : Инфра-М, 2003. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/15503>
2. Дячук Л. В. Генеза візантійського шлюбно-сімейного права в контексті християнської ціннісної парадигми / Л. В. Дячук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – № 85. – К., 2010. – С. 30 – 36.
3. Правое правоведение. – Москва: ОАО «Ярославский полиграфкомбинат», 2005. – 1333 с.

4. Санфилиппо Ч. Курс римського частного права. Учебник / Чезаре Санфилиппо; [пер. с итал. И. И. Маханькова]; под общ. ред. Д. В. Дождева. – М. : Норма, 2007. – 464 с.
5. Шулин Ф. Учебник истории римского права: перевод с немецкого / Ф. Шулин; под ред. В. М. Хвостова; пер. И. И. Шукина; предисл. Н. Боголепова. – М. : Тип. Э. Лиснера и Ю. Романа, 1893. – 622 с.
6. Imperatoris Jvstiniani opera / Codex. Text. [E-resource]. – Mode of access : <http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>
7. The novels of Justinians Translated by Samuel P. Scott (Cincinnati, 1932). Text. [E-resource]. – Mode of access : http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/Novellae_Scott.htm

І.М.ПАНЬОНКО

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні система правоохоронних органів в Україні практично повністю відтворює за назвами, формою та змістом діяльності радянську модель. Правоохоронці діють в межах координат колишньої радянської системи, яка характеризується низкою негативних рис.

На сьогоднішній день має бути створений потужний організаційно-інтелектуальний потенціал із залученням молодих науковців та практиків для проведення системної реформи правоохоронних органів. На наш погляд ці робочі органи повинні ставити перед собою наступні стратегічні запитання :

- Які проблеми має вирішити реформа правоохоронних органів?
- Яка загальна Стратегія реформування правоохоронних органів держави?
- Яка загальна мета реформування та які її функціональні складові?
- Що необхідно зробити для запровадження необхідних змін?
- Які можливі наслідки проведення передбачуваних реформ?

Криза системи правоохоронних органів, яка продовжується останні десятиріччя, існує сьогодні на багатьох рівнях функціонування захопивши сьогодні законодавчий, організаційний та ментальний рівні функціонування правоохоронних органів. Саме тому і реформування повинно охопити всі ці рівні із залученням різних механізмів і інструментів.

Для здійснення такого реформування, на наш погляд, існують декілька основних положень та проблем, які мають характер визначальних і без вирішення яких здійснення будь якого реформування неможливе.

Перше: Реформа правоохоронної системи є передумовою будь яких інших реформ в Україні.

Друге: реформи у правоохоронних органах повинні координуватись та інтегруватись з відомчими планами та програмами.

Правоохоронна діяльність є поняття багатовимірне і є ціла низка міністерств і відомств, які мають завдання в цій сфері і повинен бути послідовний розподіл повноважень, крім того є ділянки де відповідальність накладається. Якщо це робиться послідовно, економічно та доцільно, системно то це вимагає досить потужного координаційного механізму.

Третє: завдання реформування полягає у тому, щоб була відповідність між завданнями та функціями з одного боку, структурою та людьми з другого та ресурсним забезпеченням з третього. Для того щоб встановити відповідальність необхідно здійснити належне ресурсне забезпечення – без такого забезпечення це аматорство та безвідповідальність.

Сьогодні є дефіцит ресурсів та нагальні потреби у реформі. Тому держава повинна встановити що на сьогодні є нагальним, що необхідним і що бажаним. Те що є бажане можна здійснити протягом тривалого проміжку часу, що необхідне – у середньостроковій перспективі і що нагальне терміново. Тобто встановити часові пріоритети реформи.

Крім того, є проблеми, які мало обговорюються в Україні, але були визначені деякими закордонними експертами: це проблема української законодавчої культури пострадянського типу.

Ця проблема полягає у надмірному нормативному закріпленню діяльності всіх без винятку органів і посадових осіб державної влади. Нашим головним завданням у будь якому реформаторстві є прийняття відповідного нормативно-правового акту, який би на папері урегулював би існуючі проблеми, а як ці норми будуть діяти у практичній діяльності - це питання не прогнозується і не обговорюється.

Якщо ми кажемо, що посади міністрів є політичними то і повинні зрозуміти що саме міністри - політики повинні мати всі необхідні повноваження для здійснення тих політичних кроків, які вони задекларували при призначенні на посаду. Тому для того щоби здійснити реформи реформатору необхідно мати відповідні повноваження. А це не завжди можливо з огляду на нашу Конституцію та правову систему в цілому та конфліктність окремих законодавчих актів між собою зокрема.

Друга проблема це проблема робочої культури кожного правоохоронного органу. Дуже просто змінити політику або якісь нормативні документи, але непросто змінити робочу культуру силового міністерства. Тут постає питання щодо можливості суспільства знати які рішення приймаються в міністерстві, ким це рішення прийняте і які наслідки прийняття цих рішень.

Крім того, дуже важко провести реформування з людьми, які не навчені правовій культурі, які є байдужими або ворожими до реформ. Тому одним із завдань влади є створення критичної маси нових бюрократів, які є прихильниками реформи і які знають для чого цю реформу необхідно проводити.

І третя проблема це існування корупції в правоохоронних органах. Корупцію перемогти неможливо, але можливо створити таку ситуацію в якій відпадає потреба в корупційних діяннях.

Крім того необхідно змінити відносини у площині суспільство-держава у цій сфері, а саме демонополізувати право держави на право єдиної думки у сфері безпеки та оборони.

Порушення прав людини, що тривали десятиріччями, виростили цілу плеяду правозахисників, які радо долучаються до перевантаження правоохоронних органів. Контроль місцевих громад над міліцією створить умови для плідної співпраці між правоохоронцями та громадянами.

Література

1. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990р. // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 4, ст. 20.
2. Про план заходів з виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства у Раді Європи". Указ Президента України від 12 січня 2011 року № 24/2011. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12867.html>.
3. Реформування системи правоохоронних органів України та міжнародний досвід трансформації поліції в країнах Центральної та Східної Європи: Матеріали міжнар. "круглого столу" (м. Київ, 14 жовт. 2005 р.) / Нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України; За заг. ред. *О.С. Бодрука*.— К.: НІПМБ, 2006.— 190 с.
4. *Хальота А.* Методи діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню реалізації прав людини / *А.Хальота* // Право України. - 2001. - № 5. - С. 43-47.

ТЕОРІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: постановка проблеми

Вивчення історії правоохоронних органів традиційно перебуває серед постійних завдань юридичної науки. Актуальність історико-правових досліджень діяльності органів правопорядку суттєво зростає на сучасному етапі розвитку держави та суспільства, коли звернення до спадщини минулого обумовлено ще й нагальними потребами реформування органів внутрішніх справ. Для належного правового забезпечення цього процесу, створення його наукових основ важливим є узагальнення історичного досвіду функціонування апарату загальної поліції [1, с.112]. Досвід діяльності поліцейських установ, дослідження правових засад функціонування апарату загальної поліції дають значний матеріал не тільки для наукових узагальнень, а й для визначення напрямків удосконалення організації та діяльності сучасних органів внутрішніх справ України.

Проблем функціонування поліцейської держави тією чи іншою мірою торкалися представники науки поліцейського права: І. Є. Андріївський, В. М. Гессен, І. Т. Тарасов, В. В. Іванівський. Особливий інтерес викликає робота сучасного вченого О. М. Корнеєва «Поліцейська держава: теорія та практика» та інші. Існує значний масив історичної літератури, присвяченої класичній моделі поліцейської держави - Пруссії періоду правління Фрідріха Великого. Однак деякі важливі аспекти феномену поліцейської держави залишаються не дослідженими та не з'ясованими.

Типовим для європейських країн стало виникнення майже в кожній сеньйорії поліцейських сил, цілком незалежних від центральної влади. Перетворення поліції в орган, покликаний забезпечувати дотримання правопорядку в національному масштабі, відбулося лише в епоху абсолютизму. Цей процес протікав в Австрії, Англії, Іспанії, Пруссії, Франції протягом XV-XVII ст. Своєрідний ренесанс централізованого керівництва поліцією супроводжувався в Західній Європі безпрецедентною, всеохоплюючою і ретельною регламентацією усього, що, на думку правлячих кіл, належало до державної безпеки і благоустрою, а також надзвичайним розширенням повноважень поліцейських органів. Виникла так звана поліцейська держава, суть якої, за визначенням В.М.Гесена, полягала в крайньому гвернаменталізмі, надзаконному і позазаконному характері дій [4, с.196].

Основними тенденціями розвитку державного ладу Пруссії в XVIII ст. стали подальша централізація і мілітаризація державного апарату, узвищення військово-управлінських органів над цивільними. Значна частина

повноважень таємного ради переходить до генерального військового комісаріату. Відбувається злиття всіх директорій у єдиний військово-фінансовий орган на чолі з президентом-королем. На місцях земські радники (ландрати), призначається королем за рекомендацією дворянських зборів, підпадають під жорсткий контроль центральної влади і наділяються широкими військово-поліцейськими повноваженнями. Ліквідується міське самоврядування. Міські ради були замінені колегії магістратів, призначається королем. На весь державний апарат були поширені військові звання, військова субординація та дисципліна.

По своєму політичному режиму Пруська монархія може бути охарактеризована як військово-поліцейська держава. В ньому отримали найширший розвиток свавілля влади, цензура і дріб'язкова регламентація не тільки державною, але й особисте життя підданих.

Відмітна риса поліцейського державного порядку — бюрократичне правління, яке відрізняється від феодальних форм правління тим, що ґрунтується на праві, а не на свавіллі окремої особи. Усі починання державної влади втілюють у життя численні представники бюрократії, головним полем діяльності яких є різноманітні канцелярії. У Німеччині XVIII ст., де прихильники поліцейського порядку посідали особливо значне місце, виникла навіть спеціальна галузь прикладного державознавства, присвячена державній канцелярській практиці. Батьком цієї вельми своєрідної соціально-політичної дисципліни був Й. Я. Мозер (1701-1785), відомий представник догматичної розробки німецького державного права.

До середини XIX ст. державне управління називали державним устроєм, або поліцією (від грецьк. *Politeia* (політія) — державний устрій). Розрізняли поліцію (управління) безпеки та поліцію (управління) добробуту. Під поліцією безпеки розуміли державне управління, націлене на забезпечення особистої та майнової безпеки населення, а під поліцією добробуту — діяльність, спрямовану на забезпечення матеріального та духовного добробуту населення. До поліції безпеки відносили передусім організацію зовнішньої оборони (армію) та організацію забезпечення безпеки всередині країни (поліція у вузькому розумінні цього слова). До поліції добробуту зараховували турботи держави про народну охорону здоров'я, продовольство, про видобувну та переробну промисловість, про народну освіту тощо [5, с.101].

Якщо у середні віки політична влада поставала як юрисдикція (від лат. *jurisdictio* — судочинство, провадження суду, підсудність; право чинити суд; правова сфера, на яку поширене повноваження певного державного органу), як відправлення суду, то у державі Нового часу вона виявилася

переважно управлінням або, як тоді говорили, поліцією, через що й весь характер нової держави дістав назву «поліцейської держави».

На початку Нового часу державне управління передбачало звільнення громадських організацій та особи громадянина від гноблення з боку феодальних порядків, обстоювання їхньої самостійності. І в цьому полягав прогресивний характер ідеї «поліцейської держави» [2, с.546]. Але з послабленням феодальних кайданів державна опіка не припинилася. Навпаки, вона набула самодостатнього значення в особі професійних чиновників. У цьому разі населення країни розглядали не як організацію громадян, а як безформну масу підданих, яку держава обробляє (виховує, навчає, контролює тощо) за накресленим владою планом тотальних бюрократичних заходів. Таким чином, управління у поліцейській державі у принципі заперечувало самовизначення особистості та суспільних груп, оскільки базувалося на засадах всепоглинаючої опіки держави над окремою людиною та суспільством загалом.

Цілковите одержавлення суду та широкий розвиток державного управління призвели до встановлення та зміцнення законодавчої функції влади. Державне законодавство визначало одноманітну та міцну юридичну норму для судових рішень. Усі аспекти життя підпорядковувались законодавчому впливові та в узгодженні з принципом єдності влади, всюдисущої та всеспрямовуючої, правотворчість було визнано виключною функцією держави.

Досвід минулого свідчить, що ситуація, коли компетенція каральних органів виходить за межі питань суто правоохоронних, коли навколо них створюється атмосфера надмірної таємничості, а державний контроль слабне, може призвести до широких репресивних кампаній, жертвами яких стають невинні люди. В основу функціонування правоохоронного апарату держави неприпустимо покладати політичні чи ідеологічні засади, він має діяти лише на правових підвалинах, виступаючи гарантом захисту конституційних прав і свобод громадян.

Література

1. *Андреанов С.А.* Министерство внутренних дел. Исторический очерк. –СПб., 1904. – 112 с.
2. *Андреевский И.Е.* Полицейское право. В 2 т. – СПб.: Праца, 1871. – Т.1: Полиция безопасности. – 543 с.
3. *Белявский Н.Н.* Полицейское право. Конспект лекций. – Юрьев: тип. Матиссена, 1904. – 334 с.

4. Гессен В.М. Лекции по полицейскому праву. Изд. студентов 1907-1908 гг. Вып. I. – СПб.: Север, 1908. – 196 с.
5. Губанов А.В. Полиция зарубежных государств: основные черты организации и деятельности. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. – 101 с.

М.Ф.ПОЛІКОВСЬКИЙ

СУЧАСНА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ Й ІДЕОЛОГІЯ СУЧАСНОГО РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ: ПРОТИСТОЯННЯ СВІТЛА І ТЯМРЯВИ

Україні потрібна сучасна та успішна *національна політико-правова ідеологія* (тут і далі курсив наш – М.П.), що орієнтована на демократичні європейські стандарти (тобто, важливі і значущі соціальні цінності) – верховенство права і закону; гарантування і захист прав і свобод людини і громадянина; поділ влад та ін. З огляду на цей гострий і невідкладний суспільний запит, актуальність пропонованої теми не викликає сумнівів.

За безпосередньої підтримки народу, який використав своє природне право на повстання проти тиранії, була скинута злочинно – олігархічна влада Сім'ї Януковича. Нова владна команда, сформована у легітимний спосіб на основі об'єднаної опозиції, підтвердила незмінність державного курсу на європейську інтеграцію. Фактично можновладці, які в основному представляють три парламентські політичні партії – «Батьківщину», «Удар» і «Свободу», отримали певний кредит довіри від Майдану. Іншими словами, більшість українського народу налаштована на проведення, по суті, Perezriлих радикальних реформ, з метою побудови справді незалежної, демократичної, правової і соціальної Української держави. Ніхто не зможе заперечити відданість проєвропейських лідерів прогресивному цивілізаційному виборі українців, зробленому на революційному Майдані на межі 2013/2014 рр. Однак, розгортання такої перспективи наштовхнулося на категоричне, жорстке несприйняття її (аж до військової агресії) з боку керівництва Російської Федерації, а саме президента В. Путіна [1, с.5]. У цьому зв'язку виникла гостра необхідність й невідкладного вступу до НАТО.

Як відомо, після нетривалого президентського правління «демократа» Б. Єльцина, колишня компартійна номенклатура привела до влади в Росії авторитарного В.Путіна, який марить тоталітаризмом радянського зразка, російським месіанством, імперським (російським, радянським) минулим. Причому Путін є яскравим представником радянської спецслужби – Комітету державної безпеки (рос. - КГБ), пізніше – Федеральної служби безпеки (ФСБ). З того часу, з опертям на спецслужби і силовиків, він буде

поліцейську державу з олігархічно-терористичною владою «чекістів», з агресивним недемократичним режимом, що становить реальну величезну загрозу не лише Україні, але й усій цивілізації. Необхідно терміново зупинити Путіна, як міжнародного терориста і агресора, небезпечне сповзання ситуації до широкомасштабного воєнного конфлікту, не виключено, й ядерної війни.

У перебігу «повзучої агресії» анексована Автономна республіка Крим (АРК), активно тривають диверсійно-підривні операції, які організовуються Головним розвідувальним управлінням Генерального штабу Збройних сил РФ, особливо у Донецькій і Луганській областях.

Надія і опертя загарбників на місцеву регіональну, водночас кримінальну еліту, щедро проплачену «п'яту колону»: бойовиків, терористів і провокаторів, відвертих кримінальників і люмпенів, а також певну частину населення, обдурену і отруєну путінською брехливою пропагандою. Крім того, діє ворожа агентурна мережа в органах влади, в силових структурах, тощо, яка особливо розвинулася і зміцнилася за часів В.Януковича, фактичного кримінального авторитета і маріонетки Кремля. Янукович та його спільники з партії регіонів та комуністів, не гірше за окупантів, грабуючи країну, передусім дбали про власну користь, казково збагачувались водночас швидко «здавали країну», підігруючи геополітичним інтересам Москви. До речі, від народного гніву і справедливого покарання Януковича та його «бригаду» за уже сформованою традицією ще з часів Помаранчевої революції 2004/2005 рр., прихистила Росія.

Очевидно, що за звірствами щодо майданівців, злочинами проти людяності, теж чітко простежується почерк російських спецслужб та їх головного замовника і куратора – ВВП. Показово, що рейтинг Путіна, як «сильного лідера» серед росіян нині перевищує 80%. Як мовиться, колишніх чекістів не буває. Відтак, відповідні злочинні, диявольські методи та технології переносяться у велику політику, шокуючи цивілізований світ.

Зазвичай до блискавичних, переможних війн, як свідчить історія, вдаються диктатори для зміцнення свого підупалого авторитету, максимального згуртування нації проти «зовнішнього ворога» і переключення уваги суспільства з внутрішніх проблем на зовнішні. У нашому випадку йдеться про «фашистів», «київську хунту», «бандерівців» і т.п. в дусі радянської тоталітарної пропаганди, на ведення якої грошей ніколи не шкодували (і не шкодують) [2, с.11]. З використанням новітніх інформаційно-психологічних технологій росіянам буквально «промивають мізки», зомбують, спираючись, зокрема, на досвід потужних і витопчених більшовицької, сталінської, геббельсівської, радянської пропаганди, сучасні напрацювання у цій сфері [3, с.15]. Професійна,

цілеспрямована дія атак «інформаційних кілерів», «чорного піару», фальсифікацій і брехні масово поширюється і на громадян України, зокрема через російські телеканали, а саме через «зомбоящики», тобто телевізори, інтернет тощо.

За допомогою спеціально підготовлених, «придворних» науковців, журналістів і церковників штучного утворення російських спецслужб – Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) нав'язуються і підтримуються потрібні ідеї. Зокрема, йдеться про божевільну імперську ідею створення *«фусского мифа»*, спекулятивну ідею захисту (в широкому розумінні) прав «руських» і російськомовних, хоча їм в Україні, звісно, нічого не загрожує тощо. Наполегливе просування в масову свідомість *ідеї федералізації*, особливо східних і південних областей України, яка фактично виступає прикриттям процесу брутального приєднання цих областей до Росії (за прикладом АРК), чи створення (у крайньому випадку) «сірої, буферної зони», квазідержави - постійного джерела дестабілізації і небезпеки для Києва.

Відродження і удосконалення радянських традицій і цінностей, зокрема ідеології шовінізму, мілітаризму, всеосяжного контролю за особистістю і суспільством, виключної цивілізаційної ролі Росії, брехні як основи державної, в т.ч. й міжнародної, політики та ін. свідчить про *відновлення і удосконалення різновиду тоталітарної ідеології – російського нацизму або «фашизму»*. Мало того, чекісти при владі цілеспрямовано сприяли (і сприяють) організації та діяльності громадських організацій, рухів пронацистського типу, з метою придушення паростків демократії в Росії.

Сьогодні, керуючись принципом «на злодієві шапка горить», перекладаючи з хворої голови на здорову, одержавлені, підконтрольні російські ЗМІ оголосили про «перемогу фашизму» саме в Україні. Причому, довільно маніпулюючи поняттями, адже фашизм був в Італії (за часів диктатора Б.Муссоліні), натомість в Німеччині, за часів «вождя» А.Гітлера панував націонал-соціалістичний режим (нацизм), дуже споріднений з російським (радянським) комунізмом.

Як видається, мета Путіна – остаточне вирішення *українського питання*, шляхом розв'язання братовбивчої громадянської війни, чи прямої військової агресії збройних сил Росії. Україна має бути поглинена, а українці, за допомогою етнічних чисток – знищені як спадкоємці козацької нації вільних і мужніх людей. Герої своїми надзусиллями повалили проросійський кримінальний режим під час «революції гідності» на зламі 2013/2014 рр. Зрозуміло, ці події можуть і росіян підштовхнути до рішучих дій щодо демократизації і «перезавантаження» кремлівської влади. Авторитарної влади, що підтримує і фінансує сепаратистські терористичні сили в Україні. У ці бандформування входять професійні найманці,

кримінальні елементи та інші маргінали, котрі мають за мету «зачистити» проблемні області Донбасу від українських патріотів.

Водночас ведеться потужна пропаганда і агітація у багатьох зарубіжних країнах, зокрема, й засобами інформаційної війни, яку, на жаль, молода українська демократія поки що програє. Не секрет, що серйозне протистояння з Україною путінським режимом організоване у багатьох сферах, зокрема й в економіці. Переконані: цивілізаційне майбутнє об'єднаної Європи (і світу) сьогодні вирішується в Україні. Тому, безперечно, рішучий опір українців *орді* має бути підтриманий усіма вільними, порядними і чесними людьми світу, в т.ч. й росіянами. Путінський режим не має перспективи [4, с.6]. Він безперечно приречений на нищівну поразку. Відроджена новітня «імперія зла» з часом буде зруйнована вщент.

Література

1. Підлужна Ю. „Путін піде настільки далеко, наскільки йому дозволить західний світ” / Ю.Підлужна // Високий Замок. - №65 (5129), 8-14 травня 2014 р. – С.5.
2. Покальчук О. Кайдани з лайна / О.Покальчук // Дзеркало тижня. - №10 (156), 22-28 бер. 2014 р. – С.11.
3. В'ятрович В. (Не)подоланий тоталітаризм. Український урок / В. В'ятрович // Дзеркало тижня. - № 10 (156), 22-28 бер. 2014 р. – С.15.
4. Дубровський В. Путін і скринька Пандори: помилка президента? / В.Дубровський // Дзеркало тижня. - № 15 (161), 26 квіт. – 16 травня 2014 р. – С.6.

Н.Я. РУДИЙ

МОДЕЛІ ТА ПРИНЦИПИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Питання реформування органів внутрішніх справ в Україні виникло відразу після проголошення її незалежності 24 серпня 1991 року та, на жаль, залишається актуальним і до сьогоднішнього дня. А вже проголошення України як демократичної, правової та соціальної держави у ст. 1 Конституції [1] це швидше напрямок розбудови за формою державно-правового режиму, а не доконаний факт. Реалізація цих напрямків у реальності можливе лише за умови глибокого та структурного переосмислення всіх сфер життєдіяльності посттоталітарного суспільства та повне або часткове ліквідування апарату управління та примусу, що дістався нам у спадок від Радянської держави.

Органи внутрішніх справ, зокрема міліція, виконували у Радянському Союзі роль карально-репресивного органу, що є нормальним явищем для тоталітарної держави, яка пріоритетом для правоохоронних органів ставить захист державних інтересів і аж ніяк не окремого громадянина чи суспільства загалом. Прийнятий ще у 1990 році і діючий з поправками до теперішнього часу Закон «Про міліцію» хоч і визначив основним завданням захист особистих та майнових прав громадян, але не вніс кардинальних, інституціональних змін у структуру МВС та підходи до реалізації поставлених перед ним завдань. А економічні (хронічне недофінансування МВС), соціальні (фактична ліквідація соціального захисту працівника міліції) та політичні (втягування міліції у вирішення політичних конфліктів) проблеми потягнули за собою суттєве зниження авторитету та довіри до органів внутрішніх справ з боку суспільства.

Неодноразові спроби змінити існуючий стан речей закінчувалися або повною невдачею, або внесенням косметичних поправок до законодавства, що не відігравали суттєвої ролі та не мали бажаного ефекту на практиці.

Особливо небезпечним явищем стало використання ОВС для вирішення політичних криз (революційні події в Україні 2013-14 рр. засвідчили небезпеку та неприпустимість такої практики). Очевидним є і той факт, що правоохоронну систему загалом (особливо її спецпідрозділи) готували до таких сценаріїв, проводячи відповідну кадрову та організаційну політику, пріоритетом якої стали відданість вказівкам керівника, а не закону чи присязі. В кінцевому результаті це привело до надмірної централізації влади в ОВС та використання її підрозділів для організації та вчинення протиправних дій (особливо ганебними стали випадки тортур та знущань над затриманими). Це, в свою чергу, стало приводом до повного розформування цілих підрозділів ОВС та повної деморалізації особового складу.

В таких умовах проведення радикальних реформ ОВС України повинне стати одним з першочергових завдань влади. Але для ефективності реформ потрібне чітке розуміння кінцевого результату, тобто визначитися яку модель поліційної системи ми хочемо будувати в Україні, використовуючи не лише власні напрацювання, але і позитивний міжнародний досвід, який можна адаптувати до українських реалій. Зрозуміло, що сліпе копіювання вирішення тих чи інших проблем як правило призводить до негативних наслідків, адже правоохоронні системи таких розвинутих демократичних держав як США, Великобританія, Німеччина, Франція та ін. розвивалися на протязі тривалого часу та у своєрідних історико-правових умовах. Але починаючи з поч. ХІХ ст. вони

організаційно оформилися і в подальшому успішно розвивалися та вдосконалювалися як три основні моделі поліційної системи:

- централізована (континентальна) – яркими представниками зараз є Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Швеція, Норвегія та ін.;
- децентралізована (фрагментарна) – класичні представники є США, Канада, Австралія;
- інтегрована (змішана) – представниками якої є Великобританія, Японія, ФРН, Австрія [2, с. 33].

Звичайно, кожна з цих моделей має свої переваги і недоліки, але яку б з них ми не вибрали для імплементації в державний механізм України, вона буде малоефективною без дотримання загальних принципів, що характерні для всіх трьох.

Грузія, як одна з найбільш корумпованих та небезпечних в кримінальному плані пострадянських держав, дотримуючись цих загальних принципів зуміла досягти позитивних результатів у реформуванні ОВС, про що свідчить високий рейтинг довіри до поліції у цій країні зафіксований Міжнародним республіканським інститутом, а саме 84 відсотки, що є третім після церкви та армії [3].

Таких вражаючих результатів вдалося досягти реалізуючи наступні заходи:

1. оптимізація структури органів внутрішніх справ з суттєвим скороченням або повною ліквідацією окремих підрозділів (Державної автомобільної інспекції) та передоручення їх функцій іншим структурам (створення патрульної поліції яка забезпечує правопорядок на визначеній території включно з дорогами), що дозволило скоротити штат МВС з 75 до 27 тисяч працівників;
2. повне матеріально-технічне забезпечення працівників поліції з суттєвим підняттям заробітної платні (середньомісячна зарплата працівника МВС зросла з 56 доларів у 2003 році до 443 у 2007-му);
3. створена ефективна система контролю за діяльністю поліції, яка передбачає тотальний контроль за правоохоронцем, що зводить до мінімуму корупційні діяння, в разі вчинення яких невідворотність покарання (позбавлення волі на 10 років) та широке висвітлення в засобах масової інформації;
4. прийняття спеціального законодавства для боротьби з організованою злочинністю, що суттєво полегшило роботу спеціальним поліцейським підрозділам [4, с. 61-64].

Це лише окремі, найбільш яркі заходи, що були здійснені в Грузії в рамках реформи органів внутрішніх справ, але всі вони мали максимальний результат.

Тому починаючи розбудову нової моделі ОВС України чи реформуєчи стару, потрібно суворо дотримуватися принципу оптимізації структури та штату, забезпечити максимальну діяльність принципу фіскальної еквівалентності (якщо перед МВС ставляться певні завдання, то повинно в повному обсязі бути профінансовано затрати на їх виконання, включаючи належний рівень заробітної платні – інакше ці завдання або не будуть виконані, або спричинять сплеск корупції). При дотриманні лише цих двох принципів можливо говорити про формування тотального контролю за працівником органів внутрішніх справ та рішуче прискікання неправомірних дій з його сторони.

Отже, враховуючи вищенаведене, очевидним і незаперечним є факт нагальної потреби структурних та послідовних змін у органах внутрішніх справ України, остаточним результатом яких повинна бути висока оцінка їх діяльності та довіра з боку суспільства. Досягнення цього результату буде залежати від врахування у новому законодавстві позитивного міжнародного та вітчизняного досвіду та максимально чіткого його впровадження у життя з дотриманням основоположних принципів.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;
2. *Быков А.В.* Полицейская система современного демократического государства: монография / А.В. Быков, Т.В. Кикоть-Глуходедова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2010. – 303 с.
3. IRI, USAID, Baltik Surveys // The Gallup Organization, IPM Georgian National Study, September 27 – October, 2010, www.iri.org;
4. *Буракова Лариса.* Чому Грузії вдалося. / Пер. з рос. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 264 с.

В.І. РЯШКО

РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВИ У «ФІЛОСОФІЇ ПРАВА» Г. ГЕГЕЛЯ

Великий німецький філософ Г.В. Гегель (1770-1831) залишив величезну теоретичну спадщину в якій аналізував не тільки чисто філософські проблеми, але й політико-правові та цілий ряд інших які є актуальними і в наш час, філософія права Гегеля до цього часу залишається одним із найвизначніших творів в історії філософсько-правової думки. Значне місце в роботі посідає проблема ролі і місця в розвитку і функціонуванні суспільства.

Він дає наступне визначення державі: «Держава, - пише він, - є дійсність моральної ідеї - моральний дух як дійсність самої себе ясна, субстанційна воля, яка мислить і знає себе і виконує те, що вона це знає» [1, с.279].

Держава є наслідком розвитку світового духу. Світова історія представляє собою царство світового духу. На думку філософа, визначення поняття держави означає, що в державі і в діяльності органів державної влади реалізується розум, всезагальна воля. Таким чином, в розумній державі між загальною волею, моральною ідеєю як «сутністю» і явищем досягається єдність.

Держава по Гегелю є ступенем розвитку об'єктивного духу яка проходить свою фазу моральності. «Держава - це моральний універсум, - заявляє мислитель. Держава як реалізація і здійснення розуму відповідає розумній волі кожного індивіда [1, с.462]. Добре відомо, що у своїх філософських творах Гегель надзвичайно цінував розум як вищий ступінь розвитку «світового духу».

«Розум заявляв він, повинен бути пануючим, і таким він є в розвинутій державі» [1, с.386]. І далі «Мислення-основа права і державного устрою взагалі» [1, с.392]. «Розумне призначення людини, - говорить Гегель, - жити в державі, а якщо ще нема держави, то є вимога розуму, щоб вона була заснована» [1, с.130].

Держава захищає зазначає Гегель і забезпечує життя і власність індивідів, «але держава є те найвище яке претендує на саме життя і власність і вимагає, щоб вони були принесені в жертву [1, с.148]. Це положення філософ обґрунтовує тим, що скільки би люди не розмірковували про свій час, про свою державу, вони повністю знаходяться в ньому, це їх ґрунт, і якщо усунути його, вони опиняться в пустоті. Якщо б питання стало серйозно, вони б ще задумались, а якщо б справа дійшла до знищення держави, то самі б стали противитись цьому» [1, с.463].

І далі філософ робить висновок що якщо б «питання стало серйозно, вони не вийшли б із підкорення і вважали б, що узи, кайдани дійсно необхідні» [1, с.463].

Подібно тому як у Платона і Арістотеля тільки полісна форма спільності забезпечує справедливість і право (право як норма політичної справедливості), так і у Гегеля свобода право, справедливість ДІЙСНІ лише у державі.

«Гегель, - пише В.С. Нерсесянц, - славить, звеличує державу як ідею, (тобто дійсність) права. Як правову державу, як таку організацію свободи, в якій механізм насильства і апарат політичного панування обмежені правом,

введені в правове функціонують лише в державно-правових формах» [2, с.294].

Право - морального цілого (всезагального) тобто держави Гегель ставить вище ніж права і свободи індивідів, їх об'єднань, тільки таким шляхом на думку мислителя можуть бути визнані «права суб'єктивних моментів і частин цілого і одночасно суверенні права цього цілого» [2, с.295]. Це положення Гегеля має важливе методологічне значення в аналізі проблеми взаємовідносин держави (ціле) і особистості (одиничне).

Аналізуючи діалектику взаємозв'язку держави і народу, «Держава, - заявляє мислитель, - повинна піклуватися по-перше, про те, щоб індивіди могли діяти по-своєму бажанню, по-друге, щоб вони були пов'язані з ним, по-третє, щоб цей зв'язок не проявлявся як зовнішня влада, як легальна необхідність, якій необхідно підкорятися, щоб у своєму розумінні люди примирились з цим і сприймали цей зв'язок не як кайдани, а як вищу моральну необхідність.

Аналізуючи сутність держави Гегель вважає, що існує «розумна» і «дурна» держава. Яка ж існує відмінність між ними? У розумній державі за Гегелем розум повинен бути пануючим, і таким він є в розвинутій державі.

В гегелівській розумній державі існує діалектична система прав і свобод (індивідів, їх об'єднань, суспільства, держави і н органів) вони функціонують як єдиний процес.

Тільки в розумній державі, на думку мислителя людина може реалізувати себе як особистість. «ціле тобто держава це ґрунт... на який отримують свободу. Держава як соціальна дійсність визначає фізіологію соціально-економічних інститутів суспільства... Вищою політичною свободою індивідів є їх залежність від держави, почуттів і переживання цієї залежності.

«Дурна держава - така, яка лише існує, хворе тіло теж існує, але не володіє справжньою реальністю» [1, с.305]. В дурній державі панує незаконна воля монарха.

Державу Гегель розглядає у тісному зв'язку філософських категорій, всезагального, особливого, одиничного, сутності і явища, форми і змісту та інших. Єдність сутності і явища згідно поняття гегелівської «логіки» є дійсність. Тому Гегель визначає державу як дійсність моральної ідеї. Держава для Гегеля є дещо «в собі і для себе розумне». Ідея виражає дійсну свободу і тільки в державі «свобода досягає найвищого, і подобаючого їй права». «Вища честь для народу, - пише Гегель, - полягає в тому, щоб створити державу і бути тим самим незалежним» [1, с.479].

На думку Гегеля держава володіє найвищим правом по відношенню до окремої особистості, а остання як член держави є її членом. Але

призначення держави хоча й полягає в забезпеченні і захисті власності і особистої свободи окремого громадянина тільки в державі особистість здійснює свою істинну свободу. Тільки в державі досягається єдність об'єктивної свободи тобто всезагальної волі і суб'єктивної свободи окремої особистості, яка в своїх діях керується законами і морально-етичними основоположеннями, що мають всезагальне значення.

Гегель був рішучим противником революційного розвитку суспільства. Разом з тим він змушений був визначити, що французька революція продемонструвала нам «перше з початку існування людського роду різке видовище - ліквідацію всього існуючого, і для того щоб створити устрій великої дійсно існуючої держави» [1, с.265].

Гегель виступає активним прихильником контролю з боку народу і держави всіх форм правління. Вказує на небезпеку, коли держава перетворюється в силу, яка підкоряє собі люди ну, вимагаючи від нього, щоб він на неї працював.

Гегель аналізуючи деспотичні держави вказує, що в таких державах існують «правителі і народ може діяти тобто проти державного устрою. В деспотичних державах деспот завжди жаліє народ і його злість обрушується тільки на тих хто його оточує. В таких державах народ сплачує лише невисокі податки, тоді як в конституційних державах податки і ростуть в силу власної свідомості народу [1, с.343].

Таким чином, у «Філософії права» німецький мислитель одним із перших глибоко розкрив діалектику взаємозв'язку держави і громадянського суспільства. Він прийшов до висновку, що прогресивний розвиток держави, прав і свобод громадян можливий тільки при умові прогресивного розвитку всіх форм громадянського суспільства в якому суттєву роль відіграє правозаконність і справедливість.

Література

1. Гегель Г.В. Философия права / Г.В.Ф. Гегель; пер. Снем.; ред.и сост. Д.А.Керимов и В.С. Нерсесянц.-М.; Мысль,1990.-534с
2. Нерсесянц В.С. Философия права: диалектика объективного духа /В.С. Нерсесянц /Философия Гегеля : проблемы диалектики.-М.: Наука, 1987. – С.287.-С.287-295.
3. Философия права Гегеля и современность. – М.: Наука, 1977. – 151с.
4. Пиоктовский А.А. Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовно правовой теория.- М.: Гос.полит.гездат, 1963. – 468с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТИ І ЗАВДАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Адміністративно-правова регламентація мети військової підготовки студентів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) й військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів (далі – ВВП ВНЗ) представлена у нормативно-правових актах, котрі регулюють дану систему. Зокрема, згідно із Загальними положеннями “Концепції військової освіти в Україні” [1], затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410, основною метою має бути виховання відданості Українському народові, почуття гордості за його історичні завоювання в розбудові самостійної держави; формування високих морально-психологічних якостей громадянина-патріота, особистої відповідальності за оборону та безпеку України. На наш погляд, дана дефініція не відображає формування такої важливої якості, як військовий професіоналізм.

Необхідно зазначити, що мета військової підготовки студентів у вищих військових навчальних закладах й військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів у загальному напрямку свого розвитку представлена у зазначеному нормативно-правовому акті як мета зберегти досягнення вищої військової школи України, її науково-педагогічний потенціал, забезпечити якість підготовки військових фахівців відповідно до сучасних вимог, зменшити витрати на їх підготовку, сформувати і забезпечити розвиток високих моральних якостей громадянина України та захисника Вітчизни [1].

У цьому контексті за свідченням В.М. Александрова, метою військової підготовки студентів у ВВНЗ і ВВП ВНЗ є забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань необхідним резервом офіцерських кадрів, задоволення особистих потреб громадян в отриманні додаткових знань, умінь та навичок, необхідних для виконання ними військового обов'язку як у мирний, так і у воєнний час; в отриманні додаткових знань, умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності [2, с. 115].

Отже, на наш погляд, мета військової підготовки студентів у ВВНЗ й ВВП ВНЗ полягає у формуванні у студентів професійних якостей, котрі відповідають сучасним вимогам військових спеціальностей, формуванні теоретичних і практичних навичок військових предметів у необхідному

обсягу, котрий визначається нормативними актами та зумовлений сучасним станом розвитку військової стратегії і тактики, у формуванні патріотичної свідомості та престижу статусу офіцера й української армії в цілому. Дана дефініція відображає на наш погляд три основних складових військової підготовки студентів: 1) професійні якості офіцера-військовослужбовця; 2) теорія і практика навичок військових предметів; 3) патріотизм і престиж статусу офіцера.

Необхідно зазначити, що виконання мети військової підготовки студентів розкривається у вирішенні безпосередніх завдань, котрі зумовляють напрями розвитку військової освіти в цілому.

Важливим завданням військової підготовки студентів є формування змісту підготовки військових фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів і ланок управління. На думку вчених, проблему формування й визначення змісту військової підготовки студентів у ВВНЗ й ВНП ВНЗ потрібно розглядати, виходячи з того, що: підготовка фахівців для системи безпеки та оборони держави є важливою й відповідальною справою та повинна мати пріоритетний статус; військові спеціальності й освітньо-професійні програми, навіть близькі за напрямом до цивільних, мають, як і всі інші, свою специфічну спрямованість і повинні відповідати сучасним тенденціям розвитку воєнного мистецтва та ведення збройної боротьби; вищі військові навчальні заклади повинні готувати фахівців передусім в інтересах Збройних сил України та інших силових відомств, формування змісту навчання на основі напрямів державного переліку спеціальностей має узгоджуватися з принципами відповідності сферам діяльності військових фахівців за посадовим призначенням на основі компетентнісного підходу [3, с. 26].

Таким чином, мета і завдання військової підготовки студентів у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України виходять з позицій військових кадрових потреб і формулюють загальні потреби системи. Вони представлені базовими елементами інституційного забезпечення системи військової освіти. Дані елементи базуються на нормативно-правовому забезпеченні, де сформульовано стратегію і тактику військової підготовки студентів ВВНЗ та ВНП ВНЗ. З огляду на це, аналіз системи військової підготовки студентів ВВНЗ та ВНП ВНЗ, характеристика її структури, складових та особливості їх взаємодії виступають важливим науковим завданням у процесі дослідження загальнотеоретичних засад сучасних особливостей військової підготовки студентів в Україні та зарубіжних державах.

Література

1. Концепція військової освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF>
2. *Александров В.М.* Правове регулювання підготовки громадян України до військової служби // Державне будівництво та місцеве самоврядування – Випуск 19. – 2010. – С. 109 – 116.
3. *Телелим В., Тимошенко Р., Приходько Ю.* Військова освіта в системі безпеки та оборони держави // Наука і оборона – № 4. – 2013. – С. 21 – 28.

М.І. СКАКУН

ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УРСР ПЕРІОДУ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ 1930-х – 1950-х рр.:

питання організації навчально-виховного процесу

На середину 1930-х рр. припадає новий етап у розвитку системи радянської юридичної освіти в УРСР. Гостра необхідність у розширенні підготовки кваліфікованих юристів для судово-прокурорських органів, органів державної влади й управління зумовила прийняття спеціальної постанови ЦВК і РНК СРСР «Про заходи по розгортанню та поліпшенню правової освіти» від 5 березня 1935 р.

Згідно з названою постановою передбачалося розширити мережу юридичних навчальних закладів кількома шляхами: створення на базі здебільшого колишніх юридичних факультетів університетів самостійних юридичних інститутів та повернення до університетської форми освіти з юридичними факультетами.

Зокрема, передбачалося створити у Москві Всесоюзну правову академію при ЦВК СРСР із дворічним строком навчання; розширити мережу вищих юридичних учбових закладів; організувати середні юридичні школи з річним строком навчання і шестимісячні курси перепідготовки працівників правоохоронних органів у республіках. Було проведено заходи, які призвели до розширення діяльності середньої юридичної освіти в Україні. З 1935 р. почали функціонувати річні, а потім дворічні юридичні школи у Києві, Харкові, Дніпропетровську й Одесі. Їх роботою керував Народний комісаріат юстиції УРСР. Ці школи ще деякий час діяли в Україні і після війни [1, с.23].

Тоді ж в УРСР відкрилися державні університети з юридичними факультетами у Києві, Харкові, Дніпропетровську й Одесі, а з приєднанням Західної України у 1939 р. до системи вищої юридичної

освіти республіки було включено і юридичний факультет Львівського державного університету.

Радянська система юридичної освіти передбачала заміну світових підходів до філософських, правових, історичних та інших знань в гуманітарній сфері на «талмудне» їх тлумачення з позицій «вчення» Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна [3, с.13]. При цьому виразно простежувались тенденції до насадження тогочасних радянських організаційних структур (далеко не зразкових) та відверте нехтування місцевими особливостями і традиціями. Стосувалося це, насамперед, організації навчального процесу, де неухильно запроваджувалася притаманна системі освіти СРСР дріб'язкова регламентація [4, с.197]. Так, наркомат освіти буквально засипав навчальні заклади різноманітними розпорядженнями, планами, анкетними листками, з метою якнайшвидшого пристосування до нової системи навчання. За радянським законом кожне повідомлення та поставлене завдання в навчальному процесі звучало як обов'язок, яке необхідно було виконувати негайно [5, с.189].

З січня 1940 р. в усіх навчальних закладах юридичного спрямування викладання дисциплін здійснювалось на основі радянських програм, за радянськими підручниками [2, с.33]. Навчальний процес у закладах юридичного профілю будувався за суворо встановленим навчальним планом, забезпечивши виконання його на основі докладно розроблених ВКВШ (Всесоюзний комітет у справах вищих шкіл) програм, встановивши обов'язкове відвідування занять студентами [4, с.197]. Відповідно до загальносоюзної структури у вищих навчальних закладах утверджувалась курсова система навчання, екзаменаційні сесії.

У зв'язку з корінним зламом системи навчання і виховання, кваліфікованим місцевим фахівцям і педагогам нелегко було пристосуватися до нових умов. З метою збереження своїх посад і можливості викладати, вони змушені були засвідчувати свою лояльність до існуючого режиму [6, с.38]. А відтак викладачі підлягали переатестації.

На навчальному процесі та на рівні підготовки юридичних кадрів загалом відобразилася створена Сталіним атмосфера сваволі, страху і беззаконня. За цих умов процвітали догматизм і некритичне коментаторство репресивного за своєю суттю законодавства [1, с. 24].

Чи не головним напрямом виховної роботи в університетах став пошук «ідеологічних ворогів» серед викладачів і студентів [7]. Партійні функціонери різних рангів нагнітали серед населення атмосферу недовіри, закликали викривати «ворогів народу» [3, с.15]. Відтак радянська система освіти постійно перебувала під таємничим контролем численних сексотів.

Для того, щоб ідейно-політична робота по комуністичному вихованню студентів була більш дієвою, основна увага спрямовувалась на індивідуальну роботу у вихованні кожного студента. Ця ділянка роботи зводилась до комуністичної агітації та пропаганди, а створена система позааудиторної виховної роботи зі студентами дозволяла контролювати молодь після занять.

Студенти-юристи перебували під постійним наглядом викладачів, які вивчали минуле життя студентів, часто втручалися в їх особисте життя [8, с. 14]. Останнє найчастіше стосувалося заборони студентам виконувати релігійні обряди чи переслідувалися за націоналістичні погляди. Традиційно першими хто підпадав під тоталітарну диктатуру були ті особи, які відмовлялися вступати в комсомол, читали заборонену літературу, відвідували храми, а також ті, чий батьки не вступили до колгоспу. Багатьох з них було несправедливо засуджено та позбавлено волі. Так, студенти-юристи 4-го курсу Водошак і Дружбляк на партійних зборах були викриті як провідники ворожої українсько-націоналістичної ідеології, які згодом були арештовані органами державної безпеки [9, с.29-30].

Отже, будівництво радянської моделі освіти супроводжувалось сваволею, беззаконням, репресіями. Це безпосередньо відображалось на навчальному процесі, якості викладання дисциплін та формування кваліфікованих спеціалістів юридичного спрямування.

Література

1. Юридична наука і освіта на Україні / Ю.С. Шемшученко, І.Б. Усенко, Б.М. Бабій та ін. – К.: Наукова думка, 1992. – 304 с.
2. Кошарний І. Я. У сузір'ї соціалістичної культури / І.Я. Кошарний. – Львів: «Вища школа», 1975. – 232 с.
3. Мудрий В. Змагання за українські університети в Галичині / В.Мудрий. – Львів-Нью Йорк, 1999. – 190 с.
4. Рубльов О. С. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20-50-ті роки ХХ ст. / О.С. Рубльов, Ю. А. Черченко. – К.: «Наукова думка», 1999. – 360 с.
5. Рудницька М. Західна Україна під болшевіками / Мілена Рудницька – Нью Йорк, 1958. – 494 с.
6. Марусик Т. В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40-50-ті рр. ХХ ст.). Монографія / Т.В.Марусик. – Чернівці: «Рута», 2002. – 463 с.
7. Коротенко Н. М. Університетська освіта в Радянській Україні (1933-1944): автореф. дис. канд. іст. наук.: спец. 07.00.01. – історія України /

Н. М. Коротенко. – К., 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN

8. Васильчук Т. В. Відновлення та розвиток системи вищої освіти в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук.: 07.00.01 – історія України / Т. В. Васильчук // – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
9. ДАЛО. – Ф.119. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Оп. 22. – Спр. 53. Звіт про роботу факультету за 1949-1950 н.р. – 40 арк.

С.С. СЛИВКА

СИСТЕМА ПРИРОДНИХ ЗАКОНІВ РОСЛИННОГО ТА ТВАРИННОГО СВІТУ

Нові антиномії сприйняття природно-правових норм впливають із **третього дня створення світу**, протягом якого відділялася вода від суші. Цей складний процес насичений природними законами *землі, води, газу, неживої природи, живої природи, рослинного світу*, що є необхідним для життєдіяльності людини. Фактично результатом третього дня творіння стала поява різноманітних **рослин та дерев** та їхні закони розвитку.

Землю необхідно сприймати як відлуння Всесвіту, як виворотний бік неба, як симфонію магнітного поля. Тобто земля є розумним джерелом інформації – творчою енергією. Масивний потік інформації, який пронизує землю, має фундаментальну сутність для неживої природи. Верхній шар – ґрунт утворився еволюційно для активного росту рослинного світу. Особливо заслуговує уваги гуманне природно-правове живлення рослин. Адаже гумосні кислоти забезпечують родючість ґрунтів, якість отриманих плодів у зв'язку з наявністю поживних речовин.

Вода як первинна ніша життя набула іншого хімічного складу. Унікальність фізико-хімічних властивостей води проявляється і в тому, що вона єдина із всіх речовин перебуває природно у трьох станах: рідкому, твердому і газоподібному, що підкреслює масштабність водневих зв'язків. Важливим природним законом води є її векторний рух, її активність: вона рухається з місця більшої енергії в бік меншої енергії. У цьому русі активність води спадає, тобто найбільша активність води, коли вона перебуває у вільному стані, де відсутній водообмін. Взагалі, фізіологія водного режиму відповідає структурі Всесвіту. Закони Всесвіту найбільше відображені у законах водного потенціалу, краплях води, оскільки водяний

басейн значно переважає суходіл і вода є найбільш життєдайною для організмів.

Крім землі (грунту), води важливу роль для рослинного світу відіграє й третій агрегатний стан – гази, які утворюють атмосферу землі. Вміст газу у землі і воді підкреслює його наявність у цілому Всесвіті. Газ заповнює весь об'єм Всесвіту (його область умовна), хоча з різною щільністю (зміна щільності впливає на зміну властивостей) та різним тиском. Закони впливу газу на живу природу випливають із його кінетичних властивостей: в'язкість, дифузія, теплопровідність. В'язкість доводить, що газ у тягучоподібному, засмоктуючому стані здатен перебувати навіть у твердих тілах, що підкреслює його життєву необхідність. Аналогічно, газ проникає у всі речовини, змішуючись з їхніми молекулами, утворює нові сполуки (дифузійні) або є супутною речовиною. Дифузія газів поширене явище, оскільки ідеальний газ у природі не існує. Закони дифузії газів мають віддзеркалення життєдіяльності живих організмів. Що стосується теплопровідності, то газ поступається воді, але там, де є газ, води може не бути, а кожна речовина потребує відповідного температурного режиму, дифузії (в тому числі вирівнювання) температур, що впливає на енергію тіла. Власне теплота є способом передавання енергії від одного тіла до іншого, утворюючи сукупність мікрофізичних процесів, які можуть мати й впорядкований, постійний тепловий рух (одне тіло постійно, механічно отримує енергію від іншого). Особливо це явище прослідковується в термодинамічних системах (газ, вода, пара в обмеженому об'ємі). Виходячи з основного закону природи (закон збереження енергії), випливають відповідні закони (принципи) термодинаміки: перший – про неможливість існування вічного двигуна, який би не витрачав енергію; другий – про неможливість перетворення всієї отриманої теплоти в роботу; третій (новий закон природи) – про можливість настання теплової смерті на планеті Земля. Ці закони, доводять, що Всесвіт повинен перебувати в стані термодинамічної рівноваги, із сталою енергією, а втрачена, «знецінена» енергія у корисній роботі не повинна перевищувати допустимих природно-правових похибок з дотриманням виважених ентропійних (змінних, перетворюваних) процесів.

Підтриманню життєдіяльності на землі сприяють закони мінералоутворення, без яких неможливо пояснити феномени життя. Адже мінерали у земній корі, мінеральні речовини, індивіди (гірські породи, руди, корисні копалини та практично усі хімічні елементи періодичної системи елементів Д. Менделєєва) часто відносять до неживої природи. Але у цій природі є жива матерія, живі організми, які сприяють дослідженню генетичного апарату біології, проводиться відповідна діагностика. Цим займаються такі науки як геологія, мінералогія, гідрологія,

геохімія, кристалографія, кристалохімія. Вони досліджують роль живих організмів у геохімічних та радіоактивних процесах, закони іонного та металічного зв'язку та їх вплив на живу природу. Зрозуміло, що між законами мінералів та законами небесної механіки існує тісний взаємозв'язок (космічні поля концентруються в землі). Загальні зміни планети Земля залежать від цього взаємозв'язку. Підземні кругообіги речовин, підземні потоки інформації дають першу енергію для наземного життя, а потім наступну енергію дає Сонце, тепло та ін.

Невіддільним від кристолології є первинні закони перших живих організмів на землі; що завдяки хімічним сполукам визначають живу природу в цілому: рослинної спрямованості (водорості, мохи), тваринної спрямованості (корали, слимаки та ін.). Жива природа за допомогою молекул ДНК (генів) кодує спадкову інформацію і за допомогою РНК транспортує цю інформацію в інші клітини живих організмів. В результаті цього відбувається біосинтез дванадцяти амінокислот (утворені в землі) й утворюється білок, на яких збудовані живі молекулярні механізми. Слід наголосити, що перші живі організми не потребують сонячної енергії. Для них достатньо біо- і фотосинтезу, але необхідною є висока оводненість (транспортування води з однієї клітини до іншої) та інформація. Зокрема, інформація, в порівнянні з матеріальним світом, займає ведуче місце у Всесвіті.

Розглянутих вище створених природних умов виявилось достатньо для рослинного життя, що забезпечується відповідними онтологічними законами.

Беззаперечним є факти, що рослина (дерево) в органічному світі займає панівне, ведуче положення, оскільки вона перша із основних груп світу живих організмів здійснює зв'язок законів надр землі, води і небес, є провідником інформації між землею і небом, єдиною із всіх живих організмів отримує органічні речовини із неорганічних. По рослинному організму здійснюється транспортування елементів мінерального живлення, відбувається біологічний кругообіг речовин, в якому інформаційні макромолекули кодують генетичні повідомлення. В цілому клітина рослини не працює без закодованої інформації, така інформація є необхідною, хоча сама рослина її не породжує, а лише використовує. Необхідним природним компонентом рослин є вода. За допомогою кореневої системи, кореневого тиску вода транспортує мінеральні елементи у кожен клітину рослини, тобто є єдиною взаємозв'язуючою системою, в результаті чого вміст води у клітинах рослини доволі більший, ніж у клітинах тварин. Завдяки структурним, фізико-хімічним, термодинамічним характеристикам води земля здатна проростити рослинний світ (дерева, траву, зелені насадження) навіть при первісному

світлі (подібному до північного сьйва). В результаті еволюції рослинного світу утворилась сучасна рослинність, біомаса якої становить 99 відсотків (1 відсоток біомаси тварин), що підкреслює єдиний зв'язок тваринного й людського організмів із природним середовищем.

Йдеться про сукупність органічних й неорганічних речовин, які отримує тварина й людина із оточуючого середовища у вигляді їжі для відновлення тканин та використаної енергії. Тобто рослина є головним джерелом енергії (шляхом харчування) для тварини та людини. Зрозумілим стають потреби людського організму у вегетеранській їжі, компоненти якої становлять основу власної національної кухні. Адже найбільше енергії людина отримує від споживання рослин, вирощених на рідній землі, яка характеризується генетично пов'язаними горизонтами, мінералами й кодами земної інформації, яку споживала людина з дитячого віку.

Таким чином, з появою рослинного світу починається процес життя як біологічне явище, в якому наявні впорядкованість внутрішніх структур, постійні біохімічні перетворення для підтримання процесів власного розмноження з урахуванням законів спадковості та необхідних послідовних змін станів. Фундаментальні закони життя людини випливають із біосинтезу та фотосинтезу. Закони біосинтезу полягають в утворенні життя живих організмів під дією специфічних білків (ферментів, біокатализаторів), які виробляють певні мікроорганізми (бактерії). Людині також необхідні природні каталізатори, які залежить від біохімічних процесів, що відбувається в організмі людини. Особливо це стосується мікроелементів крові, які формують душу людини. Адже у крові людини містяться атоми всіх мінералів. Збалансованість цих атомів залежить від способу життя й поведінки, використання рослинних організмів для нового біосинтезу в організмі людини. Звідки й поява вегетеранства, часткове не споживання їжі, пісне мізерне харчування тощо, оскільки їжа рослинного походження як первинне джерело енергії клітин людини характеризується автотрофним живленням із надр землі (неорганічні речовини) з використанням (у багатьох випадках) енергії сонячного проміння.

Закони фотосинтезу ґрунтуються на перетворенні світлової енергії зеленого пігменту рослин (хлорофілу) в енергію хімічних процесів людського організму. Це постійне явище обґрунтовують закони термодинаміки, адже вбирання рослинами квантів світла в результаті ланцюгових перетворень випромінює у простір тепло. Слід зауважити, що явище фотосинтезу відбувалося спочатку від первісного світла, яке не мало достатньої променевої енергії. Звичайно, для людського організму цього замало. Але з появою людини на світ природний процес і дивовижна

єдність з природою стали досконалими: підвищена роль рослинних організмів в кругообігу вуглекислого газу та кисню біосфери, впорядковано температурний режим людини (перебування у стані термодинамічної рівноваги), оводненість людського організму (також його й кровообіг), мінеральне (вітамінне) живлення клітин людини та інші онтологічні засади свідчать, що людина повинна жити з рослинним світом та використовувати природні зв'язки, природну налаштованість до життя і не зловживати законами природи.

Література

1. Новая философская энциклопедия: В 4 т. – Т. 1 /Научн. ред.. В.С.Степин. – М: Мысль, 2000.– 721с.
2. Православная энциклопедия: многотомное издание. М. – Церковно-научный центр, 2001. – Т. 2 – 752с.
3. Сливка С.С. Канонічне право: [навч. посібник]. – К.: Атіка, 2013. – 232с.
4. Сливка С.С. Філософія права: [навч. посібник]. – К.: Атіка, 2012. – 256с.

О.В. СОРОЧКІН

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ДРУГОЇ РЕЧІПОСПОЛИТОЇ (1928-1939 рр.)

Впродовж останніх п'ятнадцяти років у вітчизняній науці адміністративного права ведеться жваве обговорення необхідності реформування неюрисдикційного адміністративного провадження (адміністративних процедур) у відповідності з європейськими стандартами. За останні десяти років Кабінет Міністрів України тричі вносив до Верховної Ради України проекти Адміністративно-процедурних кодексів (2004 р., 2008 р., 2012 р.). Необхідність вдосконалення законодавства щодо здійснення адміністративного провадження та прийняття Адміністративно-процедурного обґрунтувалась у дисертаційних дослідженнях Д.С.Астахова [1], В.П. Тимощука [4] в наукових працях А.М. Школика [5, с.151] та інших науковців.

Підтримуючи позицію науковців, якою обґрунтовується необхідність прийняття загального законодавчого акту, який би детально врегулював порядок здійснення адміністративних (неюрисдикційних) проваджень (напр. Адміністративно-процедурного кодексу) [3, с.205], вважаємо за необхідне зазначити, що подібного типу правове регулювання

адміністративного провадження уже діяло протягом 1928-1939 рр. на Західноукраїнських землях.

22 березня 1928 р. Президентом Республіки Польща було видано Розпорядження «Про адміністративне провадження» [7] (надалі також – РпАП), яке вступило у дію з 1 липня 1928 р. В польських наукових джерелах цьому нормативно-правому акту надається значення кодифікації, а також вживається щодо нього термін «кодекс адміністративного провадження» [6, с.150]. Значний вплив на зміст цього Розпорядження мала проведена у 1925 р. кодифікація адміністративного провадження в Австрії.

Розпорядження «Про адміністративне провадження» 1928 р. складається з 17 розділів та 123 статей та мало дуже широку сферу застосування. Відповідно до ст. 1 РпАП його положення застосовуються до проваджень у всіх справах у сфері адміністративного права, що вирішувалися органами і установами державної адміністрації і територіального самоврядування, крім окремих винятків, які були передбачені у РпАП [7].

До справ у сфері адміністративного права належать всі справи, в яких органами, які вирішують справу, є органи що володіють адміністративними повноваженнями. Вирішення справ відповідно до Розпорядження, полягає у винесенні рішення у індивідуальній справі, а саме адміністративного акту, що визначає правовий статус особи за результатами розгляду конкретної справи. Положення РпАП не застосовувалися до проваджень органів влади щодо прийняття рішень, які регулювали відносини в абстрактній спосіб [8, с.4].

Відповідно до ст. 113 РпАП його положення не поширювались на дисциплінарні та карно-адміністративні справи. Окрім того, переважна більшість положень (зокрема положення розділів III –XVI) РпАП не застосовувались до справ, що велися військовою адміністрацією, податкових справ та справ у сфері монополій, а також дипломатичних представництв і консульств, та справ у сфері гірничої адміністрації (ст. 112 РпАП) [7].

РпАП окреслював коло таких учасників адміністративного провадження: «зацікавлені особи»; «сторони»; «свідки», «експерти». Відповідно до ст. 9 РпАП зацікавленою особою був кожен хто вимагає дій з боку влади, до кого діяльність влади стосувалася, хоч би побічно. Сторонами були зацікавлені особи, які брали участь у справі на підставі своєї правової вимоги або правоохоронюваного інтересу. Сторонами в адміністративному провадженні могли бути фізичні особа та юридичні особи.

Розпорядження Про адміністративне провадження 1928 р. також передбачало право зацікавленої особи мати свого представника в

адміністративному провадженні, крім випадків коли обставини справи вимагали її особистої участі (ст. 11) [7].

Представником могла бути самостійна дієздатна особа. РпАП передбачав різні способи підтвердження представництва: нотаріальний, занесення до протоколу, зазначення у зверненні. Окрім того, передбачалось, що в менш важливих справах, не вимагалось підтвердження уповноваження, якщо представниками зацікавлених осіб, були члени сім'ї, або особи, що ведуть спільне домашнє господарство, або були працівниками цих осіб, якщо владні органи не мали сумніву щодо існування уповноваження на представництво (ст. 12) [7].

РпАП визначав способи подання звернень до органів влади та вимоги до звернень. Звернення могло бути подано до органу вади: письмово, телеграмою, а також усно із занесенням до протоколу. Причому передбачалось, що якщо звернення подано телеграмою без підтвердження підпису, то адміністративні органи мають право попросити від зацікавленої особи письмового підтвердження подання телеграми.

У зверненні необхідно було зазначити: назву органу до якого воно подається, вказати видання якого саме розпорядження чи рішення домагається заявник, адресу заявника, а також поставити дату і підпис (ст. 16) [7]. На прохання зацікавленої особи орган влади повинен був підтвердити отримання звернення (ст. 18) [7].

У РпАП передбачались два способи фіксації діяльності в межах адміністративного провадження : протоколи та анотації.

Протоколи складались в разі подання усних звернень; при опитуванні зацікавлених осіб, свідків та експертів; у випадку оглядів і експертиз, що здійснювались за участю органів; в разі усного оголошення рішення та усного розгляду адміністративної справи (ст. 19) [7]. Також РпАП містить детальні вимоги до підписання та ознайомлення зацікавлених осіб з протоколами. Спостереження, отримані відомості і розпорядження, які мали значення для справи, але щодо яких не вимагалось складання протоколу, службовець повинен був фіксувати у формі підписаної ним анотації.

Тогочасне законодавство, що діяло на території Західної України досить детально регулювало порядок надсилання особам викликів для участі в адміністративному провадженні та інших листів, що надсилались в рамках адміністративного провадження. Загалом цьому питанню було присвячено тринадцять статей РпАП.

Якщо виклик не був одержаний зацікавленою особою в органі влади, то орган влади надсилав його за адресою вказаною особою, чи за місцем проживання особи, місцем знаходження його нерухомості, чи

підприємства одержувача, або за місцем виконання адресатом його професійних обов'язків. РпАП також вказує, що виклик міг бути вручений і в іншому місці. Причому адміністративні органи по можливості мали вручати листи в руки адресата, а у разі відсутності одержувача, лист міг надаватись дорослому домочадцеві, управителю нерухомості або підприємства адресата, його працівникові, управляючому або доглядачеві його дому, а в крайньому випадку - тому з сусідів одержувача, який зобов'язується передати лист (ст. 25) [7]. Також передбачалась можливість виклику через офіційні газети.

За неприбуття на виклик адміністративного органу, чи у разі відмови в наданні пояснень, на сторони, свідків і експертів міг накладатись штраф до 50 злотих, а у разі повторного невиконання вимоги адміністративного органу — до 100 злотих. Також передбачалась можливість примусового приводу зазначених осіб до адміністративного органу (ст.108) [7].

Значні вимоги у РпАП ставились до з'ясування обставин справи та дослідження доказів. Однією з основних стадій адміністративного провадження було з'ясувальне провадження. Адміністративний орган повинен був встановити предмет з'ясувального провадження і доказову базу, необхідну для належного з'ясування стану справи, керуючись при тому принципами доцільності, швидкості, простоти і заощадження коштів. РпАП в межах з'ясувального провадження було передбачено, випадки коли необхідно було проводити усні слухання та значна увага приділялася порядку проведення таких слухань.

РпАП передбачав широкий перелік можливих доказів. Серед засобів доказування було передбачено: подання документів, покази свідків, надання висновків експертами, проведення оглядів.

У РпАП були передбачені значні адміністративно-процесуальні права зацікавлених осіб та сторін в адміністративному провадженні, зокрема: право з'ясовувати стан розгляду адміністративної справи; право знайомитись з матеріалами справи; право отримувати копії документів, що знаходились в адміністративній справі; право знайомитись з адміністративними актами, в яких містяться дані, необхідні для обґрунтування стороною її прав чи законних інтересів; право вимагати проведення допитів свідків; право заявляти про необхідність проведення експертиз та інші.

Зацікавленій особі було забезпечено можливість для відстоювання власної позиції в адміністративному провадженні, на це вказує той факт, що питанню доказування присвячено дев'ятнадцять статей РпАП.

Розпорядження Про адміністративне провадження 1928 р. передбачало можливість відводу посадових осіб адміністративних органів (ст. 7) [7].

РпАП спрямовує адміністративні органи на те, що адміністративні справи слід вирішувати без непотрібної тяганини і притому так, щоб не порушувався ані публічний інтерес, ані законні інтереси приватних осіб.

РпАП містить положення щодо термінів розгляду справ. Справи, які не вимагають збору попередньої інформації, розслідувань, висновків тощо повинні бути, зазвичай, вирішені невідкладно, в усній формі, із занесенням рішення до протоколу.

Складніші справи вирішувались письмово в термін до трьох місяців, якщо справа розглядалась одним органом та п'яти місяців, якщо для вирішення справи залучались інші адміністративні органи (ст. 68) [7].

Значну увагу у РпАП приділено порядку прийняття рішення. Рішення поділялись на головне та процедурне. Головним були рішення, якими завершувався розгляд справи в даній інстанції вирішенням її по суті. Процедурними рішеннями вирішувались інші питання, що виникали в перебігу провадження.

РпАП передбачав двоінстанційну систему розгляду звернень. На головне рішення, видане в першій інстанції, сторона могла подати апеляцію тільки до однієї вищестоящої інстанції. Так наприклад в рішенні органу будівельного нагляду Міського управління м. Львова від 01 лютого 1937 р. прийнятого щодо будинку по вулиці Перацького 10, вказано, що воно може бути оскаржено до Восводського уряду у Львові. Також зазначено, що на підставі ст. 83 Розпорядження про адміністративне провадження 1928 р., в разі внесення апеляції, її необхідно внести через Міське управління м. Львова чи через Орган будівельного нагляду, протягом 14 днів [2]. Отже, апеляція вноситься через орган, який в першій інстанції розглядав адміністративну справу.

Окрім апеляції РпАП передбачав можливість поновлення адміністративного провадження чи зміни головного рішення з ініціативи адміністративного органу, якщо, наприклад, були сфабриковані докази, чи стало відомо про певні істотні обставини, які не були враховані при прийнятті рішення.

Підсумовуючи, варто зазначити, що РпАП, детально врегульовувало порядок здійснення адміністративного провадження та закріплювало адміністративно-процесуальний статус учасників такого провадження. Проаналізувавши РпАП, ми доходимо висновку, що значна частина положень, які обґрунтовуються вченим як необхідні для новелізації та вдосконалення сучасного адміністративно-процесуального законодавства, мають під собою історичне підґрунтя, оскільки подібні положення реально діяли на західноукраїнських землях у 1928 -1939 рр.

Література

1. *Астахов Д. С.* Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Д.С. Астахов – Запоріжжя, 2011. – 19 с.
2. Державний архів Львівської області. Міське управління (магістрат) м. Львова. Документи управління будівельного нагляду. Ф 2. Оп.-1. – Спр. №3896. Арк. 18-19.
3. *Тимошук В.П.* Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: Монографія / В.П. Тимошук. – К.: «Консус-Ю», 2010. – 296 с.
4. *Тимошук В.П.* Процедура прийняття адміністративних актів: питання правового регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / В.П. Тимошук. –К., 2009. –21 с.
5. *Школик А. М.* Предмет правового регулювання Адміністративно-процедурного кодексу // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – Вип. 50. – С. 147–152.
6. J. Ronowicz Zasady postępowania administracyjnego w Polsce międzywojennej i w latach 1944-1960 // Studia Lubuskie. - Т. 5 (2009), s. 137-158.
7. Rozporządzenie Prezydenta RP z 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym // Dziennik Ustaw Nr 36, poz. 341.
8. W.Klonowiecki Strona w postępowaniu administracyjnym. Lublin : Druk. "Narodowa" L. Milarskiego, 1938.

І.Я. ТЕРЛЮК

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І ЗАКЛАДЕННЯ ОСНОВ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ЯК НАЦІОНАЛЬНОГО

Визвольна війна українського народу середини XVII ст. під керівництвом гетьмана Б.Хмельницького, що була викликана жорстоким соціальним гнобленням, наростанням перешкод у розвитку національної культури та мови, утисками православної релігії, мала усі ознаки національної революції. Революційний характер подій української історії, які розпочалися під керівництвом гетьмана Богдана Хмельницького 1648 р. (Хмельниччина) й тривали до ліквідації восени 1676 р. козацьких державних інституцій гетьмана Петра Дорошенка у Правобережній Україні, найпоєднаніше обстоюється та найґрунтовніше аргументується у працях провідних вітчизняних учених-медієвістів В.Смоля та

В.Степанкова. *Революція* (тут і далі курсив наш – *I.T.*), – тому що в роки національно-визвольної боротьби було здійснено кардинальні зміни в суспільному ладі, державному устрої та праві. *Національна*, – тому що ці зміни об'єктивно відповідали інтересам усіх соціальних прошарків українського народу [Див.: 8].

Започаткувавши козацько-гетьманську державу, революція дала початок якісному етапові в розвитку **ідеї козацької державності як української державної ідеї** (тут і далі виділення наше – *I.T.*), що виявлялася **у створенні національної держави**. Піонером такого підходу щодо можливих перспектив вітчизняного державотворення є підстави вважати гетьмана **Богдана Хмельницького**.

Уперше гетьман Б.Хмельницький сформулював ідею створення національної держави, хоча й на обмеженій території та залежної від Речі Посполитої, після здобутих перемог під Жовтими Водами і Корсунем. Тоді в його програмі вимог до польського уряду йшлося про створення по Білу Церкву й Умань удільної, з визначеними кордонами, держави [3, с.239-240]. А вже наступного, 1649 року, Б.Хмельницький у своїх вимогах пішов далі, й уперше в історії української суспільної та політико-правової думки сформулював основні принципи національної державної ідеї, висунувши по-суті політичну програму українського державотворення, що умовно включає три пункти.

По-перше, було сформульовано положення про соборність Української держави.

Ідеологія і практика Національної революції під проводом Богдана Хмельницького однозначно засвідчують: йдеться не лише і не просто про створення держави, а держави етнічної (національної). Досить виразно ця думка звучить уже в проголошеному гетьманському Універсалі 1648 р.: «...Ми зазнали чимало шкоди і кривд від ляхів і різних панів, які порушили наші права і зневажили наше Військо Запорізьке, через що Україна наша і слава і Божі доми мало не загинули, і святі місця і тіла святих... і знову чути плачі, крики, ламання рук, рвання волосся (мати [за] дитину, батько [за] сина, син [за] батька) - це ридання всієї України голосами пробиває небо, благаючи помсти від господи бога, - ось чому хочу я шаблею знищити цього неприятеля, пробиваючись за ним до Вісли» [Див.: 9 - «Зазивні універсали», с. 177]. Восени того самого року, після низки блискучих перемог над поляками, Б.Хмельницький у листі до турецького султана Мухамеда зазначав: «а нам Господь бог <...> за наші кривди дозволив взяти під владу більшу половину польського королівства, Україну, Білу Русь, Волинь, Поділля з усією Руссю аж по Віслу...» [Цит. за: 7, с.23-24].

Зрештою, наголос на політичній незалежності України та етнічній державності є наскрізною думкою в усіх переговорах, виступах і діяннях

гетьмана. Відтак у реалізації задуманого Б.Хмельницький убачав відтоді основну мету своєї діяльності («Виб'ю з людської неволі руський народ увесь! Перше я за свою шкоду і кривду воював, тепер буду воювати за нашу православну віру. Поможє мені в тому чернь уся - по Люблін, по Краків, і я її не відступлю, бо це права рука наша, щоб <...> [польські пани], знищивши хлопів, і на козаків не вдарили... За границю війною не піду, шаблі на турків і татар не підйму... А ставши на Віслі, скажу далі ляхам: сидіти, мовчіти ляхи») [1, с.108-109].

Справедливості ради зазначимо, що в історіографії не усі вважають тогочасну державну політику Б.Хмельницького соборною. Згадаємо авторитетну думку про те, що в політиці гетьмана «пріоритет вбагатократ над ідеєю національного визволення всього народу надавався завданню створення станової козацької держави, і зовсім не обов'язково, щоб така держава обіймала всю етнічну територію» [4, с. 18-19].

По-друге, було висловлено *ідею незалежності утвореної держави від польського короля*. Це добре простежується з політичної доктрини самих повсталих; це добре розуміли втаємничені тогочасні політики. Так, польський магнат Микола Потоцький вже на початку березня 1648 р. зауважував, що козаки «хочуть необмежено панувати на Україні, складати договори з іноземними монархами і те все робити, що їм подобається» [1, с.117-119]. Наступного року: «...Лядська земля згине, а Русь ще в цьому році панувати буде. ...Нас Бог від них (Польщі і Литви – *І.Т.*) увільнив – короля ми не обирали і не коронували, і хреста йому не цілували. А вони до нас про це не писали і не присилали, і ми волею Божою цим від них стали вільні» [Там само, с.152]. На думку дослідників, тут він «розмовляв з послами не як ватажок повстанців, а як володар України» [5, с.200.].

По-третє, *утворена Українська держава розглядалася як спадкоємиця Київської Русі*. Зокрема під час переговорів з поляками, Б.Хмельницький припускав укладення миру з Річчю Посполитою лише за умови визнання її урядом незалежності козацької України в тих кордонах, «що володіли благочестиві великі князі» [1, с. 153].

Та попри чітко визначену мету – розбудову незалежної держави, що охоплювала б усі землі тодішнього етнічного розселення українців - державотворчий поступ українців цілком залежав від воєнних успіхів армії гетьмана Б.Хмельницького.

Після поразки козацьких військ під Зборовом однойменний договір визначав українську державність як автономну (за В.Шевчуком – субдержаву) у складі Речі Посполитої [11, с.20-21]. А з укладенням Білоцерківського миру, польський уряд взяв курс на ліквідацію державної автономії Гетьманщини. І попри те, що після успішної битви під горою Батіг, з 1652 р. по 1654 р. Україна фактично і юридично виступала як

цілком суверенна держава, що «не визнавала над собою іншої влади, крім влади свого гетьмана», вже з осені 1653 р. поляки поновлюють воєнні дії. А в середині грудня того ж року укладається польсько-кримський Кам'янецький договір, який не передбачав існування козацької України й дозволяв польським підрозділам у найближчі часи окупувати її терени. Усвідомлення критичності ситуації й безперспективності намірів будувати українську державу як *автономію* в складі Польщі, Б.Хмельницький, ведучи активну і багатосторонню дипломатичну діяльність, остаточно зважується на нову спробу побудувати українську державу, але вже під протекторатом Московії [10, с.77-78].

З укладанням т.зв. Переяславського (чи Московсько-Переяславського) договору починається *новий етап юридичного закріплення (визнання) української державності, але вже у межах Московщини.*

За умовами договору, Україна зберігала свій державний устрій і свою територію, але на умовах певного контролю міжнародних зносин з боку царя й виплати цареві данини як протекторові за оборону проти зовнішніх ворогів [12, с.129]. Зважаючи на це, багато вчених розцінюють такі обмеження прав України як номінальну протекцію російського царя, як номінальну васальну залежність від Росії. Однак право на провадження зовнішньої політики, яким у той час володіла Україна, (за М.Грушевським) було прерогативою саме самостійної держави [2, с.751-754]. Між іншим, визнаючи стосунки між Україною і Росією, необхідно брати до уваги стан православної церкви – цієї дуже впливової інстанції: вона залишалася самостійною, не підлеглою російському патріархату.

Значення Московсько-Переяславського договору полягає в тому, що він у *політичному відношенні* юридично засвідчував на міжнародному рівні відокремлення України від Речі Посполитої (мало важливе позитивне значення), а у *правовому* – створення військово-політичного союзу антипольської спрямованості у формі сюзеренітету-васалітету з династією Романових сусідньої Московської держави. Ілюстрацією стосунків васалітету-сюзеренітету стала, зокрема практика присяги на вірність цареві новообраного гетьмана разом із старшиною та укладення між ними договірних (гетьманських) статей.

Водночас із утвердженням національної державної ідеї, іншим сегментом державно-правових поглядів гетьмана Богдана Хмельницького **стало відродження ідеї українського монархізму.**

Б.Хмельницький прямо чи опосередковано висловлює думку про свою владу не як владу виборного гетьмана, а самодержавну владу володаря Української держави (князівства). Вже у лютому 1649 р., промовляючи до польських комісарів у Переяславі, він без натяків заявляв: «Правда то есть, жем лихий і малий чоловік, але то мі Бог дав, жем есть единовладцем і

самодержцем руським...» [1, с.108-109]. Українські землі називав «своїм князівством»: «Досить маю тепер <...> на Україні, Поділлі і Волині <...> у землі і в князівстві моїм по Львів, Холм і Галич, куди земля руська сягає і мова руська заходить». Коли мова зайшла про дії гетьманської адміністрації в Києві, підкреслював: «Я можу розпоряджатись в цьому краї. Київ моє місто, я пан воєвода київський» [Там само].

Дослідники звертають увагу на започаткування процесу утвердження в свідомості різних верств погляду на владу Гетьмана, як на владу, дану від Бога. Так, полковники у своєму листуванні з прикордонними московськими воєводами титулюють Хмельницького: «Божею милістю великий государь Богдан Хмельницький», а митрополит Сильвестр Косов називає його «нашої землі начальником і повелителем» [6, с.112-113].

Вважаємо, що реальні кроки Б.Хмельницького щодо закладення власної династії (Молдавські походи - Тиміш Хмельницький) й спроба закріплення вітчизняного монархізму у формі спадкового гетьманства (Юрій Хмельницький) в очах великого гетьмана мали легітимізувати на зовні його владу й стати гарантією визнання Української держави як суб'єкта в європейській політиці.

Отже, у роки Хмельниччини – перші роки Національної революції середини XVII століття - було закладено основи політико-правової ідеології українського державотворення, що ґрунтувалася на принципах розбудови національної, незалежної та, головне, соборної держави. Спроба відродження/запровадження монархізму, носієм якого був гетьман Б.Хмельницький, зумовлювалася *передовсім* потребою зовнішньої легітимізації держави - її визнання монархічною Європою. Юридичне закріплення української козацько-гетьманської державності відбулося на основі Зборівської й Білоцерківської угод (як автономія в межах Речі Посполитої) та Московсько-Переяславського договору з Московською державою (політично-васальна залежність).

Література

1. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы в трех томах.— Т. 2. - М.: Издательство академии наук СССР, 1953. – 456с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mirknig.com/knigi/history/1181326480-vossoedinenie-ukrainy-s-rossiey-v-3-h-tomah.html>
2. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М.Грушевський. - Т. 9. Кн. 1. – К.: Наук. думка, 1996. – 880с.

3. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. – Т.1 / Редкол.: В.А.Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 800 с.
4. Макарчук С. Державотворчі, національні і соціальні спектри політики Б.Хмельницького / С.А.Макарчук // Козацькі війни XVII століття в історичній свідомості польського та українського народів. – Львів-Люблін, 1996. - С. 9-20.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. - Т.1. До середини XVII століття / Наталія Полонська-Василенко. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1993. – 640с.
6. Полтавець С. Українська політична думка середини XVII століття / Сергій Полтавець / за редакцією В.В. Кривошеї. - К., Світогляд, 2009. - 170 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/Monographpravlena.pdf>
7. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В.А.Смолій, В.С.Степанков. - К.: Альтернативи,1997. – 368 с.
8. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.) / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1999 – 352 с.
9. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т.- Т. III. Кн. 1. – Третя чверть XVII ст. / Упор., передмова В.Шевчука. - К.: Дніпро, 2001. - 504 с.
10. Терлюк І. Я. Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї / І. Я. Терлюк, І. М. Флис. – Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2008. - 300с.
11. Шевчук В. Суспільно-політична думка в Україні в другій половині XVII – на початку (до 1710 р.) XVIII століття / В.Шевчук // Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. - Т. III. Книга перша (Третя чверть XVII ст.) / Упор., передмова В.Шевчука. - К.: Дніпро, 2001. - С.7-172.
12. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII-XVIII ст. / А.Яковлів // Укр. істор. журнал. - 1995. – Вип.6, (№405). – С. 124-138.

І.Б.ТУЧАПЕЦЬ

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР (1951-1955-ті рр.)

Після перемоги Майдану Українська держава продовжила шлях європейської інтеграції і уже робить реальні кроки у цьому напрямі.

Зрозуміло, що для створення в Україні ефективної поліції європейського зразка необхідно добре знати історію радянської міліції, яка, до речі, все ще не досліджена і не висвітлена всебічно і у повному обсязі.

З метою усунення цієї прогалини, темою нашої кандидатської праці обрано дослідження особливостей діяльності міліції західних областей Української РСР у 1951-1955 рр.

На думку деяких вітчизняних істориків: «Після Другої світової війни вільна історична наука на Україні фактично перестала існувати. Українська радянська історіографія цілком підпорядкована політичним цілям і наказам комуністичного уряду. Це визначає всю діяльність істориків радянського часу – їх ідеологію, методологію, тематику і навіть фразеологію.., диктує наслідки їхніх дослідів і висновків їхніх праць». Однак, вважаємо, що після захоплення влади більшовиками ніякої «вільної», об'єктивної, незаангажованої науки просто не існувало, включно з історико-правовою наукою. Звісно, бурхливі процеси становлення України, як європейської, правової і демократичної держави, зумовлюють сьогодні потребу в ґрунтовному й всебічному дослідженні історії міліції неупереджено, з національних позицій, водночас з урахуванням точки зору істориків радянської школи. Останній підхід полягає в «ідейно витриманому» розкритті досліджуваних питань, причому не загострюючи проблемних, болючих тем, так як історія радянських державних органів, у т.ч. і правоохоронних, вважалася глянцевою, «героїчною і бездоганною». Разом з тим, замовчувалися численні проблеми і недоліки їх роботи, часто наводились необґрунтовані, сумнівні дані. З огляду на це, актуалізується й проблема повного і об'єктивного висвітлення і переосмислення організації та діяльності, функцій міліції в західних областях УРСР у 1951-1955 роках. Адже цей цікавий і складний регіон мав і має свою специфіку і певні особливості.

Відомо, що у досліджуваній період міліція входила до складу ОВС і навіть органів державної безпеки, в результаті частих реорганізацій, пошуків оптимальної структури потужної системи радянських каральних органів. У післявоєнні роки в західних областях на їх структуру та організацію, також впливав особливий, надважливий для більшовицького тоталітарного режиму, напрям діяльності, котрий полягав у протиборстві з підпіллям ОУН та УПА. Загалом увесь процес жорстокого протистояння такі науковці як Д.Веденєєв, Ю.Шаповал поділяють на такі три етапи:

1-й етап, 1944-1946 рр. - за якого в перебігу масових оперативно-військових операцій зазнали поразки основні сили УПА і рух опору переходить до тактики дій малими групами й умов глибоко законспірованого підпілля;

2-й етап, 1947-1951 рр. - коли вістря дій підпілля спрямовувалося на зрив заходів з радянізації регіону, а його противника – на боротьбу оперативно-військовими засобами з розгалуженими територіальними формуваннями підпілля ОУН і УПА та його «легальною» мережею;

3-й етап, 1951-1956 рр. – остаточна ліквідація розрізнених ланок та окремих учасників українського збройного підпілля на тлі його спорадичних антирадянських акцій.

Головними завданнями радянських правоохоронних органів, в т.ч. й міліції та спеціальних внутрішніх, прикордонних та інших військ у період протиборства були такі:

- створення агентурно-оперативних позицій у середовищі підпілля та соціальної бази його підтримки;
- перехоплення каналів зв'язків підпілля з націоналістичними закордонними центрами й іноземними розвідками, створення в них надійних оперативних позицій;
- розкладання нелегального середовища й схиляння його учасників до «явки з повинною»;
- проведення оперативно-військових операцій зі знищення територіальних проводів, окремих груп, керівних кадрів підпілля;
- захист владних структур, важливих об'єктів промисловості, сільського господарства та комунікацій від диверсійно-терористичної діяльності антирадянського підпілля.

Після тимчасового, як згодом виявилось, злиття МВС і МДБ у єдине відомство (1953 р.) функція протидії, подолання націоналістичного підпілля була передана від 8 серпня 1953 р. 4-му (Таємно-політичному) управлінню МВС УРСР (з березня 1954 р. – 4-е управління КДБ при РМ УРСР), яке проіснувало до 9 березня 1960 р. (4 Управління КДБ при РМ УРСР очолював генерал – майор С. Крикун, а в 1957 р., за рішенням ЦК КПУ, його очільником став партійний працівник Б.Шульженко).

До структури згаданого 4-го Управління належали такі підрозділи:

1-й відділ: здійснював оперативні заходи проти бандерівської ОУН в Україні й закордоном;

2-й: протистояв мельниківцям, бульбівцям в УРСР та їхнім закордонним осередкам, організаціям Української радикально-демократичної партії за кордоном;

3-й: вів оперативні ігри проти закордонних націоналістичних центрів;

4-й: розробляв колишніх учасників некомуністичних політичних партій;

5-й : розробка «антирадянських елементів» серед інтелігенції та молоді;

6-й : робота з «церковниками і сектантами»;

7-й : перлюстрував кореспонденцію в інтересах оперативних відділів; слідче та облікове відділення.

Отже, зазначене Управління виконувало, по суті, функції політичної поліції, згодом за рішенням від 1967 р. ці обов'язки покладено на 5-е Управління КДБ.

Відповідно, на місцях, в регіонах 4-ті відділи створювали в складі УМВС, УКДБ. Зокрема, в складі 4-го відділу УМВС у Львівській області (1953 р.) 1-е відділення займалося розробкою провідників підпілля, перехопленням його каналів зв'язку із зарубіжними націоналістичними центрами; 2-е - опікувалося ліквідацією осередків озброєного підпілля та розшуком емісарів-парашутистів; 3-е розробляло мельниківців та членів інші націонал-патріотичних організацій. Крім, того існували відділення слідства, зв'язку, облікове (всього 10 відділень).

Водночас, органи міліції також виконували обов'язки й з організації дорожнього руху. Ця важлива функція була покладена на Державну автомобільну інспекцію (ДАІ) та відділи вуличного руху, звісно, в тих містах, де вони були створені. Відтак, зниження аварійності на транспорті, контроль за його раціональним використанням, нагляд за виконанням правил дорожнього руху, виховна робота серед пішоходів та водіїв, облік автодорожніх пригод, проведення заходів щодо попередження аварій та травматизму пішоходів – були їх основними завданнями. Слід зазначити, що тільки в 1949 р. працівники ДАІ УРСР провели більш як 150 тис. лекцій для семи мільйонів осіб, серед яких були працівники автоспостереження, водії та представники громадськості. Зокрема, було організовано 2396 радіопередач, за участю працівників міліції, де розглядали питання щодо попередження аварійності на транспорті та популярно роз'яснювали правила дорожнього руху. Велика користь була і від залучення до несення служби представників громадськості, адже на шляхах республіки працювали 2529 громадських інспекторів.

Разом з тим, на початок 1953 р. у ряді областей УРСР зросла кількість вчинених злочинів по всіх видах. Це пояснювалося, на думку керівництва МВС тим, що в різних місцевостях не завжди правильно застосовували Указ Президії Верховної Ради СРСР від 27 березня 1953 р. «Про амністію». Як відомо, на волю відпускалися, зокрема, особливо небезпечні злочинці, котрі не стали на шлях виправлення. Проте основною причиною зростання злочинності вважалася незадовільна організація роботи органів міліції на місцях.

12 березня 1953 р. ЦК КПРС прийняв постанову «Про основні завдання МВС», у якій зокрема, підкреслювалися і основні недоліки в діяльності

міліції. У постанові вказувалось про те, що в органах міліції спостерігаються численні факти порушення законності, свавілля, необґрунтованих арештів і затримань громадян, мають місце факти вчинення злочинів серед особового складу. Міліція, як орган держави, не користувалася повагою серед населення, не спиралася на підтримку громадськості. Ці недоліки у діяльності міліції пояснювались передусім незадовільною роботою з кадрами.

За рішенням компартії апарати міліції, щоб виправити таке становище, повинні були посилити боротьбу зі злочинністю, особливо з такими злочинами, як розкрадання державної власності, спекуляція, хуліганство, поліпшити виховну роботу, дисципліну серед працівників, зміцнити особовий склад добре підготовленими кадрами, викоринити факти порушення «соціалістичної законності», підвищити культуру в роботі, створити навколо органів міліції широкий актив громадськості, добровільних помічників.

Відтак уже у жовтні 1954 р., виступаючи на республіканській нараді оперативно-начальницького складу міліції, міністр внутрішніх справ УРСР Т.А.Строкач наголосив на тому, що вже було зроблено співробітниками міліції. Так, за 9 місяців 1954 р. злочинність в УРСР порівняно з таким же періодом 1953 р., скоротилася на 12,2%, було попереджено 6,3% від усіх зареєстрованих злочинів. Спеціально підібраними і підготовленими кадрами поповнювалися органи міліції найбільших промислових областей УРСР. Зміцненню лав міліції сприяло звільнення співробітників, котрі не відповідали своєму призначенню, тобто проводились своєрідні «чистки». Кількість відмінників служби в органах міліції досягла за цей період 8 тис., багатьох із них нагороджено значком «Відмінник міліції» та медаллю «За відмінну службу з охорони громадського порядку». Слід зазначити, що нагрудний значок «Відмінник міліції» було засновано у 1953 р., для нагородження осіб рядового, сержантського та начальницького складу міліції, які відзначились у боротьбі зі злочинністю, у виконанні складних завдань з охорони «соціалістичної» власності та громадського порядку. Водночас медаллю «За відмінну службу з охорони громадського порядку», яка була заснована Указом Президії Верховної Ради СРСР від 1 листопада 1950 р., нагороджувались представники рядового, начальницького складу міліції та органів охорони громадського порядку; рядового, сержантського та офіцерського складу внутрішніх військ, внутрішньої та конвойної охорони; члени добровільних народних дружин (ДНД).

У своїй професійній діяльності співробітники міліції постійно удосконалювали оперативну майстерність, вишукували нові ефективні тактичні прийоми і форми роботи. Успішно діяли створені оперативно-розшукові групи (ОРГ), до складу яких входили оперативні співробітники

карного розшуку (старший групи), дільничний уповноважений, міліціонери, а також найбільш активні, здатні до оперативної роботи члени бригад сприяння міліції (БСМ). Причому члени ОРГ були одягнені у цивільний одяг. Добре знаючи багатьох злочинців в обличчя, вони затримували їх на базарах, вокзалах, у магазинах, громадському транспорті та інших місцях. Активна діяльність ОРГ сприяла значному скороченню кількості скоєних злочинів, особливо кишенькових крадіжок. Покращувалось і технічне озброєння органів міліції. Вони отримали спеціальні службові автомобілі, мотоцикли, катера, засоби зв'язку, апаратуру для криміналістичних досліджень та іншу, необхідну для успішного виконання службових завдань, техніку.

У 1955 р. в УРСР уже було попереджено 4,4% злочинів від загальної кількості зареєстрованих (у 1954 р. – 3%). Серед попереджених злочинів – вбивства, грабежі, крадіжки. Найбільше попередили злочинів співробітники міліції Запорізької області – 14,3%, Києва – 11,7%, Дніпропетровська – 10,5%. Ці показники свідчать про доволі напружену оперативно - профілактичну роботу, яка проводилась співробітниками міліції.

З 5 травня 1955 р. політвідділ Управління міліції МВС УРСР розпочав, замість кількох обласних газет, видавати єдину міліцейську газету «Радянський міліціонер». Такий підхід значно сприяв розповсюдженню позитивного досвіду кращих органів та працівників міліції, вихованню молодих кадрів на професійних традиціях.

Отже, необхідно глибоко і об'єктивно, з наукових позицій, вивчати багатоманітний досвід історії радянської міліції, зокрема на теренах УРСР. Необхідно добре засвоїти історичні уроки тоталітарної доби, оскільки це одна з надійних запорук не повторити авторитарних сторінок в майбутньому. Власна історія переконує нас – єдиним доцільним шляхом стабільного розвитку громадянського суспільства є злагода й національна консолідація. Отож ми маємо адекватно оцінювати і творчо використовувати історико-правовий досвід у правоохоронній сфері.

Оскільки в ст.15 чинної Конституції України не передбачено обов'язкової ідеології, оцінювання складних моментів нашої спільної історії – особисте право громадянина. Все ж таки кожна неупереджена особистість має визнати, що здобуття 1991 р. суверенітету України стало втіленням основної програмної мети національно-визвольного руху – відродження Української самостійної соборної держави. Попри все, мета такої потрібної державницької ідеології - побудова правової, демократичної, соціальної, заможної і національної держави, розвинутого громадянського суспільства.

Міліція (незабаром - поліція) в умовах реальної російської агресії, залишається правоохоронним органом з політичним та ідеологічним забарвленням, який самовіддано захищає українські національні інтереси, життя, права і свободи людини і громадянина та інші демократичні європейські цінності (стандарти).

Література

1. *Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С.* Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій (1945-1980-ті роки) / Д.В. Веденєєв, Г.С. Биструхін. – К. : К.С.І., 2007. – 568с.
2. *Веденєєв Д.В., Шаповал Ю.І.* Доля Мирона Матвієнка. До новітнього українського світогляду і стратегії / Д.В.Веденєєв, Ю.І.Шаповал. - К.: Економіка і право, 2002. –125 с.

С.Б. ЦЕБЕНКО

ПРАВО НА МИРНЕ СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ (в православній інтерпретації)

Кожна людина народжується тільки раз і її життя є неповторним та унікальним. Тому сьогодні, як ніколи для України, гостро постало питання про заборону свавільного позбавлення життя людини, незалежно від того чи це відбувається через боротьбу з терористичними актами, чи – у зв'язку з проведенням «миролюбної політики» певною державою. Річ у тім, що кожна людина має право жити у мирному соціальному середовищі, адже люди, щодо яких застосовуються насильства, напади, вбивства, тиск або котрі перебувають на території воєнних дій, позбавлені всіх прав людини, і насамперед права на життя, а також свободи пересування, права власності тощо [10; 11]. До слова, двома фундаментальними принципами міжнародного права, які закріплені в документах ООН, є принципи заборони застосування сили (чи погрози силою) та мирного вирішення міжнародних спорів.

Підтримуючи ці прогресивні принципи, а також виходячи з інституту основних прав людини, в православ'ї засуджують тероризм, озброєну агресію, кровопролиття, війну та військові конфлікти, та закликають вирішувати всі наявні проблеми мирним шляхом. Така позиція зафіксована, зокрема, у Заяві Священного Синоду Православної Церкви (далі – ПЦ) в Америці у зв'язку з трагічними подіями 11 вересня 2001 р. [9]; у Зверненні Патріарха Грузії Іллі II і Священного Синоду Грузинської ПЦ проти війни в Іраку від 17 березня 2003 р. [4]; у Пасхальних посланнях 2006 та 2008 рр. Патріарха Олександрійського і всієї Африки Феодора [14;

15]; у Різдвяному посланні 2008 р. Патріарха Єрусалиму і всієї Палестини Феофіла III [19].

Наприклад, Елладська, Грузинська та Антіохійська ПЦ висловились проти війни в Іраку, оскільки це, на їхню думку, не відповідає нормам міжнародного права і порушує права мирного населення [4; 5; 22]. Осуд з боку церкви отримали і військові дії в Алжирі, адже державі, на її думку, потрібні територіальна цілісність, мир і порозуміння, а для досягнення цієї мети необхідно припинити взаємопринижуючі заяви, порушення прав людини та незаконні арешти [4]. А Кіпрська й Американська ПЦ виступили за мирне врегулювання військового конфлікту на Близькому Сході [2; 3].

Своєю чергою, Елладська ПЦ пропонує встановити добросусідські відносини і мир у всьому світі, вважаючи своїм обов'язком та обов'язком держав розширення релігійної свободи та прав людини в усіх країнах, подолання нерівностей між народами, зменшення соціальної несправедливості і безумовного скасування експлуатації людини людиною.

Особлива увага у православній традиції звертається на ще один вид насильства, який має місце навіть у ХХІ ст., – на релігійні війни, релігійні переслідування та терористичні акти нібито в ім'я релігії [18]. Зокрема, лише у 2006–2008 рр. у 139 країнах світу мали місце насильства та залякування на релігійному ґрунті, – аж до смертельних випадків у 35 країнах; оскільки частина терористичних організацій уміло прикриваються релігією; а в 24 країнах світу відбувались справжні релігійні війни та збройні конфлікти [6, с. 7]. Елладська ПЦ стверджує, що будь-яке застосування сили в ім'я релігії насправді є дією проти релігії, а використання насильства у відповідь на несправедливість аж ніяк не веде до мирного врегулювання розбіжностей [18].

Отже, помісні ПЦ в усьому світі постійно закликають до негайного припинення ворожнечі та встановлення миру на Землі [16; 23]; проте до миру з релігійного погляду, а саме миру, який отримано в ненасильницький спосіб, метою якого є досягнення справедливості, свободи і процвітання народів (тобто коли переважає моральність і нормальні шлюбні відносини, а також присутній душевний мир і спокій) [15; 19].

Проте дещо суперечливою є позиція РПЦ з цього питання: з одного боку, констатується, що війна – це зло, і його не можна вчиняти, а з іншого – стверджується, що не потрібно жаяхатися війни, бо «цьому належить бути». РПЦ вважає війну небажаним, але винятковим засобом, тому і допускає її для захисту батьківщини, для захисту Святої Церкви, для захисту ближніх і встановлення справедливості [12, Ч. VIII.1-2; 13, Ч. IV.2].

Серед причин, за наявності яких можливо почати війну, РПЦ називає, зокрема, такі: 1) оголошувати війну має право тільки законна влада; 2) плановані воєнні втрати повинні відповідати ситуації і цілям війни; 3) війна може бути оголошена тільки після того, як використано всі можливі способи мирного врегулювання спору; 4) війну варто оголошувати заради відновлення справедливості. Відтак визначити характер війни (агресія чи оборона) можливо за допомогою методів її ведення, зокрема, по ставленню до військовополонених і мирного населення (Ч. VIII.3) [12]. Отже виходить, що при певних обставинах РПЦ схвалює ведення війни.

Для України – найбільш болючим є те, що вже протягом останніх трьох місяців фактично відбувається військове вторгнення Російської Федерації на територію незалежної України. Правда цю ситуацію в РПЦ інтерпретують як «введення миротворців» для захисту російськомовного населення (правда, хто, кого і від кого захищає – не пояснюють). Не коментуючи такої ганебної позиції цієї помісної православної церкви, все ж приємно є те, що виконуючий обов'язки Предстоятеля Української Православної Церкви (Московського Патріархату) Митрополит Чернівецький і Буковинський УПЦ Онуфрій все ж дещо іншої позиції дотримується, вважаючи, що введення військ Російською Федерацією на територію України призведе до братовбивчої війни [20]. Активно свою позицію висвітлює Українська Православна Церква Київського Патріархату, категорично засуджуючи «прояви сепаратизму в Україні та військову агресію проти нашої держави з боку Росії» [7]. Загалом узгоджену позицію різних православних церков України можна побачити у Зверненні Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, у якому наголошується на тому, що «введення військових сил іншої держави на територію України є загрозою не тільки для нашої країни, але й для миру та спокою на Європейському континенті загалом» [8].

Крім того, прикладом непорозуміння між предстоятелями різних помісних ПЦ є, з одного боку, – лист-привітання від 20 вересня 2010 р. Патріарха Московського і всієї Русі Кирила з нагоди «незалежності» Південної Осетії, а з іншого – засудження такої позиції Патріархом Грузинської ПЦ Іллею II, котрий вважає це втручанням Росії у внутрішні справи суверенної держави Грузії [17, с. 11].

У православ'ї засуджуються пропаганда війни та насильство будь-якого роду, серед них і терористичні акти. Наприклад, після всесвітньо відомого теракту 11 вересня 2001 р. Американська ПЦ з жалем зазначила, що в одну мить зникло відчуття стабільності та безпеки, а організатори цієї жахливої події проявили кричущу нехтування святістю людського життя [9, с. 515–517]. Болгарська й Елладська ПЦ, зокрема, рішуче засудили звірське

посягання на життя безпомічних дітей та інших жертв теракту в Беслані (Росія) [1; 21].

Застосування насилля до інших, яке здійснюють так звані «поліцейські держави» (ті, що прагнуть перемоги незалежно від розміру збитків, які отримає потерпіла сторона), порушує права людини, адже всі люди хочуть жити у вільній, безпечній та стабільній державі. Щоправда незалежність держави не завжди означає її свободу, оскільки залишається багато факторів впливу на неї (зокрема й економічних). У православному віровченні немає нічого, що б виправдовувало кровопролиття, тому, виходячи з його положень, варто активно протестувати проти влади, яка грубо нехтує правами людини [23].

Отже, православ'я, засуджуючи будь-які форми раптового жорстокого чи насильного позбавлення життя, визнає, що ці факти мають місце особливо під час війни, терактів чи інших ситуацій, коли люди позбавлені усіх прав. Тому неодмінним обов'язком кожної держави є захист людського життя і в мирний час, і під час міжнародних, політичних чи будь-яких інших конфліктів. Відтак православні церкви закликають до припинення ворожнечі і встановлення по всьому світі миру з релігійного погляду, тобто миру, який отримано в ненасильницький спосіб, а його метою є досягнення справедливості, свободи та процвітання народів.

Література

1. Глава Элладской Православной Церкви выступил с резким осуждением теракта в Беслане [Электронный ресурс] (Афины, 6 сент. 2004 г.). – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40736.htm>.
2. Глава Кипрской Церкви просит мировое сообщество положить конец насилию на Ближнем Востоке [Электронный ресурс] (4 апр. 2002 г.). – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40079.htm>.
3. Глава православной церкви в Америке призвал прекратить кровопролитие на Ближнем Востоке [Электронный ресурс] (Нью-Йорк, 31 июля 2006 г.). – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41241.htm>.
4. Грузинский Патриарх высказался решительно против войны в Ираке [Электронный ресурс] (17 марта 2003 г.). – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40318.htm>.
5. Элладская церковь выступила против войны в Ираке [Электронный ресурс] : (4 февр. 2003 г.) – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40301.htm>.
6. Єленський В. Релігійна свобода: глобальні виміри / В. Єленський // Громадянська освіта. – 2011. – № 30. – С. 7.

7. Заява Архіерейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату з приводу російської окупації Криму та проявів сепаратизму [Електронний ресурс] (11 берез. 2014 р.). Режим доступу : <http://www.cerkva.info/uk/archsobor/4550-arch-sobor-14-zajava-pro-separatyzm.html>
8. Заява Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій у зв'язку з рішенням Ради Федерації Федерального Зібрання Російської Федерації від 1 березня 2014 року [Електронний ресурс] (2 берез. 2014 р.). Режим доступу : <http://vrciro.org.ua/ua/statements/380-council-of-churches-statement-on-decision-of-russian-military-invasion>.
9. Заявление Священного Синода Православной Церкви в Америке в связи с трагическими событиями 11 сент. 2001 г. // Поместные Православные Церкви. – СПб. ; М. : Изд-во Стретенского Монастыря, 2004. – С. 515–517.
10. Обращение Архиерейского Собора Сербской православной Церкви к государственным властям Сербии и Черногории и мировому сообществу [Электронный ресурс] (Белград, 08 сент. 2004 г.) – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40742.htm>.
11. Обращение епископа Рашко-Призренского Артемия к миссии Совета Безопасности ООН [Электронный ресурс] (Монастырь Грачаница, 27 апр. 2007 г.) – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/arhiv/070502023521.htm>.
12. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви [Электронный ресурс] : (документ принят Освященным Архиерейским Собором Русской Православной Церкви ; Москва, 13-16 авг. 2000 г.). – Режим доступа : <http://www.patriarchia.ru/db/text/141422.html>.
13. Основы учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека [Электронный ресурс] : (документ принят на пленарном заседании Архиерейского Собора Русской Православной Церкви ; 26 июня 2008 г.). – Режим доступа : <http://www.patriarchia.ru/db/text/428616.html>.
14. Пасхальное послание Блаженнейшего Папы и Патриарха Александрийского Феодора II (2006 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41162.htm>.
15. Пасхальное послание Патриарха Александрийского и всей Африки Феодора II (2008 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41428.htm>.
16. Пасхальное послание Патриарха Константинопольского Варфоломея (2006 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41163.htm>.

17. Православ'я // Релігійна панорама. – 2010. – № 10 (120). – С. 11, 22.
18. Приветствие Архиепископа Христодула по поводу всемирного саммита религиозных лидеров в Москве [Электронный ресурс]: (Афины, 4 июля 2006 г.). – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41223.htm>.
19. Рождественское послание Блаженнейшего Феофила III, Патриарха Святого Града Иерусалима и всей Палестины [Электронный ресурс] (24 декаб. 2008 г.). – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41497.htm>.
20. РПЦ о войсках РФ: Надеемся, Украина сопротивляться не будет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.liga.net/news/politics/992613-rpts_otvetila_upts_mp_nadeemsa_ukraina_soprotivlyatsya_ne_budet.htm.
21. Синод Болгарской Православной Церкви предложил направить детей, пострадавших в Беслане, на реабилитацию в монастыри Болгарии [Электронный ресурс] (София, 10 сент. 2004 г.). – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40744.htm>.
22. Филипп (Салиба). Заявление по Ираку [Электронный ресурс] / Филипп (Салиба), митрополит, Глава Североамериканской епархии Антиохийской Православной Церкви. – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40252.htm>.
23. Ходр Г. Евхаристия и освобождение [Электронный ресурс] / Георгий (Ходр), митрополит. – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41529.htm>.

А.Є.ШЕВЧЕНКО

ПРО ДЕЯКІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Питання пов'язані із доктринальним становленням розвитку та функціонуванням національного права є досить різноманітні, багаторівневі, поліструктурні. Одним із векторів, що безумовно заслуговує на увагу є вектор, присвячений адміністративної діяльності органів внутрішніх справ України взагалі, і історії розвитку цього явища зокрема.

У системі державних структур кожної країни одне з провідних місць посідають органи внутрішніх справ. У різні часи і в різних державах їхнім функціям та повноваженням притаманні істотні відмінності. Водночас їхньою спільною рисою є те, що всі вони виконують правоохоронну місію, забезпечуючи у такий спосіб нормальну життєдіяльність усього

суспільного організму, виробничій сфері та інших ділянок державного будівництва.

Окремим сегментом діяльності органів внутрішніх справ є адміністративна робота. Історія адміністративної діяльності органів внутрішніх справ, правове забезпечення й оформлення їх діяльності, з'ясування умов, які сприяли підвищенню її ефективності є сьогодні актуальною науковою проблемою.

Здається, скільки існує суспільна організація (у формі управлінських інституцій), стільки постає проблема створення найбільш оптимальної моделі апарату влади.

Численні трактати філософів і політиків Стародавнього Китаю, античної Греції та Риму, середньовічні опуси про організацію влади свідчать про нагальну потребу не тільки правителів, а й усього соціуму оволодіння мистецтвом управління за допомогою ідеально створених механізмів та оволодіння ними.

Проте лише новітній час ознаменувався суто науковими спробами осмислення цієї складної сфери.

На початку минулого століття американський інженер Ф.Тейлор сформулював власний погляд на те, як має функціонувати адміністративна система, та дав йому назву “наукове управління”. Наступники Тейлора критикували його за конвейерну систему організації праці, спрямованої на виснаження людини як учасника виробництва. Та, як це не парадоксально, більшість дослідників, у тому числі й сучасних, аналізує мотиваційні чинники як один з головних компонентів управлінського процесу. Певною мірою це спричинено тим, що значна частина науковців відштовхувалась від економічних параметрів та умов, що було ознакою глобальної індустріалізації, автоматизації й комп'ютеризації. Саме тому наука про управління така багата на теорії мотивації.

Європейська традиція дослідження управлінських структур (у його найширшому розумінні) налічує кілька століть, проте ці дослідження набули самостійності лише в XVIII ст.

Основними представниками поліцейської науки того часу були Йоганн-Генріх-Готліб Юсті, фон Зонненфельд, Пюттер, Д.Локк, Шарль-Луї Монтеск'є, Роберт фон Моль, Лоренц фон Штейн і Г.Берг. Так, Пюттер визначив місце поліцейської науки в системі публічного права, охарактеризував поліцейську владу як орган захисту суспільства від небезпек. Юсті першим обґрунтував концепцію “навчання про поліцію”. Натомість Шарль-Луї Монтеск'є розробив теорію розділення влад, яка і сьогодні має важливе значення в теорії та історії держави та права. У подальшому Роберт фон Моль назвав концепцію науки поліцейського

права “наукою про поліцію”, Г.Берг та І.Андреевський – “поліцейським правом” [1], Лоренц фон Штейн – “наукою внутрішнього управління” [2], а французькі юристи – “адміністративним правом”.

Вітчизняний правник В.Кобалевський одним з перших визначив і проаналізував форми адміністративної діяльності: нормативні акти, індивідуальні акти (або адміністративні розпорядження), публічно-правові договори, матеріальні операції адміністрації, приватноправові угоди адміністрації. Вчений обґрунтував нову концепцію законотворчої спроможності органів виконавчої влади, яка заперечувалась авторитетними європейськими адміністративістами, у тому числі Робертом фон Модем та Лоренцем фон Штейном. Вважаючи виконавчу владу самодостатньою гілкою влади, він стверджував, що виконавча адміністрація має природну потребу здійснення правотворчої діяльності і така форма її діяльності відповідає вимогам часу та потребам суспільства [3]. Важливе методологічне значення мала запропонована В.Кобалевським класифікація заходів адміністративного примусу. Серед головних видів “нормальних повноважень адміністративної влади” він виділяв адміністративний арешт, адміністративну висилку та застосування зброї.

У працях О.Євтихієва комплексно викладено питання забезпечення правопорядку та законності шляхом юрисдикційної діяльності управлінських структур [4].

Тривала полеміка про зону дії, зміст адміністративного стягнення сприяла формуванню адміністративної юстиції як самостійної складової частини адміністративного права. Теоретико-концептуальні положення західноєвропейських фахівців Р.Гнейста, О.Майєра, М.Оріу стали підґрунтям для подальших напрацювань, у тому числі й вітчизняних.

Фіксуючи тенденцію до відновлення науки “поліцейського права”, Ю.Римаренко, В.Авер’янов та І.Усенко відзначають як позитивний момент ту обставину, що це “відбувається не через протиставлення існуючій адміністративно-правовій науці, а в межах її предмета – шляхом відокремлення саме інститутів, пов’язаних із застосуванням заходів адміністративного примусу до учасників управлінських правовідносин” [5].

Будь-яка спроба сконструювати певний сегмент адміністративної системи базується на сподіванні, що новостворена структура максимально задовольнить потреби суспільства й відповідатиме своєму призначенню.

Видатний інтелектуал ХХ ст. М.Вебер створив теорію раціональної бюрократичної організації, яка характеризується тим, що начальник віддає розпорядження своїм підлеглим, контролює їх виконання, а в разі невідповідності їх дій накладає стягнення. Острах перед покаранням стимулює дисципліну. Можливо, така система віддзеркалювала насамперед німецькі адміністративні технології та особливості правосвідомості. Якщо

взяти для прикладу французьку практику, то субординаційні відносини тут базуються перш за все на переконанні виконавця, а не на примусі чи залякуванні.

За М.Вебером, легальний тип панування по суті є правовою організацією влади, яка передбачає, що за такого типу управління підпорядковується не чиновникам, а встановленим законам, які є обов'язковими для всіх. У зв'язку з цим апарат управління повинен складатися зі спеціально підготовлених чиновників, які діють за чіткими раціональними й формальними правилами. Саме формально правові засади, які лежать в основі легального типу влади, дозволяють ототожнювати цю систему з правовою державою. Отже, у технологічному сенсі адміністративна бюрократія є рафінованим типом легального, тобто узаконеного, панування. М.Вебер також вважав, що державні службовці, окрім спеціальної освіти, мають володіти знаннями з юриспруденції, що підносить їх до рівня “правового персоналу” суспільства [6].

Схемі М.Вебера відмовили в універсалізмі й піддали критиці американські науковці Р.Мертон і П.Блоу, Е.Голднер, Р.Селзнік і Г.Саймон, які запропонували інші – комплексні – моделі.

Базуючись на результатах власних досліджень і здобутках американських фахівців, французький учений М.Крозьє у дисертації на тему “Феномен бюрократії: дослідження бюрократичних тенденцій у сучасних системах організації та їх зв'язки з соціальною та культурною системою Франції” виклав узагальнену теорію, яка ґрунтується на комплексному підході до проблеми здійснення управлінських функцій.

На матеріалах М.Крозьє побудував свою ґрунтовну працю Б.Гурней, концептуальні підходи якого фокусуються на висвітленні “головних діючих осіб адміністративного життя” – різних органах державного управління та його персоналу. Фундаментальна констатація автором того факту, що у країнах з однопартійною системою “існує контроль партії – монополіста над апаратом управління на всіх рівнях його організації” [7], ніби перегукується з апологетикою командно-адміністративної системи більшовицького зразка, яка в радянські часи претендувала на те, аби вивести її на рівень теоретично обґрунтованої закономірності.

Найбільш апробованими в теоретичному і практичному сенсах критеріями оцінки оптимальної організації адміністративних структур є положення, вироблені американськими вченими. Власне, саме американські наукові школи можна вважати основоположниками цього напрямку у цій сфері. Так, Д. Валдо ще у 1955 р. децю іронічно зазначав, що існують стислі й гарні визначення того, що таке державне управління, але немає добрих, влучних пояснень [8].

Долаючи певну плутанину попередників щодо понять і змісту державного управління, сучасний американський правознавець Г.Райт наголошує: якщо вести мову про увесь спектр, який охоплює державне управління, то виявиться, що це – сфера застосування різних дисциплін: юриспруденції, соціології, психології і навіть точних наук [9].

Таким чином, американський підхід не є достатньо конкретним, хоча й відкриває шлях для полідисциплінарних методик вивчення державного управління, проте європейський базується на давнішній, заснованій на праві, традиції, яка визначає дослідження держуправління як юридичну сферу. Проте в основі ухвалення рішень у європейських державних адміністраторів лежить знання закону і застосування правових норм.

Література

1. Адміністративне право України / За загал. редакцією С.В.Кивалова. – Одеса: Вид-во “Юридична література”, 2003. – С.13-15.
2. Бельский К.С. К вопросу о предмете административного права / К.С. Бельский // Государство и право. – 1997. – №11. – С.16.
3. Кобалевский В. А. Очерки советского административного права / В. А. Кобалевский. – Х., 1924. – С. 24, 130.
4. Евтихийев А. Ф. Основы советского административного права / А. Ф. Евтихийев. – Х., 1925. – С. 172.
5. Антологія української юридичної думки: в 6 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 2003. – Т. 5: Поліцейське та адміністративне право. – 2003. – С. 27.
6. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. – М., 1990. – С. 650–664.
7. Гурней Б. Введение в науку управления: пер. с франц. / Б. Гурней. – М., 1969. – С. 330, 331.
8. *Waldo D. The Study of Public Administration / D. Waldo.* – New York, 1955.
9. Райт Г. Державне управління / Г. Райт. – К., 1994. – 190 с.

Учасники конференції

АНДРУСЯК ІРИНА ПАВЛІВНА, асистент

кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

АНДРУСЯК ТАРАС ГРИГОРОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри історії держави, права та політико-правових учень
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

БОЙКО ІРИНА НЕСТОРІВНА, асистент

кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

БОЙСАН МАРТА, здобувач

кафедри кримінального права і процесу НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ВДОВИЧИН ІГОР ЯРОСЛАВОВИЧ, доктор політичних наук, професор,

професор кафедри теорії держави і права
(Львівська комерційна академія).

ГАВРИЛЕНКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ГУМІН ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ, доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального права і процесу НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ДЗЯВРОНИК ОКСАНА БОГДАНІВНА, здобувач

кафедри адміністративного та інформаційного права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ДУМАНІВСЬКА АЛЛА ЯРОСЛАВІВНА, аспірант

кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ЗАБЗАЛЮК ДМИТРО ЄВГЕНОВИЧ, кандидат історичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету з підготовки слідчих
(Львівський державний університет внутрішніх справ).

ЗАБЗАЛЮК ОЛЬГА ВАСИЛІВНА, кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський університет бізнесу і права).

ЗАХАРЧЕНКО ПЕТРО ПАВЛОВИЧ, доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри історії права і держави
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

КОРИТКО ЛІЛІЯ ЯРОСЛАВІВНА, кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри теорії та історії держави і права
(Івано-Франківський факультет Національного університету «Одеська юридична академія»)

МАКАРЧУК ВОЛОДИМИР СТЕПАНОВИЧ, доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

МАМОНТОВ ІГОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ, здобувач
кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

МАЦЕЛЮХ ІВАННА АНДРІЇВНА, кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії права та держави
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ПАНЬОНКО ІГОР МИХАЙЛОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та процесу НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ПЕТРЕЧКО ЗОРЯНА МИКОЛАЇВНА, здобувач
кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ПОЛІКОВСЬКИЙ МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

РУДИЙ НАЗАР ЯРОСЛАВОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету з підготовки слідчих
(Львівський державний університет внутрішніх справ).

РЯШКО ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

СЕНЮК ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ, здобувач Військового інституту
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

СКАКУН МАРІЯ ІГОРІВНА, викладач
кафедри філософії, політології та юридичної логіки
(Львівський державний університет внутрішніх справ).

СЛИВКА СТЕПАН СТЕПАНОВИЧ, доктор юридичних наук, проф., Заслужений юрист України,
завідувач кафедри теорії та філософії права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

СОРОЧКІН ОЛЕГ ВІКТОРОВИЧ, асистент
кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ТЕРЛЮК ІВАН ЯРОСЛАВОВИЧ, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри Історії держави і права НН Інституту права і психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ТУЧАПЕЦЬ ІГОР БОГДАНОВИЧ, здобувач
кафедри теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет внутрішніх справ).

ЦЕБЕНКО СОЛОМІЯ БОГДАНІВНА, кандидат юридичних наук,
асистент кафедри Історії держави і права НН Інституту права та психології
(НУ «Львівська політехніка»).

ШЕВЧЕНКО АНАТОЛІЙ ЄВГЕНОВИЧ, доктор юрид. наук, проф., Заслужений юрист України,
начальник кафедри теорії та історії держави і права
(Донецький юридичний інститут МВС України).

Зміст

АНДРУСЯК І.П.

ІДЕЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....3

АНДРУСЯК Т.Г.

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА ТА ЇЇ РОЛЬ В УКРАЇНСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ (ДО 70-РІЧЧЯ УТВОРЕННЯ УТВР)6

БОЙКО І.Н.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У ПРАЦЯХ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО.....9

БОЙСАН М.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....12

ВДОВИЧИН І.Я.

ПОЛТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА Д.ДОНЦОВА.....15

ГАВРИЛЕНКО О.А.

ІДЕОЛОГІЯ Д. ДОНЦОВА У КОНТЕКСТІ ПОЛТИЧНОЇ
РЕАЛЬНОСТІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.20

ГУМІН О.М.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІСТОВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ
ПОВЕДІНКИ.....23

ДЗЯВРОНИК О.Б.

РОЛЬ ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У НАЦІОНАЛЬНОМУ
ДЕРЖАВОТВОРЕННІ.....27

ДУМАНІВСЬКА А.Я.

ПОЛТИКА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНУ ІЮСТИЦІЇ – СУДОВИХ
ВИКОНАВЦІВ - У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1950-х рр. (на прикладі Дрогобицької області).....29

ЗАБЗАЛЮК Д.Є.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО ІЗ
ХРЕСТОНОСЦЯМИ У СЕРЕДИНІ ХІІІ СТОЛІТТЯ.....33

ЗАБЗАЛЮК О.В.

ІДЕЯ ФЕДЕРАЛІЗМУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА
ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....36

ЗАХАРЧЕНКО П.П.

АНЕКСІЯ КРИМУ У ФОКУСІ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....38

КОРИТКО А.Я.

РОЗВИТОК РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН
У ГАЛИЧИНІ (кін. ХVІІІ – поч. ХХ ст.)44

МАКАРЧУК В.С.

РОСІЙСЬКЕ ОБІРУНТУВАННЯ «ЛЕГІТИМНОСТЬ» ВХОДЖЕННЯ
АР КРИМ ДО СКЛАДУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: аспекти міжнародного права.....47

МАМОНТОВ І.О.	
КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ В ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ.....	56
МАЦЕЛЮХ І.А.	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО КАНОНІЧНОГО ПРАВА У ВІЗАНТІЙСЬКУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ.....	58
ПАНЬОНКО І.М.	
РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	62
ПЕТРЕЧКО З.М.	
ТЕОРІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: постановка проблеми	63
ПОЛІКОВСЬКИЙ М.Ф.	
СУЧАСНА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ Й ІДЕОЛОГІЯ СУЧАСНОГО РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ: ПРОТИСТОЯННЯ СВІТЛА І ТЕМРЯВИ.....	68
РУДИЙ Н.Я.	
МОДЕЛІ ТА ПРИНЦИПИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ.....	71
РЯШКО В.І.	
РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВИ У «ФІЛОСОФІЇ ПРАВА» Г.ГЕГЕЛЯ.....	74
СЕНЮК О.В.	
ОСОБЛИВОСТІ МЕТИ І ЗАВДАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ.....	78
СКАКУН М.І.	
ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УРСР ПЕРІОДУ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ 1930-х – 1950-х рр.: питання організації навчально-виховного процесу.....	80
СЛИВКА С.С.	
СИСТЕМА ПРИРОДНИХ ЗАКОНІВ РОСЛИННОГО ТА ТВАРИННОГО СВІТУ.....	83
СОРОЧКІН О.В.	
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ДРУГОЇ РЕЧПОСПОЛИТОЇ (1928-1939 рр.)	87
ТЕРАЮК І.Я.	
БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І ЗАКЛАДЕННЯ ОСНОВ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ЯК НАЦІОНАЛЬНОГО.....	92
ТУЧАПЕЦЬ І.Б.	
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР (1951-1955-ті рр.).....	97
ЦЕБЕНКО С.Б.	
ПРАВО НА МИРНЕ СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ (в православній інтерпретації).....	103
ШЕВЧЕНКО А.Є.	
ПРО ДЕЯКІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ.....	108
Учасники конференції.....	113

Наукове видання

ПОЛТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЇ
(історико-теоретичний вимір)

Матеріали Третьої Всеукраїнської наукової інтернет-конференції

www.historylaw.lp.edu.ua

Відповідальний за випуск – проф. *Макарчук В.С.*

Упорядкування й макетування – доц. *Терлюк І.Я.*